

Vedlegg 1**Verdensrådet for urbefolkningers
tredje generalforsamling 27. april–1. mai 1981***Rapport fra Samerettsutvalgets sekretær Einar Høgetveit***1. GENERELT OM VERDENSRÅDET FOR
URBEFOLKNINGER (WCIP)**

Initiativ til dannelse av en verdensomspennende organisasjon for urbefolkninger ble tatt i 1974 av George Manuel, formann i den kanadiske indianerorganisasjonen National Indian Brotherhood. Etter besøk på begynnelsen av 1970-tallet i Norge, Sverige, Finland, Australia og New Zealand var Manuel blitt overbevist om behovet for en internasjonal organisasjon for å tale urbefolkningenes sak. Forberedende møter ble holdt i Georgetown, Guyana, i 1974 og i København i 1975. Begge steder var samer fra Norge representert. Selve stiftelsesmøtet for Verdensrådet for urbefolkninger (WCIP) fant sted i Port Alberni i Kanada 27.–31. oktober 1975. Representanter for en rekke urbefolkningsgrupper deltok: samer, inuitter, maorier, den australske urbefolkning og indianere, i alt 57 delegater fra 19 land. Konferansen vedtok statutter for organisasjonen og valgte George Manuel til president.

«Urbefolkning» er i WCIP's statutter definert som folk som bor i land med en befolkning bestående av forskjelligartete etniske eller rasemessige grupper, som nedstammer fra de eldste befolkningsgrupper i området, og som ikke som gruppe kontrollerer den nasjonale regjering i det land de bor i.

Statuttene fastslår også Verdensrådets målsettinger, som er å arbeide for enhet blant urbefolkningene, å lette meningsfylt utveksling av informasjon blant disse, å styrke de nasjonale urbefolkningsorganisasjonene, å avskaffe muligheten for fysisk og kulturelt folkemord, å bekjempe rasisme, å sikre politisk, økonomisk og sosial rettferdighet for urbefolkningene og å etablere og styrke begrepene omkring opprinnelige og kulturelle rettigheter basert på prinsippet om likhet mellom urbefolkningene og folket i de nasjoner som omgir dem.

Verdensrådet er delt inn i fem regionale underavdelinger for henholdsvis Nord-, Mellom- og Sør-Amerika, Stillehavet og Nord-Europa. Den siste omfatter Sameland og Grønland. Hver underavdeling har sin representant i organisasjonens styre. For tiden sitter Aslak Nils Sara fra Kautokeino som representant for Nord-Europa. Sara er samtidig også visepresident i Verdensrådet.

Norske samer er representert i Verdensrådet for urbefolkninger gjennom sin tilslutning til Nordisk sameråd. Dette gjelder Norske samers riksforbund og Norske reindriftsamers landsforbund, mens den tredje nasjonale sameorganisasjonen i Norge, Samenes landsforbund, ikke er med i Nordisk sameråd og dermed heller ikke i Verdensrådet.

Verdensrådets sekretariat er plassert i Lethbridge, Alberta i Kanada. Den norske regjering ved Utenriksdepartementet yter et vesentlig bidrag til driften av organisasjonen.

I 1979 ble WCIP innrømmet NGO-konsultativ status for ECOSOC, FN's økonomiske og sosiale råd. (NGO står for Non-Governmental Organisations.)

Verdensrådets andre generalforsamling ble avholdt i Kiruna i Sverige 24.–27. august 1977. Tema for denne konferansen var situasjonen for urbefolkningene i forhold til de internasjonale avtaler om beskyttelse av menneskets rett til liv, frihet og land.

Planen var å avholde generalforsamling hvert annet år, men av finansielle og praktiske årsaker kunne den tredje generalforsamling først arrangeres i 1981.

2. CANBERRA-KONFERANSEN

2.1. Verdensrådet for urbefolkningers tredje generalforsamling fant sted i Canberra, Australia, i tiden 27. april til 1. mai 1981. Vertskap for konferansen var det australske urbefolkningsrådet National Aboriginal Conference. Representanter for urbefolkningsgrupper i 25 land deltok i tillegg til en større mengde observatører. Fra Norge, Sverige og Finland møtte en gruppe på ca. 60 personer. Som motto for konferansen hadde man valgt «Frihet for urbefolkningene nå!» (Indigenous Freedom Now).

Forhandlingene på konferansen var delt opp i fem temaer:

- nasjonale saker
- filosofiske og ideologiske spørsmål
- økonomisk og politisk imperialisme i urbefolkningsområdene
- utarbeidelse av en internasjonal konvensjon om urbefolkningenes rettigheter
- organisasjonsspørsmål

2.2. Under temaet nasjonale saker drøftet konferansen situasjonen for urbefolkningene internt i de ulike land. Utgangspunktet var en oppfatning av at det i de land hvor det finnes urbefolkninger, eksisterer det samme konfliktmønster mellom disse gruppene og nasjonalstatens regjering. Formålet med drøftelsene var å undersøke nærmere arten av disse konfliktene og ulike metoder for å løse dem på en tilfredsstillende måte for urbefolkningene. Som grunnlag for forhandlingene avga delegatene rapporter om urbefolkningenes stilling i sine respektive hjemland.

Drøftelsene munnet ut i vedtakelsen av et hoveddokument som trekker opp retningslinjer for gjensidig støtte mellom urbefolkningene i forhold til de nasjonale storsamfunn som omgir dem. Hoveddokumentet ble vedtatt på grunnlag av en arbeidsgrupperapport hvor det blant annet het:

«Stilt overfor konflikter mellom urbefolkninger og statene oppfordrer vi til arbeid innenfor de konstitusjonelle rammer med sikte på at statene skal inkludere urbefolkningenes grunnrettigheter i sine grunnlover, og vi foreslår særskilt lovgivning for spørsmål som landrettigheter, undervisning, urbefolkningenes språk, arbeid og sosialtjenester og anerkjennelse av både sivile og politiske urbefolkningsorganisasjoner.»

Det ble dessuten vedtatt en rekke særresolusjoner, som ble fremmet av de enkelte delegasjoner. Vedrørende samenes situasjon uttalte konferansen:

«Tanken som lever hos forskjellige urbefolkninger om at – vårt land er vårt liv –, er i høyeste grad gyldig for samene i Sverige, Norge, Finland og Sovjet. Framtiden for samene som folk, av samisk livsform og kultur kan ikke skilles fra spørsmålet om retten til land og vann i de samiske bosetningsområdene. Vårt samiske land er bokstavelig talt grunnlaget for vår eksistens som det samiske folk og en absolutt betingelse for vår mulighet til å overleve. Det er kilden til en naturlig utvikling av samisk økonomi og kultur, og en garanti for at framtidige generasjoner av samer får frihet til å velge et samisk alternativ.

Den samiske kampen for landrettigheter er en del av den internasjonale bevegelsen blant urbefolkningene i den fjerde verden. Som minoriteter anerkjenner de prinsippene for menneskerettigheter og de fundamentale prinsipper i FN og flere internasjonale konvensjoner og avtaler.

Den innfødte opprinnelige samiske folkegruppe har rett til landet der vi lever og rett til selvbestemmelse og til positiv særbehandling. Disse rettigheter er like selvfølgelig som retten til andre folk og nasjoner til å bestemme sin egen framtid. Samenes rettslige kamp har nylig nådd det høyeste nivå tatt i betraktning de hendelsene som har funnet sted omkring planene den norske regjer-

ing har for regulering av Alta-Kautokeino-vassdraget for et hydroelektrisk prosjekt.»

Resolusjonen berører deretter Altevann-saken, Skattefjell-dommen og forslaget til ny reindriftslov i Finland. Og det uttales videre:

«Helt fra først av siden planene for utnyttelsen av Kautokeino-Alta-vassdraget ble fremmet har de samiske organisasjoner protestert mot dem og inntatt den holdning at dette er et brudd på samiske rettigheter. Utnyttelsen ville i stor grad forstyrre det økologiske systemet som samene er avhengige av, spesielt reindriften og laksefisket og andre fiskerier.

Internasjonalt har de nordiske stater, framfor alt Norge, innenfor FN vært aktivt med på å fremme et legalt system for beskyttelse av opprinnelige rettigheter. Norge har også gitt finansiell og moralsk støtte til WCIP. WCIP vil i denne sammenheng uttrykke høy verdsettelse av det norske engasjement.»

På denne bakgrunn ble det videre framholdt at Norges sprikende opptreden – ved utad å støtte WCIP og ved innad å gå mot samenes syn i Alta-saken – virker selvmotigende og svekker norske myndigheters troverdighet. Med hensyn til den norske situasjonen krevde generalforsamlingen avslutningsvis at regjeringen og nasjonalforsamlingen i Norge revurderer sine beslutninger vedrørende vannkraftutbyggingen i Kautokeino-Alta-elva. Og man tilføyde at siden det nå er opprettet et utvalg for å undersøke samiske landrettigheter, må utbyggingen stanses inntil dette utvalget har avsluttet sitt arbeid.

2.3. Drøftelsene omkring konferansens andre tema om filosofiske og ideologiske spørsmål tok utgangspunkt i at det eksisterer en egen urbefolkningsideologi uavhengig av de tradisjonelle politiske dogmer på høyre og venstre side i politikken. Urbefolkningens ideologi har sine røtter langt tilbake i tiden. På konferansen ønsket man å formulere mer konkret hva urbefolkningsideologien kan sies å bestå i i dag. Som arbeidsgrunnlag for drøftelsene var formulert en rekke spørsmål, blant annet om forholdet mellom religion og ide og mellom ide og handling, om familie og samfunn, naturressurser og økonomi, om urbefolkningenes syn på forholdet til andre folk m.m.

Det kan nevnes at president George Manuel i sin hilsningstale, som ble lest opp for generalforsamlingen, la stor vekt på de ideologiske spørsmål. (Manuel var selv forhindret fra å møte på grunn av sykdom.) Manuels budskap gikk blant annet ut på nødvendigheten av å bringe liv igjen i urbefolkningenes tradisjonelle ideologi og religion, med respekt for alle former for liv. For å gjenopplive ideologien må også urbefolkningenes språk

levendegjøres. Det samme gjelder deres lover og rettsorden, som er selve grunnlaget for den kulturelle identitet. I den sammenheng mente Manuel at nåtidens foreldregenerasjon har et stort ansvar overfor sine barn. Det må videre utformes en økonomisk ramme og livsform som tar hensyn til urbefolkningenes sosiale, kulturelle og politiske liv. Manuel ga uttrykk for at dette er viktig fordi målet for den kanadiske regjering – og regjeringer i andre deler av verden – er å assimilere urbefolkningene i den europeiske/vestlige samfunnsform.

På konferansen ble framlagt og drøftet ulike arbeidsdokumenter om urbefolkningenes filosofi og ideologi. I disse ble blant annet understreket den økologiske tenkemåte som er felles for urbefolkningene, og som framhever respekt for alt liv og betydningen av å leve i harmoni med naturen. Et sentralt punkt i urbefolkningenes ideologi er oppfatningen av at landområdene er en hellig basis for deres kultur. Man tok avstand fra en ukontrollert teknologisk utbygging av urbefolkningsområdene, og anbefalte i stedet en kontrollert og harmonisk utvikling av yrkes- og næringsliv som sikrer – i stedet for å rive opp – urbefolkningenes livsgrunnlag.

Videre ble framholdt betydningen av det sosiale samhold og fellesskap blant urbefolkningene, med utslag blant annet i kollektive landrettigheter og kollektiv bruksutøvelse. Likeledes ble påpekt den solidaritet og fellesskapsfølelse som de ulike urbefolkninger føler seg i mellom.

Utdanningssystemet i urbefolkningsområdene må ta sikte på å bevare naturmiljøet og den økologiske balanse, for å hindre ødeleggelse av det kulturelle og sosiale miljø til gruppene i området. Bevaring av språk og religiøse tradisjoner er viktig. Det samme gjelder urbefolkningenes historiske bevissthet og anerkjennelse av deres kulturelle røtter.

Konferansen bestemte at de framlagte arbeidsdokumenter om urbefolkningenes filosofi og ideologi skal studeres og analyseres i de respektive land i de kommende år. På grunnlag av disse vurderinger tar Verdensrådets styre sikte på å utarbeide en proklamasjon som framlegges for neste generalforsamling til vedtakelse.

2.4. Drøftelsene av konferansens tredje hovedtema om økonomisk og politisk imperialisme i urbefolkningsområdene tok utgangspunkt i at det moderne samfunns jakt på naturressurser i økende grad rammer de økosystemer som urbefolkningsgrupper er en del av. Industrilandene og de store flernasjonale selskaper presser på for å utnytte landområder, metaller, energikilder m.v. i ur-

befolkningsområdene. Drøftelsene på konferansen tok sikte på å utvikle en felles holdning blant urbefolkningene med sikte på å motstå de trusler og motsetninger som den flernasjonale industrielle aktivitet skaper i deres bosettingsområder.

Konferansen vedtok et arbeidsdokument om disse spørsmålene hvor det blant annet framholdes at nasjonalstatene og overnasjonale foretak konspirerer for å gjøre slutt på urbefolkningene gjennom politisk assimilering, skremser og økonomisk utbytting. Det heter videre at politiske krefter både fra venstre og høyre utgjør like store trusler mot urbefolkningene. I dokumentet het det ellers følgende:

«For at vi skal overleve som urbefolkninger med en egen særskilt kultur, egne økonomiske siktemål og politiske system, må vi innse at vi er avhengig av samarbeid mellom urbefolkningene innen våre samfunn, innen staten og på internasjonalt nivå.»

2.5. Fjerde hovedpunkt på generalforsamlingens dagsorden var drøftelse av en ny internasjonal konvensjon om urbefolkningenes rettigheter. Det ble lagt fram et utkast til en slik konvensjon utarbeidet av den kanadiske juristen Douglas Sanders.

I utkastets del I fastslås urbefolkningenes rett til selvbestemmelse og frihet til å bestemme sin politiske status og økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling. Selvbestemmelsesretten skal i prinsippet innebære frihet for urbefolkningene til å avgjøre hvilken stat de ønsker å tilhøre. Men forslaget nevner også ulike former for begrenset selvstyre innen rammen av en større statsenhet som eksempler på hvordan urbefolkningenes selvbestemmelsesrett kan gjennomføres.

Utkastet definerer «urbefolkning» (ifølge en svensk oversettelse utarbeidet av Nordisk sameråds sekretariat) på denne måten:

«Termen «urbefolkning» åsyftar ett folk som

- a) botten på ett område före en koloniserande befolknings ankomst och denne koloniserande befolkning har skapat en ny stat eller nya stater eller har utvidgat en existerande stats eller existerande staters lagstiftnings-rätt till att omfatta detta område; och
- b) fortsätter att leva som ett folk på detta område och som inte kontrollerar den nationella regeringen i staten eller staterna där de bor.»

Del II i utkastet omhandler sivile og politiske rettigheter. Her gis det blant annet uttrykk for at den enkelte urbefolkning har rett til å bestemme form, struktur og myndighet til sine selvbestemmelsesinstitusjoner. Statene har plikt til å fremme urbefolkningens deltakelse i de allmenne lovgivende, utøvende og dømmende organer. Ønskeligheten

av egne frittstående urbefolkningsorganisasjoner understrekes, og statene skal bevilge midler til opprettelse av slike der hvor urbefolkningenes fattigdom eller spredte bosetting hindrer dannelsen av egne organisasjoner.

Del III med overskriften «økonomiske rettigheter» omhandler urbefolkningenes rett til land og vann. Innledningsvis slås fast at urbefolkningene har krav på de landområder de utnytter, og krav på beskyttelse mot vidtgående utnyttelse i områder hvor også andre grupper har bruksrett. Urbefolkningene har videre krav på de deler av sine tradisjonelle landområder som de aldri har oppgitt kontroll over ved fri vilje.

Urbefolkningenes rettigheter omfatter ifølge utkastet rett til jordoverflaten og til det som finnes under den, rett til vann og vassdrag og eksklusiv rett til tilstrekkelig store økonomiske soner utenfor kysten.

Når en urbefolkning har en økonomi som helt eller delvis er basert på jakt, fiske, gjeting, sanking eller dyrking, har den rett til de land- og vannområder som trenges for disse formål. Statene må respektere slike områder og ikke vedta eller godta tiltak som kan svekke områdenes fortsatte anvendbarhet til slike formål.

Del IV i utkastet om sosiale og kulturelle rettigheter framholder at ansvaret for å verne og utvikle urbefolkningenes kulturer og religioner først og fremst ligger hos urbefolkningene selv. Videre slås det blant annet fast at urbefolkningene har krav på å få tilbake eiendomsretten til betydningsfulle kulturgjenstander i offentlige eller halvoffentlige institusjoners besittelse, dersom besittelsen ikke er oppnådd på rettferdig og ærlig måte eller kunstgjenstandene har stor kulturell eller religiøs betydning for urbefolkningene. Urbefolkningene har ellers rett til fullt ut å kontrollere omsorgen for og utdanningen av sine barn, derunder full rett til å bestemme undervisningsspråk. Deres språk skal respekteres av statene i alle kontakter mellom urbefolkningene og statene på grunnlag av likeverd og ikke-diskriminering.

Av utkastets bestemmelser i del V om ratifikasjon og gjennomføring av konvensjonen framgår det at man tenker seg de enkelte urbefolkningene som egne folkerettssubjekter på linje med statene. Dette gir seg blant annet utslag i at konvensjonen skal kunne ratifiseres av den enkelte urbefolkningsgruppe uavhengig av hvordan myndighetene i vedkommende land stiller seg til ratifikasjonsspørsmålet.

Det foreslås opprettet en kommisjon og et tribunal med oppgave å overvåke gjennom-

føringen av konvensjonens bestemmelser, blant annet på grunnlag av rapporter som konvensjonspartene ifølge utkastets del VI pålegges å utarbeide om urbefolkningenes situasjon innen vedkommende område. Disse organene skal også behandle klager angående brudd på konvensjonen. Kommisjonens medlemmer foreslås oppnevnt av styret for Verdensrådet for urbefolkninger etter forslag fra berørte stater og urbefolkningsgrupper, mens medlemmene av tribunalet skal velges av de stater og urbefolkninger som har ratifisert konvensjonen etter forslag fra dem selv.

Det ble liten tid på konferansen til å drøfte det framlagte forslag til konvensjonstekst. Generalforsamlingen sluttet seg imidlertid til hovedprinsippene i utkastet og besluttet at utkastet i den kommende tid skal drøftes på nasjonalt og regionalt nivå innen Verdensrådet for så å tas opp igjen til behandling på neste generalforsamling.

2.6. Det organisasjonsmessige spørsmål som tiltrakk seg størst oppmerksomhet under konferansen, var valget av ny president og nytt styre for perioden fram til neste generalforsamling.

Etter atskillig underhåndsdrøftelse og tautrekking ble José Carlos Morales fra Costa Rica valgt som ny president etter Georg Manuel. Morales vil samtidig virke som representant for Sentral-Amerika i styret. Som Nord-Europas representant i styret og Verdensrådets ene visepresident valgte generalforsamlingen Aslak Nils Sara fra Kautokeino. Den andre visepresidenten heter Mililian Painemal og kommer fra Chile. For øvrig ble Reg Birch fra Australia og Ralph Eluska fra Aleutene valgt som medlemmer av styret.

Under de avsluttende forhandlinger på konferansen ble det fremmet og vedtatt en resolusjon som oppfordrer til økt kvinnerepresentasjon i Verdensrådets styrende organer. Som begrunnelse ble blant annet påpekt at alle de fem nåværende styremedlemmer er menn.

Av særlig interesse når det gjelder Verdensrådets virksomhet for de kommende år, er den såkalte Plan of Operation (handlingsplan) som trekker opp organisasjonens målsettinger i 17 punkter. Blant disse inngår utarbeidelse og vedtakelse av folkerettslige dokumenter om urbefolkningenes rettigheter, derunder særlig landrettigheter, diverse støttetiltak for urbefolkningene innen FN og andre internasjonale organisasjoner, etablering av liaison-kontorer for Verdensrådet i New York og/eller Genève, etablering av et internasjonalt fond for finansiering av organisasjonens arbeid og enkelte andre punkter.

3. NOEN REFLEKSJONER OM KONFERANSENS BETYDNING FOR SAME-RETTSUTVALGETS ARBEID

I Samerettsutvalgets mandat heter det blant annet:

«I debatten om samenes rettsstilling har det i atskillig utstrekning vært påberopt internasjonale konvensjoner og resolusjoner og argumenter med grunnlag i samenes stilling som urbefolkning eller etnisk minoritet. . . . Utvalget bør i nødvendig utstrekning utrede og vurdere hvilken betydning disse folkerettslige forhold bør ha ved utformingen av de forslag som utvalget fremmer.»

En viktig del av arbeidet innen Verdensrådet for urbefolkninger vil i tiden framover bli viet spørsmålet om en ny internasjonal konvensjon om urbefolkningenes rettigheter. Et utkast til en slik konvensjon ble som nevnt antatt av konferansen som grunnlag for det videre arbeid med spørsmålet. Tanken er at man om noen år skal kunne få vedtatt en slik konvensjon i FN.

Uavhengig av om en ny urbefolkningskonvensjon noen gang blir vedtatt, vil diskusjonen om disse spørsmålene kunne frambringe nye synspunkter på urbefolkningenes stilling og bidra til å endre myndighetenes praksis i urbefolkningssaker, en prosess som i seg selv kan tenkes å ha folkerettskapende virkning. I tråd med Samerettsutvalgets mandat må utvalget holde seg orientert om hva som skjer i det internasjonale samfunn på dette området.

De prinsipielle synspunktene i konvensjonsutkastet gir dessuten – ved siden av drøftelsene på konferansen av nasjonale og ideologiske spørsmål – momenter til overveielse i tilknytning til utvalgets egne mer eller mindre vurderinger av hvordan forholdene for den samiske minoritet i Norge bør ordnes.

I et utredningsarbeid med sikte på eventuelle nyordninger for samene må det for øvrig anses betydningsfullt at utvalget skaffer seg en relativt bred innsikt i forholdene for sammenliknbare minoritetsgrupper i andre land. Derved kan man få ideer til endringsforslag som det kan være grunn til å vurdere nærmere, og som man kanskje ellers ikke ville kom-

met til å tenke på. Det kan i denne forbindelse også være snakk om å lære av andres feil og gjennom slik kunnskap unngå forslag til nyordninger som har vist seg vanskelige å gjennomføre i praksis. WCIP, som er en verdensomspennende organisasjon av urbefolkninger med tilslutning blant annet fra to samiske organisasjoner i Norge, er for Samerettsutvalget en blant flere naturlige kilder for informasjon om disse spørsmålene.

Siden WCIP's tredje generalforsamling fant sted i Australia og reisen for Samerettsutvalgets sekretærs vedkommende også omfattet et opphold på New Zealand, innebærer turen en særlig anledning til å samle inntrykk om forholdene for den opprinnelige befolkning i disse to land. Enkelte forhold i denne forbindelse synes klart å være av interesse for utvalget. Detaljene om dette hører hjemme i utvalgets framstilling av internasjonal rett og utenlandsk rett. Her skal bare antydes de viktigste problemfeltene.

Blant annet har man både i Australia og New Zealand opprettet representative organer for urbefolkningen med rådgivende myndighet. Hvordan disse er opprettet, hvordan de fungerer, hvordan representantene oppnevnes osv. kan være av interesse å vurdere som bakgrunn for utvalgets diskusjon av spørsmålet om et samisk representativt organ.

Når det videre gjelder landrettigheter for urbefolkningen, har utgangspunktet vært vidt forskjellig i de to land. I New Zealand anses landområdene å tilhøre maoribefolkningen med mindre en eller annen gyldig form for rettighetsoverføring kan påvises. Urbefolkningen i Australia har derimot i utgangspunktet ingen landrettigheter. Uansett forskjellig utgangspunkt er diskusjonen om landrettigheter for urbefolkningen et sentralt spørsmål i begge land med avgjort relevans for den norske debatten om samenes rett til land og vann.

På reisen ble det samlet inn en del skriftlig materiale, dels om Verdensrådets arbeid og dels om nasjonale urbefolkningsspørsmål. Dette materialet er stilt til disposisjon for utvalgets sakkyndige i internasjonal rett og utenlandsk rett.

Vedlegg 2

Samerettsutvalgets uttalelse om ILO-konvensjon nr. 107

Brev av 31. mars 1981 til Det kgl. Justis- og politidepartement fra Samerettsutvalget

NORGES STILLING TIL ILO-KONVEN- SJON NR. 107 OG REKOMMANDASJON NR. 104 OM VERN OG INTEGRERING AV URBEFOLKNINGER. UTTALELSE FRA SAMERETTSUTVALGET OM NOU 1980:53

1. Innledning

Samerettsutvalget har til oppgave å utrede spørsmålene omkring rettighetene til og disponeringen av land og vann i områder med samisk bosetting og vurdere hvilke endringer i den gjeldende rettstilstand som er ønskelige. Utvalget skal også utrede og vurdere spørsmålene om en egen grunnlovsbestemmelse om samenes rettsstilling og et eget representativt samisk organ.

Utvalget er gitt i oppdrag å vurdere hvilken betydning folkerettslige forhold bør ha ved utformingen av de forslag utvalget fremmer. ILO-konvensjon nr. 107 er blant de folkerettslige tekster som utvalget må behandle i denne forbindelse. Spørsmålet om ILO's regelverk bør være retningsgivende for norske forhold, slik at konvensjonen vil kunne ratifiseres, er det imidlertid for tidlig for utvalget å ta stilling til. Det vil forutsette at man først har tatt standpunkt til en rekke av de spørsmål som utvalget er gitt som oppgave å utrede. Utvalget har hittil vært i arbeid bare noen få måneder, og utvalget er dessuten blitt bedt om å prioritere andre spørsmål enn de problemer om jordrettigheter som er særlig sentrale i forhold til konvensjonen.

Saken krever følgelig nærmere utredning.

Denne høringen angående Norges stilling til ILO-konvensjonen er derved kommet på et lite hensiktsmessig tidspunkt i forhold til utvalgets arbeid.

Utvalget vil derfor nøye seg med å framkomme med enkelte foreløpige merknader i tilknytning til ulike spørsmål som berører utvalgets mandat. Bestemmelser i konvensjonen som faller utenfor utvalgets arbeidsområde, som blant annet bestemmelser om språkspørsmål og helsespørsmål, går utvalget ikke inn på.

2. Om konvensjonens virkeområde

Et første vilkår for at konvensjonen skal komme til anvendelse, er at det må foreligge urbefolkninger i konvensjonens forstand eller tilsvarende befolknings-

grupper. For det andre kreves det at gruppene må kunne sies å ha et visst stammepreg. For det tredje må de ikke være fullt integrert i samfunnet.

Spørsmålet om samene i Norge omfattes av disse kriteriene, var første gang oppe til behandling i slutten av 1950-årene. De norske myndigheters holdning var den gang at samene falt utenfor konvensjonen. Ifølge utredningen i NOU 1980:53 (s. 20) ble denne avgjørelsen tatt i samråd med formannen i Norsk sameråd.

Utvalget vil bemerke at Norsk sameråd først ble opprettet i 1964. Utvalget har brakt på det rene at formannen i Samekomiteen av 1956 ble forespurt i sakens anledning, og det er muligens denne henvendelsen det siktes til i utredningen.

Det heter i utredningen (s. 20) at spørsmålet om samenes stilling i forhold til konvensjonen må kunne være gjenstand for nyprøving. Utvalget er i prinsippet enig i dette.

Når det gjelder det første av de tre nevnte vilkår, vil utvalget bemerke at begrepet urbefolkning blir brukt i til dels ulik betydning i faglig og politisk debatt. I ILO-konvensjonens forstand vil det avgjørende være om samene stammer fra en befolkningsgruppe «som bodde i landet, eller i et geografisk område som landet tilhører, på tidspunktet for erobring eller kolonisasjon». Dette historiske kriteriet er antakelig det eneste som ifølge artikkel 1 kreves oppfylt for at en gruppe skal kunne betraktes som urbefolkning i konvensjonens forstand.

Det er en oppgave for utvalget i sine senere innstillinger å gi en utredning om samenes historie i nødvendig utstrekning. Enkelte av utvalgets medlemmer mener imidlertid at det alt nå kan konstateres at samene, i den begrensede betydning kravet til urbefolkning her er formulert, oppfyller dette kravet innen visse landområder. Andre av utvalgets medlemmer anser det derimot prinsipielt riktig at utvalget ikke trekker noen faglige konklusjoner, verken i dette eller andre spørsmål, uten at utvalget samtidig har gjennomarbeidet og kan framlegge det nødvendige materiale.

Når det gjelder konvensjonens annet krav, nemlig at vedkommende grupper må kunne sies å ha et visst stammepreg, kan det være grunn til å påpeke at konvensjonen har en generelt fleksibel karakter og at bestem-

melsene ikke kan underkastes en streng ordtolking. Kravet til stammepreg er drøftet i utredningen under denne forutsetning, og det heter (s. 18):

«For praktiske formål vil spørsmålet her måtte dreie seg om hvorvidt gruppene fortsatt har i behold visse tradisjonelle kulturelle særtrekk.»

Ut fra en slik tolking er utvalget enig i at dette vilkår ikke kan anses til hinder for at samene kan omfattes av konvensjonen. Men utvalget har ikke tatt stilling til om det er grunnlag for en såvidt fri tolking av konvensjonsteksten. Utvalget anser det for øvrig noe uheldig og misvisende å karakterisere den samiske befolknings stilling i dag ved stammebegrepet.

Når det gjelder konvensjonens tredje krav om manglende integrering, er det her ifølge utredningen (s. 21) i første rekke spørsmål om graden av sosial og økonomisk integrering. Det hevdes i utredningen i tilknytning til dette at det foreligger «en rekke uttalelser som tyder på at samene heller ikke kan anses fullt integrert i denne henseende».

Utvalget vil påpeke at det er skjedd en utvikling på det sosiale og økonomiske området de senere årene som innebærer at de utsagn utredningen trekker fram (s. 21-23), delvis er foreldet i dag. Men myndighetene anser det fortsatt nødvendig med ulike tiltak som et eget utviklingsfond og en egen boligaksjon for de sentrale samiske bosettingsområder og særlige tilbud for samer når det gjelder arbeidsmarkedsopplæring. Dette er momenter som trekker i retning av at integrering i konvensjonens forstand ennå ikke er fullt gjennomført.

Det er vanskelig å ta stilling til dette spørsmål på det grunnlag utvalget har for tiden. Dels er konvensjonstekstens begreper generelle og upresise, og man burde derfor hatt nærmere kjennskap til praksis innen ILO for å kunne fastlegge konvensjonens krav. Dels har utvalget ikke bearbeidet et tilstrekkelig faktisk materiale, fra de ulike områder med samisk bosetting, til å kunne ha en tilstrekkelig klar oppfatning av graden av sosial og økonomisk integrering i det norske samfunn i dag.

Utvalget har følgelig ikke tatt standpunkt til om samene i Norge faller inn under konvensjonens virkeområde. Men utvalget har heller ikke funnet dette nødvendig i denne omgang, idet ratifikasjonsspørsmålet i alle fall fortsatt må vente en tid (jfr. nedenfor i avsnitt 4).

Utvalget mener imidlertid at det under enhver omstendighet vil være uriktig å ratifi-

sere konvensjonen med det for øye at den bare skal ha virkning for andre lands urbefolkninger. Hvis man skal vurdere ratifikasjonsspørsmålet, må denne vurdering etter utvalgets mening ha som forutsetning at konvensjonens bestemmelser vil kunne komme til anvendelse overfor samene i Norge. Dette medfører at man må undersøke forholdet mellom konvensjonens øvrige bestemmelser og norsk lovgivning før man tar standpunkt til spørsmålet om ratifikasjon.

Utvalget vil senere komme tilbake til spørsmålet om samene kan betraktes som urbefolkning i mer allmenn folkerettslig forstand, og om den senere tids utvikling vedrørende opprinnelige folks rettigheter («aboriginal rights») får anvendelse overfor samene. Dette er spørsmål som kan drøftes uavhengig av en ratifikasjon av ILO-konvensjon nr. 107.

3. Konvensjonens bestemmelser om jordspørsmål

Utvalget har som nevnt til oppgave å utrede spørsmål vedrørende retten til og disponeringen av naturressurser i områder med samisk bosetting. Konvensjonens del II om jordspørsmål angår direkte urbefolkningenes rett til land og vann.

Utvalget vil knytte noen merknader til konvensjonens bestemmelser om eiendomsrett og ekspropriasjon.

Når det gjelder eiendomsrett til land og vann, gir artikkel 11 en generell og vidtrekkende bestemmelse. Konvensjonen slår fast:

«Personer som tilhører vedkommende befolkningsgrupper skal få godkjent sin eiendomsrett, kollektiv eller individuell, til den jord disse grupper gjennom tidene har hatt rådighet over.»

Denne bestemmelsen er etter sin formulering unntaksfri. Men den må gjennom tolking undergis visse begrensninger.

Artikkelen beskjerer etter utvalgets syn ikke adgangen til alminnelig offentligrettslig regulering av ressursutnyttelsen.

Når det gjelder forholdet til privat eiendomsrett, uttaler utredningen at anerkjennelse av gruppenes eiendomsrett ikke bare trenger gjelde det som nå er offentlig land. Det sies videre (s. 35):

«Det kan også bli snakk om tilbakeføring av områder som i tidens løp er gått over på private hender. I hvilken grad dette rent faktisk vil være aktuelt, beror på forholdene innen hvert enkelt land.»

Utvalget vil allerede nå anføre at dette ikke synes å være en aktuell problemstilling i Norge.

Spørsmålet om artikkel 11 også tar sikte på nomadiske eller halv-nomadiske gruppers periodiske bruk av landområder, vil kunne bli et vesentlig spørsmål. Utredningen (s. 36) antar at bestemmelsen i prinsippet kommer til anvendelse i slike tilfelle, men nevner samtidig at det motsatte syn har vært hevdet. Dette spørsmålet vil etter utvalgets oppfatning blant annet avhenge av hvor intensiv bruk man mener er nødvendig for at gruppene skal kunne sies å ha hatt «rådighet over» områdene. Utvalget har til hensikt å komme nærmere inn på dette spørsmål i sin utredning.

I lov av 12. mars 1965 om statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke uttales det at staten er eier av denne grunnen. Denne utgjør over 90 prosent av Finnmark fylke.

Lovens regel om eiendomsrett står tilsynelatende i skarp motsetning til konvensjonens regel. Hvor stor rettslig realitet det er i denne motsetning, kan utvalget på det nåværende tidspunkt ikke gi noe klart svar på. Det er som påpekt sannsynlig at artikkel 11 må underkastes begrensninger, og det må dessuten undersøkes nærmere hvilke krav begrepet «eiendomsrett» i artikkelen stiller. Det er på den annen side en diskusjon i rettslitteraturen om hvor langt statens eiendomsrett etter loven av 1965 rekker.

Det er mulig at den reelle motsetning mellom konvensjonens og lovens formuleringer vil vise seg å bli vesentlig redusert, eller til og med eliminert, gjennom nærmere undersøkelser. Men man må på det nåværende tidspunkt bygge på at resultatet er usikkert.

Når det dernest gjelder reglene om ekspropriasjon, gir konvensjonens artikkel 12 en regel om at vedkommende befolkningsgrupper som hovedregel ikke skal kunne flyttes fra sine vanlige områder. I de unntakstilfelle da slik flytting kan gjennomføres, skal disse befolkningsgrupper overdras jord av minst samme bonitet som den de tidligere rådde over.

Bestemmelsen omhandler etter sin ordlyd bare ekspropriasjon som innebærer en total avståelse av landområder. Utredningen uttaler imidlertid herom (s. 37):

«De prinsippene som bestemmelsen angir om vilkår for inngrep og fastlegging av erstatning, må imidlertid legges til grunn også når det gjelder mer begrensede inngrep i vedkommende gruppers rettigheter, f.eks. når en tradisjonell bruksutøvelse innskrenkes eller hindres uten at flytting dermed er nødvendig.»

Utvalget finner grunn til å påpeke at skjønnsretten i Alta i skjønn av 5. desember 1980 senere har tolket artikkel 12 på en annen måte (s. 31):

«Hverken ordbruken i artikkel 12 eller konvensjonens øvrige innhold gir etter rettens oppfatning grunn til å oppfatte forbudet mot flytting slik at det også omfatter forbud mot mere begrensede inngrep i eller ekspropriasjon av befolkningsgruppers områder eller rettigheter. Slike begrensede inngrep skal således ikke erstattes i form av andre landområder.»

Utvalget nøyer seg med å påpeke den ulikhet i oppfatning som her foreligger, uten at utvalget nå vil ta standpunkt til hvordan bestemmelsen skal forstås.

Dersom det ikke eksisterer muligheter for å stille erstatningsland til disposisjon, er konsekvensen ifølge utredningen at et ekspropriasjonsinngrep ikke kan foretas.

I norsk lovgivning har man ingen tilsvarende regel om erstatningsland ved ekspropriasjon. Det er også på dette punkt mulig at motsetningen mellom konvensjonen og norsk lovgivning vil vise seg ved nærmere undersøkelser å være mindre enn utredningen antar. Men dette er i dag usikkert.

Utvalget mener derfor at de nærmere virkningene av en ratifikasjon av konvensjonen foreløpig er mangelfullt utredet. Blant annet kan nevnes at man må undersøke nærmere i hvilke områder av Finnmark det eventuelt kan bli tale om å etablere nye eiendomsforhold og forvaltningsordninger. Det samme spørsmål må utredes for samiske bruksområder sør for Finnmark. Videre må det avklares hvilke former for eiendomsrett (allmenninger har blant annet vært nevnt) som kan være aktuelle for norske forhold.

Utvalget vil understreke at et hovedhensyn må være at eventuelle nyordninger utformes slik at de framstår som rimelige overfor de ulike interessegrupper som blir berørt. Utvalget henviser her til utredningen (s. 41):

«Når det gjelder den nærmere gjennomføring av art. 11 i Norge, må det f.eks. være anledning til å etablere særordninger som omfatter lokalbefolkningen eller eventuelt bestemte grupper næringsutøvere i samiskpregede strøk, snarere enn at rettighetene knyttes til samiske personer eller grupper. Den etter hvert utstrakte blandingen av nordmenn, samer og personer av finsk avstamning i tradisjonelle samiske områder gjør at det ofte vil være vanskelig å finne praktiserbare kriterier for hvem som er same og hvem som ikke er det, og det vil således kunne by på store praktiske problemer å knytte særlige rettigheter utelukkende til det samiske. Dette trenger riktignok ikke alltid være tilfelle, men å gå nærmere inn på dette spørsmålet lar seg ikke gjøre i denne omgang. Spørsmålet krever en detaljert undersøkelse av befolkningsstruktur, bruksutøvelse og rettsoppfatninger i de områder hvor det tradisjonelt har bodd samer . . .»

Samerettsutvalget er i ferd med å undersøke disse spørsmålene. Utvalget vil i den

sammenheng også gi en mer inngående og mer presis redegjørelse for de etniske forhold og deres betydning for spørsmålet om rettigheter.

4. Nærmere om vilkårene for ratifikasjon

Når det gjelder rettighetene til naturressursene, er det som påpekt uavklarte retts-spørsmål både med hensyn til konvensjonens rekkevidde og med hensyn til innholdet av norsk rett. Flere lovendringer kan som nevnt synes nødvendige for at norsk lovgivning skal komme i samsvar med konvensjonens krav. En slik forutsetning må iallfall legges til grunn for vurderingen av ratifikasjons-spørsmålet.

Det er en statsrettslig regel at konvensjoner som krever endring av norske lovregler, ikke kan ratifiseres før de nødvendige lovbestemmelser er vedtatt. Denne regelen er ikke alltid blitt strengt etterlevd. Men såvel regjeringen som Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite har flere ganger gitt uttrykk for at dette er den riktige framgangs-måte.

Spørsmålet om lovendringer vedrørende disponeringen av naturressurser i områder med samisk bosetting er for tiden til utredning i utvalget. En proposisjon til endring av rettsstilstanden på dette området vil i praksis vanskelig kunne fremmes før utvalget har avgitt sin innstilling om disse spørsmålene.

Det er således ikke dekkende når det i utredningen (s. 58-59) antydes muligheten for

en tidligere ratifikasjon ved at norske myndigheter gir en prinsipiell tilslutning til konvensjonens bestemmelser og først senere kommer tilbake til den praktiske gjennomføringen av bestemmelsene. En slik mer prinsipiell tilslutning kan ikke antas å være tilstrekkelig oppfyllelse av konvensjonen for å foreta en ratifikasjon.

5. Noen sluttmerknader

Samerettsutvalget mener på denne bakgrunn at det er for tidlig å ta stilling til spørsmålet om ILO-konvensjonen bør ratifiseres av Norge.

Utvalget vil ellers peke på at en ratifikasjon ikke er noe vilkår for at samene i Norge skal kunne oppnå de rettigheter konvensjonen omhandler. Slike rettigheter kan, helt eller delvis, etableres ved lov uavhengig av en ratifikasjon.

Spørsmålet om ratifikasjon av ILO-konvensjonen bør avgjøres når utvalget har gjennomført sitt arbeid. Utvalget finner det naturlig at dette spørsmål blir behandlet i utvalgets sluttinnstilling.

For Samerettsutvalget

Carsten Smith
formann

Einar Høgetveit
sekretær

Vedlegg 3

**Samerettsutvalgets uttalelse om utkast til
odelstingsproposisjon om en høyfjellskommisjon
for Nordland og Troms**

Brev av 20. mai 1983 til Det kgl. Justis- og politidepartement fra Samerettsutvalget

1. Justisdepartementet har anmodet Samerettsutvalget om en uttalelse til det utkast som departementet har utarbeidet til en odelstingsproposisjon om en høyfjellskommisjon for Nordland og Troms.

Samerettsutvalget har gitt undertegnede som formann i utvalget fullmakt til å avgi uttalelsen på vegne av utvalget.

Jeg finner det naturlig å begrense uttalelsen til de spørsmål som gjelder forholdet til Samerettsutvalget, og jeg går følgelig ikke inn på de enkelte bestemmelser om kommisjonens arbeidsmåte m.v.

2. Høyfjellskommisjonen vil ifølge utkastet bli en særdomstol som vil ha til oppgave på grunnlag av gjeldende rett å ordne rettsforholdene mellom staten og andre vedrørende høyfjellsområder og andre utmarksområder i Nordland og Troms fylker. Kommisjonen vil ifølge utkastets § 2 få myndighet til ved dom med bindende virkning for alles vedkommende:

- «1) å fastslå om staten er eier av grunnarealer eller ikke,
- 2) å fastsette grenser mellom statens grunnarealer og tilstøtende grunnarealer,
- 3) å fastslå om bruksretter, herunder allmenningsrettigheter, er til eller ikke på statens grunnarealer, og i tilfelle hvem som har bruksrett.»

Kommisjonen vil ifølge utkastets § 15 ha eksklusiv kompetanse, idet saker som hører under kommisjonen, ikke kan bringes inn for de alminnelige domstoler eller jordskifte retten, med mindre kommisjonen har avvist saken som uegnet til behandling i kommisjonen.

Samerettsutvalget har på sin side som oppgave bl.a. å utrede hva som er gjeldende rett når det gjelder eiendomsrett og bruksrett til land og vann i områder med samisk bosetting. Høyfjellskommisjonen vil samtidig kunne få til behandling områder hvor det er bosatt samer, eller hvor samiske interesser ellers er berørt, dvs. områder som det også vil kunne være en oppgave for Samerettsutvalget å se nærmere på.

Det foreligger følgelig i en viss grad «overlapping» når det gjelder arbeidsoppgavene til henholdsvis høyfjellskommisjonen og Samerettsutvalget.

3. Departementet kommer i sine allmenne

motiver inn på dette forholdet. Det blir i denne sammenheng særlig fremhevet følgende synspunkter.

For det første uttaler departementet at det ikke er noen motstrid mellom arbeidet i kommisjonen og i utvalget. Innenfor det arbeidsområdet hvor det kan bli «overlapping», dvs. i klarleggingen av gjeldende rett innenfor samiske bosetnings- og bruksområder, innebærer opprettelsen av kommisjonen derved en tilførsel av flere ressurser i arbeidet.

Dernest anfører departementet at kommisjonens avgjørelser ikke vil gripe inn i utvalgets arbeid når det gjelder vurdering av den gjeldende rettsstilling og fremleggelse av eventuelle utkast til ny lovgivning. Departementet uttaler her uttrykkelig:

«Det er viktig å være oppmerksom på at kommisjonens avgjørelser ikke vil være til hinder for at Samerettsutvalget foreslår endringer i den rettsstilling som kommisjonen (og eventuelt Høyesterett etter anke) har lagt til grunn.»

Videre gir departementet uttrykk for at det som er nytt ved opprettelse av høyfjellskommisjonen, bare er at de sakene det her gjelder, blir kanalisert til kommisjonen som en særdomstol istedenfor å gå for de vanlige domstolene. Departementet understreker dette på følgende måte:

«Selv om høyfjellskommisjonen ikke skulle bli opprettet, og uansett det pågående arbeid i Samerettsutvalget, er det ikke noe som hindrer at det blir reist rettsaker for de vanlige domstolene om eiendomsrett og bruksrett til grunn i Nordland og Troms.»

4. Når spørsmålet om opprettelse av en høyfjellskommisjon skal vurderes fra Samerettsutvalgets side, er det den «overlapping» av arbeidsoppgaver som vil kunne finne sted, som må bedømmes.

Jeg finner å kunne gi min tilslutning til de synspunkter som departementet her har hevdet.

Det har aldri vært meningen at Samerettsutvalget skal ha noen dømmende funksjon. Det har heller aldri vært meningen at våre domstoler skal stanse sin dømmende virksomhet på grunn av Samerettsutvalgets arbeid.

En opprettelse av en høyfjellskommisjon

vil bare være en omorganisering av virksomheten innenfor domstolsvesenet. Opprettelsen vil ikke medføre noen samlet utvidelse av domstolenes myndighet.

Høyfjellskommisjonen vil ikke medføre noen større «overlapping» av arbeidsoppgaver enn den «overlapping» som allerede foreligger i forhold til de ordinære domstoler.

Det vil derfor etter mitt skjønn ikke være noe faglig grunnlag for å rette noen innvending fra Samerettsutvalgets side mot opprettelsen av en høyfjellskommisjon som omhandlet.

5. Det kan likevel være grunn til å komme med noen ytterligere merknader i sakens anledning. I den sammenheng er det av interesse å gjøre oppmerksom på det arbeidsprogram Samerettsutvalget følger.

Samerettsutvalget arbeider med sikte på å avgi tre delinnstillinger. Som den første delinnstilling skal utvalget etter anmodning av regjeringen utrede spørsmålet om en egen grunnlovsbestemmelse om samenes rettsstilling og spørsmålet om et eget folkevalgt samisk organ. Denne delinnstilling vil bli avgitt i 1983. Som den andre delinnstilling vil utvalget behandle rettighetene til naturressursene i Finnmark. Som den tredje delinnstilling vil utvalget ta opp rettighetene til naturressursene i samiske bosetnings- og bruksområder i andre deler av landet.

Denne inndeling av arbeidet innebærer at en opprettelse av en høyfjellskommisjon for Nordland og Troms bare vil få en meget begrenset saklig innvirkning på Samerettsutvalgets arbeid før utvalget kommer til sin tredje delinnstilling. Utvalget har fått engasjert førsteamanuensis Helge Salvesen, Universitetet i Tromsø, og professor Jørn Sandnes, Universitetet i Trondheim, som historisk sakkyndige til å forberede utvalgets ar-

beid med denne tredje delinnstilling for det sørsamiske området. Dette området vil her bli behandlet av disse sakkyndige nordover til Saltfjellet som et grenseområde, og deres utredning vil følgelig angå en del av Nordland fylke. Utvalget er videre i ferd med å ta skritt til å få en ytterligere historisk utredning for resten av Nordland og Troms. Dessuten vil utvalget i tiden som kommer vurdere hvordan det skal skje utredninger av den faktiske bruken av land og vann i vår tid i de samiske bosetningsområder i landet utenfor Finnmark. De utredninger som her er omtalt vil imidlertid, såvidt jeg kan bedømme, relativt enkelt kunne samordnes med arbeidet til den planlagte høyfjellskommisjon. Men jeg antar at når selve utvalget kommer til retten til naturressurser i Nordland og Troms i sitt arbeid, vil det bli behov for en mer omfattende drøftelse av forholdet mellom kommisjonens arbeid og utvalgets arbeid.

Sluttelig reiser Samerettsutvalgets arbeidsprogram et prioriteringsspørsmål. Samerettsutvalget har ment at utredningen av spørsmålene om eiendomsrett og bruksrettigheter i de samiske områdene først bør skje for Finnmark. Ut fra hensynet til utvalget er det viktig at en ny høyfjellskommisjon for Nordland og Troms ikke kommer til fortrengsel for utvalgets arbeid i Finnmark når det gjelder bevilgninger og bruk av sakkyndige. Samerettsutvalget bør etter mitt skjønn ikke ha noen merknader til opprettelsen av den planlagte høyfjellskommisjon under forutsetning av at den ikke vil komme i en budsjettmessig konkurranse med utvalget. Men i motsatt fall må man stille spørsmål om den bruk av ressurser som en kommisjon vil representere, heller burde brukes i første omgang til å forsterke innsatsen i Samerettsutvalget.

Carsten Smith

Vedlegg 4

Folkerettslige tekster

4 A. Utdrag av traktat om grensen mellom Norge og Sverige av 2. oktober 1751

Art. 3. Ingen af Cronerne skal nu eller fremdeles tilegne sig nogen Skat, Opbørsel eller anden Rettighed, af hvad Egenskab den og maa være ind over Grendsen, det være sig, i følge af det Stettinske Fordrag eller andre forhen giorte Overenskommelser.

Men som begge Siders Lapper behøve begge Rigers Land til deres Rehns-Dyrs Ophold; saa har man i Henseende til dennem kommet overeens om saadanne Indretninger, som udi denne Grendse-Tractats første Codicill eller Tillæg indeholdes.

4 B. Første Codicill og Tillæg til Grendse-Tractaten imellem Kongerigerne Norge og Sverrig Lapperne betreffende [Lappekodisillen]

Paa det Lappernes sædvanlige Over-Flytninger, samt den derfor betalende Leye og Jurisdictionen over de fremmede Lapper under bemeldte Over-Flytnings Tid, herefter ikke skal give nogen Anledning til Trette og Misforstaaelse, og man klarlig kand vide, hvilke herefter som Norske eller Svenske Lapper blive at ansee, samt hvorledes man dennem udi alle Tilfælde reciproce skal omgaaes, ere de udi forestaaende Grendse-Tractat benevnte og her undertegnede Commissarier om visse hertil henhørende Puncter komne overeens, som følger:

§ 1. Den siden Aar 1742 og under denne Grendse-Commissions Tiid, de private Svenske Lapper paa visse Stæder udi Nordlands Amt paalagde nye Norske Lappe-Skat, og de derved indførte Sommer-Lands Stedsler, og Overdragelser til bemeldte Svenske Lapper for aarlig skat, bør, saasom stridige med endeel af de nedenstaaende betingede Articler og til nye U-rigtigheder i Lappe-Væsenet contribuerende, afskaffes og ophøre, hvor imod saadan Indretning, som her neden for paa sine Stæder anføres, skal settes i Verk.

§ 2. Ingen Lap maa herefter eye Skatte- eller Bøxel-Land udi meere end Eet Rige, paa det al Anledning til Fellesskab udi Undersaatter og Land herefter kan undflyes.

§ 3. Til Underretning for nærværende Tiid betinges, at efterdi fra Børge-Field til Bonnæs-Field, der er udi Begyndelsen af Nordlands Amt, og for Helgelands Fogderie paa den Norske Side, men for Angermanlands

og Uma Lap-Marker paa den Svenske Side, Field-Ryggen til Grendse er fastsat, og man saaledes paa begge Sider derved mister de gamle Skatte-Land og Undersaatter, som man hidtil ind over Field-Ryggen har haft, skal de Lapper med deres Familier, som Skatte-Land sammesteds for nu værende Tiid, paa den Svenske Side af Grendsen have, eragtes for Svenske Undersaattere og være samme Side følgagtige, u-anseet af hvilken Side de samme Skatteland forhen have bøxlet og til hvilken side de deraf have betalt Skat; ligesom og de Lapper med deres Familier, som for nu værende Tiid have gammelt Bøxel-Land paa den Norske Side af Grendsen sammesteds, skal tilhøre Norge.

§ 4. Dersom nogen Lap, for nu værende Tiid befindes, at have et paa begge Sider af Grendsen beliggende gammelt Norsk eller Svensk Sommer-Skatte-Land, det er saadant et Land, hvoraf før 1742 til Norge eller Sverrig Skat haver været betalt, da have han Frihed at velge, hvilken Sides Undersaat han herefter vil være, alt saa fremt han intet Vinter-Skatte-Land paa nogen af Siderne haver.

Haver han Vinter-Skatte-Land paa nogen af Siderne, Norsk eller Svensk, da tilhøre han den Side, paa hvis Territorio han saadant Vinter-Skatte-Land haver.

§ 5. Dersom nogen Lap paa den Strekning imellem Bonnæs-Field og Halde, hvor Koutokeino Grendser begynder, det er paa den norske Side for hele Saltens, Senjens og endeel af Tromsens Fogderier udi Nordlands Amt; Men paa den Svenske Side, for hele Pita og Lulla, samt endeel af Torne Lapmarker, befindes at have saadant Sommer Skatte-Land paa den Norske Side af Grendsen, hvoraf før 1742 Skat til Norge har været betalt, men derimod at eye Vinter Skatte-Land paa den Svenske Side af Grendsen, da have han Frihed at vælge, enten han vil være herefter Norsk eller Svensk Undersaat, da han fremdeles bestandig beholder det Skatte-Land han haver paa samme Side af Grendsen; men mister det Skatte-Land han haver haft paa den anden Side af Grendsen.

§ 6. Paa det man kand vide, hvilke ere Norske eller Svenske Undersaatter, skal de under forestaaende 4de og 5te §§ omrørte Lappers Frie-Vall skee i de Committeredes Nærværelse ved Røsz-Setningen saa snart mueligt, uden nogen Hindring, Tilløkkelse, eller Tilskyndelse. Skienk og Gavers Givelse, ey heller ved Løfte af en taaleligere Skat,

eller paa hvad Maade det ellers være maa, og af privative Jord-Eyere eller andre paa nogen af siderne forsøges kunde; men de maa have et aldeles frit og utvunget Vall.

§ 7. De Lapper, som herefter saaledes, efter at denne Convention er sat i Verk, befindes at have baade Sommer- og Vinter-Skatte-Land, eller ikkuns et af Delene, nemlig: enten Sommer- eller Vinter-Skatte-Land paa den Svenske Side af Grendsen, skal med deres Familie, det er, Børn eller de, som ere i Børns Sted, saasom Foster-Børn og Slegtninge udi et og det samme Mad-Laug, item Tienere og Huusmænd, eragtes for Svenske Undersaatter. Det samme er og at forstaae om de Lapper med deres Familier, som have gammelt Bøxel-Land paa den Norske Side af Grendsen. Hvorved man herefter kand adskille, hvis Sides Undersaat han er, saasom ingen Lap faaer have Skatte- eller Bøxel-Land paa begge Sider, ey heller anderledes kan faae det, end som det i denne Convention findes foreskrevet.

§ 8. Dersom nogen Svensk Lap gifter sig med en Norsk Lappe-Hustru, som udi Norge har sit eget Skatte-Land eller flere Rehner, end han, have han Frihed, uden nogen Hindring eller Afgift af hans Formue, at blive en norsk Lap; Da han sig derom hos den Svenske Foged anmelder og gjør en saadan Beskaffenhed beviislig, hvorpaa Fogden skal meddele ham en skriftlig Tilladelse til Overflytning og samme i Opbørsels Bogen antegne, samt hannem fra den Svenske Skat udlette; saaledes forholdes vice versa med en Norsk Lap udi lige Tilfælde; Udi andre Omstændigheder følge Hustruen Manden.

§ 9. Dersom en Lap vil forlade sit Land og blive et andet Riges Undersaat, forholdes med hannem, som med andre Norske og Svenske Undersaatter i lige Tilfælde, nemlig at betale 6te og 10de Penge af ald sin Formue til den Side, hvorfra han vil flytte, og bringe Beviis med sig til den Side, hvorhen han flytter, at han har betalt hans Afgift og erholdt Tilladelse at flytte over.

§ 10. Saasom Lapperne behøve begge Rigers Land, skal det efter gammel Sædvane være dennem tilladt, Høst og Vaar, at flytte med deres Rehn-Hiorder over Grendsen ind i det andet Rige. Og herefter som tilforn, lige med Landets Undersaatter, undtagen paa saadanne Steder, som her neden meldes, at betiøne sig af Land og Strand til Underholdning for deres Dyr og sig selv, da de venligen skal imodtages, beskyttes og hielpes til Rette, endogsaa udi Krigs-Tider, hvilke udi Lappe-Væsenet aldeles ingen Forandring skal gjøre; Og allermindst skulde de fremmede Lapper blive exponerede for Plyndring eller

nogen Slags Tvang og Overvold, som Krigs-Tider medbringe, men altid blive som egne Undersaatter anseede og haandthævede paa hvilken Side de sig da som fremmede opholde.

§ 11. Ingen Lap, som behøver at flytte med sine Dyr over Grendsen, maa udi Krigs Tider begaae nogen fiendtlig Gierning, betreffes han dermed, forholdes ikke med ham efter Krigs Brug, men han straffes saaledes, som om hans Misgierning i fredelig Tiid var begaaet.

§ 12. Hvor Fred-Lyste Kobbe-Veider og Fugle-Vær findes paa den Norske Side, for hvilke visse Undersaatter aarlig Skat betale, skal det under saadan Straf, som den Norske Lov for Norske Undersaatter tilholder, være de Svenske Lapper forbuden, noget Skiøtterie sammesteds at bruge eller paa anden Maade Skade at gjøre; Paa alle andre Steder bliver dennem saadant, og alt andet Skiøtterie og Fiskerie, lige med Norske Undersaatter tilladt; Likesom de Norske Lapper ogsaa have samme Frihed i Lapmarken paa den Svenske Side.

§ 13. De svenske Lapper, som vel flytte med deres Dyr over Grendsen ind paa Norsk Grund, men dog ikke komme til Havet eller Fiordene, og sammesteds noget Fiskerie eller Kobbe-Skytterie bruge, betale udi Leye for hvert 20de Dyr, som i deres Følge er, stort og smaat af begge Kiøn, undtagen de Kalve, som udi samme Vaar ere fødte, hvilke ikke regnes; Een Skilling Danske eller en Styver Svensk, i Kobber-Mynt, mere ikke. Bruge de Fiskerie eller Kobbe-Skytterie i Havet eller Fiordene paa den Norske Side, betale de for hvert 20de Dyr, dobbelt saa meget, som oven er meldt, det er 2 Skilling Danske, eller 2 Styver Svensk i Kobber-Mynt. Alt saaledes at samme Aars Vaar-Kalve ikke regnes; meere maa af de Svenske Lapper ikke tages, under hvad Navn eller Skin det være vil, ey heller maa de med noget personligt Arbeide eller Tieneste belegges.

§ 14. De Norske Lapper, som om Høsten flytte med deres Dyr over Grendsen ind paa den Svenske Side, betale for hvert 20de Dyr, som i deres Følge er, stort og smaat, af begge Kiøn, samme Aars Vaar-Kalve med indberregnede, Toe Skilling Danske eller Toe Styver Svensk i Kobber-Mynt, efterdi bemeldte Lapper sammesteds den længste Tid af Aaret forblive, og Vaar-Kalvene paa den Tiid, samme Underholdning, som de øvrige Dyr behøve; Ville de tillige bruge Fiskerie og Skytterie i Lapmarken, betale de dobbelt saa meget, det er 4 Skilling Danske eller 4 Styver i Kobber-Mynt; Mere maa af de Norske Lapper ikke tages, under hvad Navn eller Skin det

kaldes kand, ey heller maa de med nogen personlig Tieneste eller Arbejde belegges.

§ 15. Udi ethvert District, hvor overflyttende Lapper ere, skal beskikkes en Lappe-Lænsmand og 2 Laug Rettes Mænd, som for deres Overflytninger intet skal betale.

§ 16. Lappe-Lehnsmændene og Laug-Rettes Mændene skulle reciproce besørge, at de overflyttende Lapper for deres Dyr nyde tilrekkelig Underholdning, dog saaledes, at Lappen selv, som for Landet skatter, ikke af de fremmede Lapper fortrænges og lider Mangel, til saadan Ende skulle Lappe-Lænsmændene og Laug Rettes Mændene vel kiende Beskaffenheden af Skatte-Landene paa deres Side, saa og vide de Dyrs Antal, som Lappen eyer, der for Landet skatter, paa det de fremmede Lapper, om fornødiges og forlanges, paa beqvemme Steder kunde anvises. Og skulle paa begge Sider de fremmede Lapper nøye tage sig i agt, at de ikke ved deres Flytnings Færd giøre Landets egne Indbyggere nogen Skade, enten Vinter eller Sommer, paa Skoug, Ager eller Eng, Multebær eller Hiort Ron-Myrer eller noget andet, under Straf efter Loven; og bør Skaden strax erstattes efter uvillige Mænds Kiendelse.

§ 17. Førend nogen Lap, Norsk eller Svensk, med sine Dyr flytter over Grendsen, skal han for sin egen Lappe-Lænsmand og Laug-Rettes Mænd angive Tallet paa de Dyr, som i hans Følge ere, det er saavel paa hans egne som paa hans Børns, Tieneres og Huusmænds, og Leyen til bemeldte Lænsmand levere imod Beviis, saavel for Angivelsen som for Leyen; Iligemaade skal han da ogsaa angive, om han vil bruge Fiskerie og Skiøtterie, hvorefter Leyen bliver proportioneret og betalt, samt paa Angivelsen og Beviset antegnet. Med dette ovenmeldte Beviis passerer han siden uden Hindring og videre Tiltale frem og tilbage.

§ 18. Førend Lappe-Læns-Mændene med deres Lapper flytter over Grendsen, skal de tilstille den anden Sides Lappe-Lænsmand en af dem og Laug-Rettes Mændene underskreven specificeret Fortegnelse paa de Skatte-Lapper og Dyr af deres District, som samme Aar vil flytte over Grendsen, da de tillige Leyen til bemeldte fremmede Lappe-Lænsmand levere, imod Beviis for berørte Fortegnelse og Betaling. I mangel af Lappe-Lænsmand, som berørte Fortegnelse og Betaling af den fremmede Side kan imodtage, beskikker den eller de, som Leyen tilkommer, en Fuldmægtig, som paa saa beqvemt et Sted, som mueligt er, skal opholde sig, nemlig udi nærmeste indtil Grendsen beliggende Lappe-Sogn, paa den Svenske Side, og paa

den Norske Side, udi en af de nærmeste Indfjorder og paa det faste Land.

§ 19. Lapperne skal, om det forlanges, hvert Aar engang for alle, og ikke oftere, paa den sides Territorio, som Leyen tilhører, for bemelte Sides Lappe-Lænsmand, eller hvem Eyeren af Leyen dertil skriftlig committerer, være forpligtede, at forevise alle de Dyr, som udi deres Følge ere, og samme at lade optelle til Beviis paa Rigtigheden af deres Angivelse; Negte de saadant, eller bemelte Personer med Ord eller Gierning ilde behandle, da bøde en Svensk Lap allene for sin Opsetsighed, første Gang 12 Daler Silvermynt, og en norsk Lap 4 Rigsdaler Dansk, halve Delen til bemeldte forurettede Personer, og den anden halve Deel til Kongen. For hver Gang saadan Forseelse skeer, fordobles Straffen; forgriber Lappen sig paa bemelte Personer videre, end det til simpel Opsetsighed kand regnes, Straffes han desuden derfor efter Loven.

§ 20. Dersom nogen Lap, Norsk eller Svensk, befindes falskeligen at have angivet Tallet paa sine Dyr, saaledes, at han haver 20 Dyr fleere og derover, end anmeldt er, betale han for hvert 20de Dyr udi den hele Flok 2 gange saa meget, som oven er meldt, betreffes han anden Gang med saadan U-rigtighed, betale han dobbelt saa meget, som første Gang, og saaledes fremdeles, saa at Straffen hver Gang fordobles, altsammen udi lige Deele til Angiveren og den, som Leyen tilhører. I Mangel af anden Angiver beholder Eyeren af Leyen alt.

§ 21. Dersom Lappe-Lænsmændene eller Laugs Rettes Mændene befindes at have colluderet med Lapperne udi deres urigtige Angivelser, eller deres egen Fortegnelse at have forfalsket, og noget at have indeholdt af den Leye, som de have indcasseret; betale de første Gang 3 gange saa meget, som Vedkommende derved ere eller kunde have blevet besvegne, halvedeelen til Angiveren og den anden halve Deel til den eller de, som Leyen tilhører. Anden Gang settes de fra deres Embede og straffes som Tyve.

§ 22. Naar nogen Trette indfalder imellem Lapper fra en og den samme Side, angaaende enten deres Overflytninger og Stedet, hvor de under deres Overflytnings Tiid prætenderer at opholde sig, eller og om bortkomne Rehner, Slagsmaal, smaa Gields Sager, som ikke stige over 12 Daler Silvermynt eller 4 Rigsdaler Danske, alle Skifter efter de Afdøde eller andre smaa Sager, Lappe-Væsenet in specie og Lappernes Sædvaner betræffende, kan saadanne Sager, naar de ikke kand foreliges, af samme Sides Lappe-Lænsmand og hans 2de Laug-Rettes Mænd, strax afgjøres; Og, saafremt Vedkommende til Bøj-

de-Retten ikke vil appellere, sammesteds exequeres, u-anseet, paa hvad Territorio Factum er skeet eller Sagen paatales. Men ere saadanne Sager imellem Parter af adskilte Nationer eller en Norsk og en Svensk Lap, da tilkommer, uden Hensigt paa Jus Territorii, Klagerens Lænsmand og Laug-Rettes Mænd strax deri at dømme, og Dommen, naar ikke appelleres, at exequere dog saaledes, at Retten tillige besettes med 2de Laug-Rettes Mænd fra den anklagedes Side, og at den anklagedes Lappe Lænsmand, som hans Forsvar, skal være berettiget, derved at være tilstæde, om forlanges, altsammen uden Betaling for bemelte Betiendte udi begge Tilfælde. Naar en af Partene med denne Lappe Rets Forretning er misnøyet, og med Sagen vil gaee videre, skal Appellationen skee til den Bøjde- eller Herreds-Ret, paa hvis Territorio Factum er begaaet, eller, om det er Arve-Skifter betreffende, da hvor den Af-døde i sin Leve-Tiid har henhørt.

§ 23. Alle andre Sager imellem Lapper, enten af en og den samme Nation eller af adskilte Nationer, henhøre til de sædvanlige Bøjde og Herreds Retter, samt paatales, dømmes, og dersom de ikke til høyere Ret indstevnes, sammesteds exequeres, alt paa det Territorio hvor Gierningen er skeet, allene med den Forskiel, som i næstforegaaende § er anført, nemlig, at naar en af Parterne er en fremmed Undersaat, eller Factum paa fremmed Undersaat eller Gods er begaaet, skal udi Laug Retten tiltages 2 Laug-Rettes Mænd fra den fremmede Side, hvilke udi alle Maade skal have samme Anseelse, Ret og Myndighed, som de andre Laug-Rettes Mænd; Og skal den fremmede Lappe Lænsmand være berettiget, derved at være tilstæde, som Forsvar og Fuldmægtig for Vedkommende fra samme Side; naar beviisligt er, at berørte 2de fremmede Laug-Rettes Mænd til saadan Ret at besidde lovligen ere varslede, og dog ikke indfinde sig, kand i deres Sted 2 andre fornuftige og ærlige Lapper fra samme Side antages; kand saadanne ikke erholdes, forbliver det ved den sædvanlige Laug-Ret; Og skal da Dommen paa Stedet forkyndes, og Acten gives Vedkommende tilstædeværende fra den fremmede Side, enten Lappe-Lænsmanden eller Laug-Rettes Mændene udi Vidners Paasyn, eller imod deres Beviis, uden Betaling beskreven; Paa det man paa samme Side kand vide, hvorledes Justicen behandies. Forseer sig nogen Dommer imod nogen af de i denne Convention foreskrevne Omstændigheder; have han forbrudt sit Embede.

§ 24. Vedkommende fra den fremmede Side, saavel Parter som Vidner, skulle, naar

de lovligen ere stevnte, være forpligtede, for denne combinerte Ret at møde, og til Sagen at svare, eller deres Vidnesbyrd at aflegge. Møder den svarende ikke, eller hans u-omgiængelige Forfald og Hindring til samme Tiid, som han er indstevnt, for Retten lader anmelde og bevise; Og det dog beviislig findes, at han lovligen er stevnt, fortfares ligefuldt med Sagen, som om han virkelig var tilstæde; Da efter Klagemaalet eller Stevningen og de tilstædeværende Beviser dømmes og exequeres. Kand den svarende ved neste Ting gjøre sit Forfald beviisligt, baade at han selv ikke har kundet komme, ey heller kundet lade samme for Retten bekiendtgjøre paa den Dag, han burde for Retten have compareret, saa maa Sagen igien optages og afdømmes. Men, udblive Vidnerne fra det første Ting, da skal den opsettes til næste Ting, om Sagen uden dennem ey kand oplyses, og bøde Vidnet en Rigsdaler Danske eller 3 Daler Silvermynt for Udeblivelsen til den Crone, hvis Undersaat det er.

§ 25. Ingen Execution eller Udpantning, undtagen efter den udi den 22 § omrørte Lappe-Rets Kiendelse, maa udi nogen fremmed Lappes Boe foretages, uden efter skriftlig Dom, og imod Beviis for Betalingen, som til Lappen, udi hvis Boe Executionen eller Udpantningen foretages, strax paa Stedet leveres, forseer sig nogen herimod, straffes som for Volds Verk.

§ 26. Rømmer nogen Lap for Halsløs Gierning over det Riges Grendse, hvor Gierningen er begaaet, forholdes med hannem, som med andre Norske eller Svenske Undersaatere i lige Tilfælde.

§ 27. Alle Lappe-Sager skulle paa slet og ustemplet Papiir afhandles og beskrives, naar en fremmed Lap udi Sagen er interesseret.

§ 28. Indbyggerne udi Utziocki, som nu ved Grendsens Forening ere blevne privative Svenske Undersaatere, skulle i alle Maader, Handelen betreffende, saavel med Landets Producter, som med de Vahre, der bringes til Landet, blive behandlede lige med de Kongelige Norske Undersaatere der i Landet; og lige med dem nyde, saavel den nærværende, som den herefter udgivende Octroy og anden Handelens Indretning got ad; saa at, hvad de til de Norske Kiøbmænd overbringe, skal dennem efter Octroyen blive betalt, og i ligemaade skal dennem efter Octroyens Priis overlades, hvad de sig ville tilhandle, dog skal Compagniet ey være forbunden til, at give disse Svenske Undersaatere den Credit, som det i visse Tilfælde, i følge Octroyen, maa give de Norske.

§ 29. Alle vedkommende Kongelige Betien-

tere paa begge Sider, i Særdeleshed Lands-Høfdingerne og Amtmændene, skulle flittelig efterforske, hvorledes de fremmede Lapper blive behandlede, og troligen besørge, at dennem vederfares hvad Ret er, og de efter denne Convention bør nyde; Iligemaade skulle de, naar de Landet igjennem reyse og paa Embedets Vegne besøge, betimelig lade samme fremmede Lapper advare, paa hvilken Tiid og Sted, de udi Nærheden ere at finde, paa det Lapperne, i Fald de have noget at klage, kunde personlig sig hos dennem indfinde og deres Tarv andrage.

§ 30. Endelig finder man fornøden herved at declarere, at disse forhen stipulerede Over-Flytninger, med videre deraf dependerende Indretninger ingenlunde saaledes ere at forstaae, som: at Konge-Rigerne, Norge eller Sverrig, derved nogen Jurisdiction eller anden Rettighed, af hvad Navn det være kand, ind over Grendsen i det andet Rige tilstaaes, men alleneste, saasom en Tolerantz og reciproqve Føyelighed, der ikke vel kand undgaaes, saafremt ellers Lapperne paa begge Sider skal staa ved Magt og in Politicis holdes i tilbørlig Skik og Orden. Altsaa bliver den udi Grendse-Tractaten udnevnte og fastsatte Grendse Linie, saavel i Henseende til Lapperne og deres Districter, som ellers betreffende de øvrige Norske og Svenske Undersaatter og deres Districter, aldeles ved sin fulde Kraft, saa at hverken Tidens Ælde, vedkommende Betienteres og Undersaatters Forsømmelser, Collusioner og Indgreb, eller nogen Hævd og Brug ind over samme Grendse (blive den saa gammel samt af hvad Art og Beskaffenhed den vil) herudi nogen Forandring kand eller skal gjøre; Men hvert Rige skal herefter paa sin Side af benevnte Grendse alleene og ubeskaaret være berettiget, alle Regalia og Jura Majestatis, saavel i Geistlige som Verdslige Sager, at øve og bruge.

Dette Codicill eller Tilleg til Grendse-Tractaten skal udi alle sine Puncter være af samme Kraft, som ovenberørte Grendse-Tractat i sig selv, aldeles saaledes, som det Ord for Ord derudi var indført. Til ydermere Vished ere heraf 2de Exemplaria forfattede, som af Deres Kongelige Majestets, Kongelige Majestets befuldmægtigede Commissarier ere underskrevne og med deres sædvanlige Signeter bekræftede; som skeede i Strømstad Aar efter Christi Fødsel, Et Tusinde, Syv Hundrede, Halvtredsindstyve og Et, den 21 September/2 October.

4 C. De Forente Nasjoners konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering av 7. mars 1966

De stater som er parter til denne konvensjon

som tar i betraktning at De Forente Nasjoners Pakt bygger på prinsippene om alle menneskers medfødte verdighet og likhet, og at alle medlemsstater har forpliktet seg til i samarbeid med Organisasjonen å sette i verk felles og separate tiltak for å oppnå et av De Forente Nasjoners formål som er å fremme og oppmuntre verdensomfattende respekt for og overholdelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter for alle uten hensyn til rase, kjønn, språk og religion.

som tar i betraktning at Verdenserklæringen om Menneskerettighetene slår fast at alle mennesker er født frie, likeverdige og likeberettigete, og at alle har krav på de rettigheter og friheter som erklæringen nevner uten forskjellsbehandling av noe slag, særlig når det gjelder rase, hudfarge og nasjonal herkomst,

som tar i betraktning at alle mennesker er like for loven og er berettiget til samme rettsbeskyttelse mot enhver form for diskriminering og mot enhver tilskyndelse til diskriminering,

som tar i betraktning at De Forente Nasjoner har fordømt kolonialisme og alle former for raseskille og diskriminering som er forbundet med kolonialisme, uansett hvor og på hvilken måte dette måtte forekomme, og at Erklæringen av 14. desember 1960 om uavhengighet for koloniene og deres innbyggere (Generalforsamlingens resolusjon 1514 (XV)), har bekreftet og høytidelig uttalt nødvendigheten av å få en hurtig og betingelsesløs slutt på slike foreteelser,

som tar i betraktning at De Forente Nasjoners erklæring av 20. november 1963 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering (Generalforsamlingens resolusjon 1904 (XVIII)) høytidelig bekrefter nødvendigheten av en hurtig avskaffelse av rasediskriminering over hele verden i alle dens former og uttrykk, og av å sikre forståelse og respekt for menneskets verdighet,

som er overbevist om at enhver doktrine om overlegenhet basert på raseforskjell er vitenskapelig uriktig, moralsk forkastelig, sosialt urettferdig og farlig, og at det ikke noe sted finnes noe som kan rettferdiggjøre rasediskriminering, verken i teori eller praksis,

som påny bekrefter at diskriminering mellom mennesker på grunn av rase, hudfarge eller etnisk opprinnelse er en hindring for vennskapelige og fredelige forbindelser mellom nasjonene og kan forstyrre freden og

sikkerheten blant folkene og det gode forhold selv mellom personer som bor side om side i samme land,

som er overbevist om at eksistensen av skranker mellom rasene er uforenlig med idealene for ethvert menneskelig samfunn,

som er foruroliget over de uttrykk for rasediskriminering som fortsatt forekommer i visse deler av verden og over enkelte regjeringers politikk som er bygd på raseoverlegenhet eller rasehat, slik som apartheid, segregasjon eller atskillelse.

som er besluttet på å ta alle nødvendige forholdsregler for hurtig å avskaffe rasediskriminering i alle dens former og uttrykk og å hindre og bekjempe rasediskriminerende doktriner og praksis med sikte på å fremme forståelse mellom rasene og skape et internasjonalt samfunn uten noen former for rase-skille og rasediskriminering,

som er oppmerksom på Konvensjonen om diskriminering i sysselsetting og yrkesutøving vedtatt av Den Internasjonale Arbeidsorganisasjon i 1958, og Konvensjonen mot diskriminering i undervisning vedtatt av De Forente Nasjoners Organisasjon for Undervisning, Vitenskap og Kultur i 1960,

som ønsker å oppfylle prinsippene i De Forente Nasjoners erklæring om avskaffelse av alle former for rasediskriminering og å sikre at det snarest blir tatt praktiske forholdsregler med dette for øye,

er blitt enige om følgende:

Del I.

Artikkel 1.

1. I denne konvensjon betyr uttrykket «rasediskriminering» enhver forskjellsbehandling, utelukkelse, innskrenkning eller begunstigelse på grunn av rase, hudfarge, avstamning eller nasjonal eller etnisk opprinnelse, hvis formål eller virkning er å oppheve eller begrense anerkjennelsen av, nytelsen eller utøvelsen på like fot av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter på det politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle eller hvilket som helst annet område av det offentlige liv.

2. Konvensjonen skal ikke gjelde slik forskjell, utelukkelse, innskrenkning eller begunstigelse, som en konvensjonspart gjør mellom statsborgere og ikke-statsborgere.

3. Intet i konvensjonen kan tolkes slik at det på noe vis innvirker på konvensjonsstatenes rettsregler vedrørende nasjonalitet, statsborgerskap eller naturalisering, forutsatt at slike

regler ikke diskriminerer mot noen spesiell nasjonalitet.

4. Særlige tiltak som settes i verk utelukkende for å sikre tilfredsstillende framgang for visse rasegrupper, etniske grupper eller individer som trenger slik beskyttelse som kan være nødvendig for å sikre at disse grupper eller individer på like vilkår skal kunne nyte og utøve menneskerettighetene og de grunnleggende friheter, skal ikke anses som rasediskriminering forutsatt at tiltakene ikke fører til at det opprettholdes særlige rettigheter for forskjellige rasegrupper, og at de ikke fortsettes etter at de mål tiltakene tok sikte på, er oppnådd.

Artikkel 2.

1. Konvensjonspartene fordømmer rasediskriminering og påtar seg straks og med alle egnede midler å føre en politikk som avskaffer diskriminering i alle dens former, og som fremmer forståelsen mellom alle raser. Med sikte på dette skal enhver konvensjonspart:

a) påta seg ikke å foreta noen handling eller utøve noen praksis som innebærer rasediskriminering overfor personer, grupper av personer eller institusjoner, og sørge for at alle offentlige myndigheter og offentlige institusjoner, nasjonale og lokale, handler i samsvar med denne forpliktelse;

b) påta seg ikke å fremme, forsvare eller støtte rasediskriminering fra personers eller organisasjoners side;

c) ta effektive skritt for å granske statlig, nasjonal og lokal myndighetsutøvelse og endre, oppheve eller sette ut av kraft lover og bestemmelser som fører til eller opprettholder rasediskriminering hvor den enn måtte forekomme;

d) forby og med alle egnede midler, herunder slik lovgivning som omstendighetene gjør nødvendig, bringe til opphør rasediskriminering fra personers, gruppers eller organisasjoners side;

e) påta seg, der forholdene ligger til rette for det, å oppmuntre flerrase-organisasjoner og -bevegelser som arbeider for integrasjon, og andre tiltak for å fjerne skranker mellom rasene, og motarbeide alt som bidrar til å utdype raseskiller.

2. Konvensjonspartene skal, når forholdene gjør det nødvendig, ta spesielle og konkrete forholdsregler på det sosiale, økonomiske, kulturelle og andre områder for å sikre tilfredsstillende utvikling og vern for visse rasegrupper eller individer som tilhører disse grupper, med det formål å garantere at de fullt ut og på like fot kan nyte menneskeret-

tighetene og de grunnleggende friheter. Disse forholdsregler må ikke i noe tilfelle føre til at ulike eller særlige rettigheter opprettholdes for forskjellige rasegrupper etter at de mål tiltakene tok sikte på, er oppnådd.

Artikkel 3.

Konvensjonspartene fordømmer spesielt raseskille og apartheid og påtar seg å hindre, forby og utrydde enhver praksis av denne art i områder under deres jurisdiksjon.

Artikkel 4.

Konvensjonspartene fordømmer all propaganda og alle organisasjoner som er bygd på idéer eller teorier om at én rase eller én gruppe av personer av én bestemt hudfarge eller én bestemt etnisk opprinnelse er andre overlegen, eller som søker å rettferdiggjøre eller fremme rasehat og diskriminering i enhver form, og de påtar seg å ta øyeblikkelige og positive forholdsregler med sikte på å utrydde all tilskyndelse til slik diskriminering eller handlinger som innebærer slik diskriminering. Med sikte på dette og under tilbørlig hensyntagen til de prinsipper som er kommet til uttrykk i Menneskerettighetserklæringen og de rettigheter som er uttrykkelig oppregnet i artikkel 5 i denne konvensjon, skal konvensjonspartene blant annet:

a) erklære som straffbar handling all spredning av idéer om raseoverlegenhet eller rasehat, all tilskyndelse til rasediskriminering, alle voldshandlinger eller tilskyndelse til slike handlinger mot en rase eller gruppe av personer av annen hudfarge eller etnisk opprinnelse, og også enhver form for støtte, herunder økonomisk støtte, til raseaktivister;

b) erklære ulovlig og forby organisasjoner og organisert og annen propagandavirksomhet som fremmer og tilskynder til rasediskriminering, og erklære som straffbar handling deltakelse i slik virksomhet eller slike organisasjoner;

c) ikke tillate at offentlige myndigheter eller offentlige institusjoner, landsomfattende eller lokale, fremmer eller tilskynder rasediskriminering.

Artikkel 5.

I samsvar med de grunnleggende forpliktelser som er fastsatt i artikkel 2, påtar konvensjonspartene seg å forby og avskaffe enhver form for rasediskriminering og å sikre enhver, uten hensyn til rase, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse, likhet for

loven, særlig når det gjelder følgende rettigheter:

a) retten til lik behandling for domstolene og alle andre organer som håndhever lov og rett;

b) retten til personlig sikkerhet og statens beskyttelse mot å bli utsatt for voldshandlinger eller legemsbeskadigelse, enten det er fra en myndighetsperson eller en annen person, gruppe eller institusjon;

c) politiske rettigheter, særlig retten til å delta i valg – til å stemme og til å stille seg til valg – på grunnlag av alminnelig og lik stemmerett, og til å delta i landets styre og i ledelsen av offentlige anliggender på ethvert plan, og lik rett til å inneha offentlige stillinger;

d) andre borgerlige rettigheter, særlig:

(i) retten til fritt å reise og bosette seg innen landets grenser,

(ii) retten til å forlate et hvilket som helst land, også sitt eget, og til å vende tilbake til sitt land.

(iii) retten til statsborgerskap,

(iv) retten til ekteskap og til valg av ektefelle,

(v) retten til å eie eiendom alene eller sammen med andre,

(vi) retten til å arve,

(vii) retten til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet,

(viii) retten til menings- og ytringsfrihet,

(ix) retten til fritt å delta i fredelige sammenkomster og til foreningsfrihet;

e) økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, særlig:

(i) retten til arbeid, fritt valg av yrke, rettferdige og gode arbeidsforhold, beskyttelse mot arbeidsløshet, lik lønn for likt arbeid, rettferdige og gode lønnsforhold,

(ii) retten til å danne og delta i fagorganisasjoner,

(iii) retten til å bo,

(iv) retten til offentlig helsestell, medisinsk behandling, sosiale trygder og sosiale ytelser,

(v) retten til undervisning og opplæring,

(vi) retten til på like fot å delta i kulturell virksomhet;

f) rett til adgang til ethvert sted eller innretning til bruk for almenheten såsom transportmidler, hoteller, restauranter, kaféer, teatre og parker.

Artikkel 6.

Konvensjonspartene skal sikre enhver under deres jurisdiksjon effektivt vern og midler gjennom de kompetente nasjonale domstoler og andre statsinstitusjoner mot enhver rasediskriminerende handling som, i

strid med denne konvensjon, krenker hans menneskerettigheter og grunnleggende friheter, og likeledes rett til ved slike domstoler å søke erstatning eller oppreisning for enhver skade som er lidet som følge av slik diskriminering.

Artikkel 7.

Konvensjonspartene forplikter seg til å ta øyeblikkelige og effektive forholdsregler, særlig når det gjelder undervisning, utdanning, kultur og opplysning, med sikte på å bekjempe fordommer som fører til rasediskriminering, og å fremme forståelse, toleranse og vennskap mellom nasjoner og mellom rasemessige eller etniske grupper, og til å spre kunnskap om målene og prinsippene i De Forente Nasjoners Pakt, Verdenserklæringen om Menneskerettighetene, De Forente Nasjoners erklæring om avskaffelse av alle former for rasediskriminering og denne konvensjon.

Del II.

Artikkel 8.

1. Det skal opprettes en komité for avskaffelse av rasediskriminering (heretter kalt «komitéen») bestående av 18 eksperter av høy moralsk standard og anerkjent upartiskhet, som skal utføre sin tjeneste i personlig egenkap. De skal velges av konvensjonspartene blant deres borgere og under hensyntagen til rettferdig geografisk fordeling og til at de forskjellige sivilisasjonsformer og de viktigste rettssystemer blir representert.

2. Komitéens medlemmer skal velges ved hemmelig avstemning og blant personer på en liste oppsatt av konvensjonspartene. Hver konvensjonspart kan nominere én person blant sine egne borgere.

3. Det første valget skal holdes seks måneder etter at konvensjonen er trådt i kraft. Senest tre måneder før hvert valg skal De Forente Nasjoners Generalsekretær henvende seg skriftlig til konvensjonspartene med oppfordring om å sende inn sine nominasjoner innen to måneder. Generalsekretæren skal utarbeide og sende konvensjonspartene en liste i alfabetisk rekkefølge over alle nominerte personer med angivelse av hvilke land som har foreslått dem.

4. Valg av komitémedlemmene skal holdes på et møte av konvensjonspartene sammenkalt av Generalsekretæren, i De Forente Nasjoners hovedkvarter. På dette møtet, som er beslutningsdyktig når $\frac{2}{3}$ av konvensjonspar-

tene er til stede, skal de personer som oppnår det høyeste antall stemmer og et absolutt flertall av de avgitte stemmer, ansees valgt til komitéen.

5. a) Komitéens medlemmer skal velges for en periode av 4 år. For ni av de medlemmer som blir valgt ved første valg, skal perioden utløpe etter 2 år. Straks etter det første valget skal navnene på disse ni medlemmer bestemmes ved loddtrekning av komitéens formann.

b) For å utfylle tilfeldig ledighet skal den konvensjonspart hvis ekspert har sluttet å fungere som medlem av komitéen, med forbehold om komitéens godkjennelse, utpeke en annen ekspert blant sine borgere.

6. Konvensjonspartene skal være ansvarlige for komitémedlemmenes utgifter i forbindelse med komitéoppdrag.

Artikkel 9.

1. Konvensjonspartene forplikter seg til å tilstille Generalsekretæren, for overveielse i komitéen, en rapport om de lovgivningsmessige, judicielle, forvaltningsmessige eller andre tiltak de har tatt for å sette i verk reglene i denne konvensjon:

- a) innen ett år etter at konvensjonen er trådt i kraft for vedkommende stat, og
- b) deretter annet hvert år og når som helst komitéen måtte anmode om det. Komitéen kan be konvensjonspartene om ytterligere opplysninger.

2. Komitéen skal årlig gjennom Generalsekretæren rapportere til Generalforsamlingen om sin virksomhet og kan på grunnlag av gjennomgåelsen av rapportene og opplysninger fra konvensjonspartene fremsette forslag og generelle anbefalinger. Slike forslag og generelle anbefalinger skal forelegges Generalforsamlingen sammen med eventuelle kommentarer fra konvensjonspartene.

Artikkel 10.

1. Komitéen vedtar selv sin arbeidsorden.
2. Komitéen velger sitt styre for en to-årsperiode.
3. De Forente Nasjoners Generalsekretær skal sørge for komitéens sekretariat.
4. Komitéens møter skal vanligvis holdes ved De Forente Nasjoners hovedkvarter.

Artikkel 11.

1. Hvis en konvensjonspart mener at en annen konvensjonspart ikke overholder kon-

vensjonens regler, kan den henlede komitéens oppmerksomhet på forholdet. Komitéen skal da sende den mottatte meddelelse videre til den berørte stat. Denne stat skal innen tre måneder etter mottakelsen tilstille komitéen en skriftlig forklaring eller redegjørelse med opplysning om saken og eventuelle tiltak som staten måtte ha satt i verk for å rette på forholdet.

2. Hvis saken ikke er ordnet på en for begge parter tilfredsstillende måte enten ved tosidige forhandlinger eller på annen måte innen seks måneder etter at mottakerstaten har mottatt den første meddelelse, skal hver av statene ha rett til påny å henskyte saken til komitéen ved at melding gis til såvel komitéen som den annen stat.

3. Komitéen skal behandle de saker den får seg forelagt i samsvar med denne artikkels punkt 2 først etter å ha forvissnet seg om at alle interne midler er prøvet og uttømt i samsvar med folkerettens alminnelig anerkjente regler. Dette skal likevel ikke gjelde hvor anvendelsen av midlene tar urimelig lang tid.

4. I enhver sak den har fått seg forelagt kan komitéen anmode de berørte stater om å skaffe til veie ytterligere relevante opplysninger.

5. Når komitéen behandler en sak etter denne artikkel, skal de berørte stater ha rett til å sende en representant til å delta uten stemmerett i komitéens arbeid under sakens behandling.

Artikkel 12.

1. a) Når komitéen har mottatt og samlet alle de opplysninger den anser nødvendige, skal formannen oppnevne en ad hoc forlikskommisjon (heretter kalt «kommisjonen») bestående av fem personer som kan, men ikke behøver, være medlemmer av komitéen. Kommisjonens medlemmer skal utpekes med samtykke av tvistens parter. Kommisjonen skal stilles til disposisjon for de berørte stater med sikte på en vennskapelig løsning av saken på grunnlag av respekt for konvensjonen.

b) Hvis tvistens parter ikke innen 3 måneder er kommet til enighet om kommisjonens sammensetning, helt eller delvis, skal de medlemmer av kommisjonen som partene ikke er blitt enige om, velges av komitéen blant dens egne medlemmer ved hemmelig avstemning og med to tredjedels flertall.

2. Kommisjonens medlemmer skal fungere i personlig egenskap. De må ikke være bor-

gere av en stat som er part i tvisten eller av en stat som ikke er konvensjonspart.

3. Kommisjonen skal selv velge sin formann og vedta sin arbeidsordning.

4. Kommisjonens møter skal vanligvis holdes ved De Forente Nasjoners hovedkvarter, eller på et annet sted som kommisjonen finner hensiktsmessig.

5. Det sekretariat som er omhandlet i artikkel 10, punkt 3, skal stå til disposisjon også for kommisjonen når en tvist mellom konvensjonspartene medfører at kommisjonen opprettes.

6. Utgiftene til kommisjonens medlemmer skal deles likt mellom tvistens parter i samsvar med beregninger foretatt av Generalsekretæren.

7. Generalsekretæren skal være bemyndiget til, om nødvendig, å betale utgiftene til kommisjonens medlemmer før tvistens parter har dekket dem etter denne artikkels punkt 6.

8. De opplysninger som komitéen har mottatt og samlet, skal stilles til rådighet for kommisjonen, og kommisjonen kan anmode de berørte stater om å skaffe ytterligere relevante opplysninger.

Artikkel 13.

1. Når kommisjonen har ferdigbehandlet saken, skal den utarbeide en rapport og oversende den til formannen i komitéen. Rapporten skal inneholde en utredning av alle faktiske forhold som har sammenheng med tvisten mellom partene, og slike anbefalinger som kommisjonen anser egnet til en vennskapelig løsning av tvisten.

2. Komitéens formann skal oversende kommisjonens rapport til tvistens parter. Disse stater skal innen tre måneder underrette formannen i komitéen om de godtar anbefalingene i kommisjonens rapport.

3. Etter utløpet av det tidsrom som er nevnt i punkt 2 i denne artikkel, skal komitéens formann oversende kommisjonens rapport og de berørte parters erklæringer til de andre konvensjonsparter.

Artikkel 14.

1. En konvensjonspart kan på et hvilket som helst tidspunkt erklære at den anerkjenner komitéens kompetanse til å motta og behandle henvendelser fra enkeltpersoner eller grupper av enkeltpersoner innen dens jurisdiksjonsområde som hevder å være offer for

en krenkelse fra denne parts side av noen av de rettigheter som er fastsatt i konvensjonen. Henvendelser som vedrører en konvensjonspart som ikke har avgitt slik erklæring, skal ikke mottas av komitéen.

2. Enhver konvensjonspart som avgir slik erklæring som nevnt i denne artikkels punkt 1, kan innen sitt nasjonale rettssystem opprette eller utpeke et organ som skal ha kompetanse til å motta og behandle klager fra enkeltpersoner eller grupper av enkeltpersoner innen dens jurisdiksjonsområde som hevder å være offer for en krenkelse av de rettigheter som er fastsatt i konvensjonen, og som har uttømt andre tilgjengelige interne midler.

3. En erklæring avgitt i samsvar med denne artikkels punkt 1, og navnet på det organ som er opprettet eller utpekt i samsvar med denne artikkels punkt 2, skal av vedkommende konvensjonspart deponeres hos De Forente Nasjoners Generalsekretær, som skal tilstille de andre konvensjonspartene kopier derav. En erklæring kan tilbakekalles på et hvilket som helst tidspunkt ved melding til Generalsekretæren, men en slik tilbakekalling har ingen betydning for henvendelser som allerede er under behandling i komitéen.

4. Det organ som er opprettet eller utpekt i samsvar med denne artikkels punkt 2, skal føre et register over alle klager. Bekreftede avskrifter av registeret skal årlig tilstilles Generalsekretæren gjennom egnede kanaler, under forutsetning av at innholdet ikke offentliggjøres.

5. Dersom klageren ikke oppnår en tilfredsstillende ordning gjennom det organ som er opprettet eller utpekt i samsvar med denne artikkels punkt 2, skal han ha rett til å bringe saken inn for komitéen innen 6 måneder.

6. a) Komitéen skal i fortrolighet gjøre en part som påstås å ha krenket noen bestemmelse i denne konvensjon, kjent med enhver henvendelse den mottar, men identiteten til vedkommende enkeltperson eller gruppe av enkeltpersoner skal ikke oppgis uten vedkommendes uttrykkelige samtykke. Komitéen skal ikke motta anonyme henvendelser.

b) Mottakerstaten skal innen 3 måneder tilstille komitéen en skriftlig redegjørelse eller erklæring med opplysninger om saken og om eventuelle botemidler som staten måtte ha satt i verk.

7. a) Komitéen skal prøve henvendelsene under hensyntagen til alle de opplysninger som konvensjonsparten og klageren har lagt

fram. Komitéen skal ikke kunne prøve en henvendelse fra en klager før den har forsikret seg om at klageren har uttømt alle tilgjengelige interne midler. Dette skal likevel ikke gjelde hvor anvendelsen av midlene tar urimelig lang tid.

b) Komitéen skal sende sine eventuelle forslag og anbefalinger til den berørte konvensjonspart og til klageren.

8. Komitéen skal i sin årlige rapport ta inn et sammendrag av slike henvendelser og, hvor den finner det formålstjenlig, et sammendrag av de berørte konvensjonsparters forklaringer og redegjørelser, samt av komitéens egne forslag og anbefalinger.

9. Komitéen skal være kompetent til å utøve de funksjoner som er nevnt i denne artikkel når minst ti konvensjonsparter er bundet av erklæringer avgitt i samsvar med denne artikkels punkt 1.

Artikkel 15.

1. Inntil de mål som er satt i Generalforsamlingens resolusjon 1514 (XV) av desember 1960 vedrørende Erklæringen om uavhengighet for kolonier og kolonifolk er nådd, skal bestemmelsene i denne konvensjon ikke på noen måte begrense den klagerett disse folk har fått gjennom andre internasjonale dokumenter eller av De Forente Nasjoner og dens særorganisasjoner.

2. a) Den komité som er opprettet i henhold til artikkel 8, punkt 1, skal motta kopier av klager fra, og avgi meningsyttringer og anbefalinger om disse klager til, de FN-organer som i forbindelse med behandlingen av klager fra innbyggere i tilsynsområder og ikke-selvstyrte områder og alle andre områder som kommer inn under Generalforsamlingens resolusjon 1514 (XV), kommer inn på saker som direkte vedrører prinsippene og målene i denne konvensjon i saker som dekkes av denne konvensjon og som behandles i disse organer.

b) De Forente Nasjoners kompetente organer skal oversende til komitéen kopier av rapporter om lovgivningsmessige, judisielle, administrative eller andre tiltak som direkte vedrører anvendelsen av konvensjonens grunnsetninger og mål i de territorier som er nevnt i underpunkt (a) og skal avgi uttalelser og anbefalinger til disse organer.

3. Komitéen skal i sin rapport til Generalforsamlingen ta inn et sammendrag av de klager og rapporter den har mottatt fra De Forente Nasjoners organer og av de uttalelser og anbefalinger komitéen har avgitt i forbindelse med disse klager og rapporter.

4. Komitéen kan be De Forente Nasjoners Generalsekretær om alle opplysninger om områder nevnt i denne artikkels punkt 2 (a) som har betydning for konvensjonens mål og som han måtte sitte inne med.

Artikkel 16.

Konvensjonens bestemmelser om bileggelse av tvister og klager skal gjelde uten fortregning for andre fremgangsmåter for bileggelse av tvister og klager om diskriminering som er fastsatt i konstitusjonene til, eller i konvensjoner vedtatt av, De Forente Nasjoner og dens særorganisasjoner, og skal ikke hindre partene i å benytte andre fremgangsmåter for å løse en tvist i samsvar med generelle eller spesielle internasjonale avtaler som de måtte ha inngått med hverandre.

Del III.

Artikkel 17.

1. Denne konvensjon er åpen for undertegning av alle stater som er medlem av De Forente Nasjoner eller noen av særorganisasjonene, eller som er part i Den Internasjonale Domstols statutter eller som av De Forente Nasjoners Generalforsamling blir innbudt til å bli part til konvensjonen.

2. Denne konvensjon skal ratifiseres. Ratifikasjonsdokumentene skal deponeres hos De Forente Nasjoners Generalsekretær.

Artikkel 18.

1. Denne konvensjon skal kunne tiltres av enhver stat som er nevnt i artikkel 17, punkt 1.

2. Tiltredelse skjer ved deponering av tiltredelsesdokument hos De Forente Nasjoners Generalsekretær.

Artikkel 19.

1. Denne konvensjon skal tre i kraft på den trettiende dag etter den dag da den tjuesjuende ratifikasjons- eller tiltredelseserklæring deponeres hos De Forente Nasjoners Generalsekretær.

2. For hver stat som ratifiserer eller tiltrer konvensjonen etter at det tjuesjuende ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument er deponert, skal konvensjonen tre i kraft den trettiende dag etter at vedkommende stat har deponert sitt ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument.

Artikkel 20.

1. De Forente Nasjoners Generalsekretær skal motta de forbehold som statene tar ved ratifikasjonen eller tiltredelsen, og skal meddele disse til alle stater som er eller kan bli part til konvensjonen. En stat som har innvendinger mot et forbehold, skal innen 90 dager etter underretningen meddele Generalsekretæren at den ikke godtar forbeholdet.

2. Det kan ikke tas forbehold som er uforenlige med konvensjonens hensikt eller mål, eller som hindrer virksomheten til noen av de organer som konvensjonen har opprettet. Et forbehold kan anses uforenlig eller hindrende hvis minst to tredjedeler av konvensjonspartene protesterer mot det.

3. Forbehold kan når som helst tilbakekalles ved at underretning om det sendes Generalsekretæren. En slik underretning får virkning fra den dag den mottas.

Artikkel 21.

En konvensjonspart kan oppsi konvensjonen ved skriftlig underretning til De Forente Nasjoners Generalsekretær. Oppsigelsen trer i kraft ett år etter den dag Generalsekretæren mottar underretningen.

Artikkel 22.

En tvist mellom to eller flere av konvensjonspartene om fortolkningen eller anvendelsen av konvensjonen, som ikke bilegges ved forhandlinger eller ved hjelp av de fremgangsmåter som er uttrykkelig fastsatt i konvensjonen, skal etter anmodning av en av tvistens parter, med mindre de blir enige om å bilegge tvisten på annen måte, forelegges Den Internasjonale Domstol til avgjørelse.

Artikkel 23.

1. En konvensjonspart kan når som helst, ved skriftlig underretning til Generalsekretæren, anmode om endringer i konvensjonen.

2. Generalforsamlingen avgjør hvilke skritt som eventuelt skal tas som følge av en slik anmodning.

Artikkel 24.

De Forente Nasjoners Generalsekretær skal underrette alle stater som er nevnt i artikkel 17, punkt 1, om følgende:

- a) undertegninger, ratifikasjoner og tiltredelser i henhold til artiklene 17 og 18,
- b) datoen for konvensjonens ikrafttreden i samsvar med artikkel 19,
- c) underretning og erklæringer mottatt i henhold til artiklene 14, 20 og 23,
- d) oppsigelser i henhold til artikkel 21.

Artikkel 25.

1. Denne konvensjon, hvis kinesiske, engelske, franske, russiske og spanske tekst har samme gyldighet, skal deponeres i De Forente Nasjoners arkiver.

2. De Forente Nasjoners Generalsekretær skal sende bekreftede kopier av konvensjonen til alle stater som tilhører noen av de kategorier som er nevnt i artikkel 17, punkt 1.

4 D. De Forente Nasjoners konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 19. desember 1966

De stater som er parter til denne konvensjon,

som tar i betraktning, i samsvar med de prinsipper som er fastslått i De Forente Nasjoners Pakt, at erkjennelsen av den iboende verdighet hos alle medlemmer av menneskeslekten og av deres like og umistelige rettigheter er grunnlaget for frihet, rettferd og fred i verden,

som erkjenner at disse rettigheter har sitt grunnlag i menneskets iboende verdighet,

som erkjenner, i samsvar med Verdenserklæringen om menneskerettighetene, at det bare er mulig å nå fremtidsmålet med frie mennesker som nyter frihet fra frykt og nød, dersom det blir skapt slike forhold at enhver kan nyte sine sivile og politiske rettigheter, så vel som sine økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter,

som tar i betraktning statenes forpliktelse etter De Forente Nasjoners Pakt til å fremme den allmenne respekt for og overholdelse av menneskerettighetene og frihetene,

som innser at det enkelte menneske har plikt til å arbeide for de rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon, fremmes og overholdes, idet det enkelte menneske har forpliktelser overfor andre mennesker og overfor det samfunn som han tilhører,

er blitt enige om følgende artikler:

Del I.

Artikkel 1.

1. Alle folk har selvbestemmelsesrett. I kraft av denne rett bestemmer de fritt sin politiske

stilling og fremmer fritt sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.

2. Alle folk kan for sine egne formål fritt råde over sine naturrikdommer og -forekomster, så langt dette ikke setter tilside forpliktelser som følger av internasjonalt økonomisk samarbeid, basert på prinsippet om gjensidig nytte og folkerettens regler. I intet tilfelle må et folk bli berøvet sitt eget eksistensgrunnlag.

3. Konvensjonspartene, deriblant de stater som har ansvaret for administrasjonen av ikke-selvstyrte områder og tilsynsområder, skal arbeide for å virkeliggjøre folkenes selvbestemmelsesrett, og skal respektere denne rett, i overensstemmelse med bestemmelsene i De Forente Nasjoners Pakt.

Del II.

Artikkel 2.

1. Hver konvensjonspart forplikter seg til å respektere de rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon, og å sikre dem for alle som befinner seg på dens territorium og er undergitt dens jurisdiksjon, uten forskjellsbehandling av noe slag slik som på grunn av rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller status for øvrig.

2. Hver konvensjonspart forplikter seg til, i samsvar med sine konstitusjonelle bestemmelser og med bestemmelsene i denne konvensjon, å treffe slike lovgivningsmessige eller andre tiltak som vil være nødvendige for å gjennomføre de rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon, når slike tiltak ikke allerede er i kraft.

3. Hver konvensjonspart forplikter seg til:

a) å sikre at enhver, hvis rettigheter og friheter etter denne konvensjon blir krenket, skal ha adgang til effektive rettsmidler, uansett om krenkelsen er foretatt av personer som har handlet i offentlig tjeneste;

b) å sikre at enhver som gjør krav på slike rettsmidler skal få sin rett til dette prøvet av kompetente judicielle, administrative eller lovgivende myndigheter, eller av en annen myndighet som er kompetent i henhold til statens rettsordning, samt å utvikle mulighetene for overprøving for domstolene;

c) å sikre at de kompetente myndigheter tar en klage til følge dersom den er funnet å være berettiget.

Artikkel 3.

Konvensjonspartene forplikter seg til å sikre menn og kvinner lik rett til å nyte alle de sivile og politiske rettigheter som er fastsatt i denne konvensjon.

Artikkel 4.

1. I tilfelle av offentlig kunngjort nødtilstand som truer nasjonens liv, kan konvensjonspartene ta forholdsregler som avviker fra deres forpliktelser etter denne konvensjon, i den utstrekning det er strengt nødvendig på grunn av forholdene, og under forutsetning av at disse forholdsregler ikke er i strid med deres øvrige forpliktelser etter folkeretten, og ikke innebærer forskjellsbehandling bare på grunn av rase, hudfarge, kjønn, språk, religion eller sosial opprinnelse.

2. Ingen avvikelse fra artiklene 6, 7, 8 (paragraf 1 og 2), 11, 15, 16 og 18 kan gjøres med hjemmel i bestemmelsen i foregående paragraf.

3. Konvensjonspart som benytter seg av retten til å avvike fra konvensjonen, skal omgående gjennom De Forente Nasjoners Generalsekretær underrette de andre konvensjonsparter om hvilke bestemmelser som det avvikes fra og om grunnene for avvikelsene. Ny meddelelse skal gis ad samme vei den dag da slike avvikelser blir opphevet.

Artikkel 5.

1. Intet i denne konvensjon skal kunne tolkes som å innebære rett for noen stat, gruppe eller person til å ta del i noen virksomhet eller utføre noen handling som tar sikte på å tilintetgjøre noen av de rettigheter eller friheter som er anerkjent i denne konvensjon, eller å begrense disse i større utstrekning enn konvensjonen gir adgang til.

2. Ingen innskrenkning i eller avvikelse fra noen av de grunnleggende menneskerettigheter som anerkjennes eller gjelder i en konvensjonsstat i kraft av lov, overenskomster, forskrifter eller sedvane, skal kunne foretas under påberopelse av at denne konvensjon ikke anerkjenner slike rettigheter eller anerkjenner dem i mindre utstrekning.

Del III.

Artikkel 6.

1. Ethvert menneske har en iboende rett til livet. Denne rett skal beskyttes ved lov. Ingen skal vilkårlig berøves livet.

2. I stater hvor dødsstraffen ikke er avskaffet, må dødsdom bare idømmes for de mest alvorlige forbrytelser, i samsvar med den lov som gjaldt da forbrytelsen ble begått. Denne lov må ikke være i strid med bestemmelsene i denne konvensjon og konvensjonen om forebygging og avstraffelse av folkemord. Dødsstraff kan bare fullbyrdes etter endelig dom avsagt av en kompetent domstol.

3. Når berøvelse av liv utgjør folkemord, er det forutsatt at intet i denne artikkel skal berettige en konvensjonspart til på noen måte å avvike fra forpliktelser som den har påtatt seg i henhold til bestemmelsene i konvensjonen om forebygging og avstraffelse av folkemord.

4. Enhver som er dømt til døden, skal ha rett til å søke benådning eller omgjøring av straffen. Amnesti, benådning eller omgjøring av straffen skal kunne tilstås i alle tilfelle.

5. Dødsdom må ikke idømmes for forbrytelser begått av personer under 18 år, og må ikke fullbyrdes mot gravide kvinner.

6. Intet i denne artikkel skal kunne påberopes for å forsinke eller forhindre avskaffelse av dødsstraffen i noen konvensjonsstat.

Artikkel 7.

Ingen må utsettes for tortur eller for grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. I særdeleshet må ingen, uten sitt frie samtykke, utsettes for medisinske eller vitenskapelige eksperimenter.

Artikkel 8.

1. Ingen må holdes i slaveri; slaveri og slavehandel i enhver form skal være forbudt.

2. Ingen må holdes i trelldom.

3. a) Ingen må pålegges å utføre tvangsarbeid eller annet påtvunget arbeid.

b) I land hvor frihetsberøvelse med straffarbeid kan idømmes som straff for en forbrytelse, skal bestemmelsen i punkt a) ikke være til hinder for å la noen utføre straffarbeid i samsvar med en dom på tvangsarbeid som er avsagt av en kompetent domstol.

c) Uttrykket «tvangsarbeid eller påtvunget arbeid» i denne bestemmelse omfatter ikke:

i) Arbeid eller tjeneste, som ikke er nevnt under punkt b) og som normalt kreves av den som er berøvet friheten i henhold til en lovlig beslutning truffet av en domstol, eller av den som er betinget løslatt fra slik frihetsberøvelse;

ii) Tjeneste av militær karakter og, i land som anerkjenner militærnekting av samvittighetsgrunner, annen samfunnstjeneste som i medhold av lov kreves av den som nekter militærtjeneste av samvittighetsgrunner;

iii) Tjeneste som kreves når nødstilstand eller ulykker truer samfunnets liv eller velferd;

iv) Arbeid eller tjeneste som inngår i vanlige borgerplikter.

Artikkel 9.

1. Enhver har rett til frihet og personlig sikkerhet. Ingen må utsettes for vilkårlig arrest eller annen vilkårlig frihetsberøvelse. Ingen må berøves friheten uten av slike grunner og i overensstemmelse med slik fremgangsmåte som er fastsatt i lov.

2. Den som arresteres, skal ved pågripelsen underrettes om grunnene til denne, og skal straks underrettes om enhver siktelse mot ham.

3. Den som arresteres eller tilbakeholdes på grunn av siktelse for en straffbar handling, skal omgående fremstilles for en dommer eller en annen øvrighetsperson som ved lov er gitt domsmyndighet, og skal ha rett til rettergang innen rimelig tid eller til løslatelse. Det skal ikke være den alminnelige regel at personer som avventer rettergang skal holdes i varetekt, men løslatelse kan gjøres betinget av garantier for at vedkommende fremstiller seg under rettsforhandlingene, ved ethvert annet trinn av rettergangen og, i påkommende tilfelle, til fullbyrdelse av dommen.

4. Den som berøves friheten ved arrest eller på annen måte, skal ha rett til å bringe saken inn for en domstol, for at denne uten opphold kan ta stilling til lovligheten av frihetsberøvelsen, og beordre ham løslatt dersom frihetsberøvelsen ikke er lovlig.

5. Den som har vært utsatt for ulovlig arrest eller annen frihetsberøvelse, skal ha rett til erstatning.

Artikkel 10.

1. Alle som er berøvet friheten, skal behandles humant, og med respekt for menneskets iboende verdighet.

2. a) Personer som det er reist tiltale mot skal, hvis det ikke foreligger ekstraordinære forhold, holdes adskilt fra dømte personer, og skal gis særskilt behandling avpasset deres stilling som ikke domfelte personer.

b) Unge personer som det er reist tiltale mot, skal holdes adskilt fra voksne, og deres sak skal avgjøres så raskt som mulig.

3. I straffesystemet skal det inngå en behandling av fangene som har til hovedformål å forbedre dem og bringe dem tilbake til samfunnet. Unge lovovertredere skal holdes adskilt fra voksne, og skal gis en behandling som er avpasset deres alder og rettsstilling.

Artikkel 11.

Ingen må settes i fengsel bare på grunn av manglende evne til å oppfylle en kontraktsmessig forpliktelse.

Artikkel 12.

1. Enhver som lovlig befinner seg på en stats territorium, skal ha rett til å bevege seg fritt der og til fritt å velge sitt bosted.

2. Enhver skal ha rett til å forlate et hvilket som helst land, også sitt eget.

3. I de forannevnte rettigheter skal det ikke gjøres andre begrensninger enn slike som er fastsatt ved lov, som er nødvendige for å beskytte den nasjonale sikkerhet, den offentlige orden (*ordre public*), den offentlige helse eller moral eller andres friheter og rettigheter, og som er forenelige med de andre rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon.

4. Ingen skal vilkårlig berøves retten til å reise inn i sitt eget land.

Artikkel 13.

Utlending som lovlig oppholder seg på en konvensjonsparts territorium, kan bare utvises derfra i medhold av en avgjørelse truffet i samsvar med lov, og skal, med mindre tvingende nasjonale sikkerhetshensyn er til hinder for det, ha adgang til å legge frem sine innsigelser mot utvisningen og til å få sin sak prøvet påny av den kompetente myndighet eller av den eller de personer som er særskilt utpekt av denne myndighet, og til å være representert for dette formål.

Artikkel 14.

1. Alle skal være like for domstolene. Enhver har ved behandlingen av en siktelse mot ham for en straffbar handling eller av spørsmål om hans rettigheter og forpliktelser i et tvistemål, rett til upartisk og offentlig rettergang ved en kompetent, uavhengig og upartisk domstol som er opprettet i henhold til

lov. Pressen og offentligheten kan utelukkes fra hele eller en del av rettergangen av hensyn til sedelighet, den offentlige orden (ordre public) eller den nasjonale sikkerhet i et demokratisk samfunn, eller hvis hensynet til partenes privatliv krever det, eller i den utstrekning retten finner det strengt nødvendig når offentlighet på grunn av ekstraordinære forhold vil skade rettferdighetens interesser; dog skal enhver dom i en straffesak eller i et tvistemål offentliggjøres med mindre hensynet til mindreårige krever at dette ikke skjer, eller rettergangen gjelder ekteskapsaker eller saker om foreldremyndighet eller vergemål for barn.

2. Enhver som er siktet for en straffbar handling, skal anses uskyldig inntil hans skyld er bevist etter loven.

3. Enhver har ved behandlingen av en siktelse mot ham for en straffbar handling, rett til følgende minimumsgarantier, uten forskjellsbehandling:

a) Å bli underrettet omgående, utførlig og på et språk som han forstår, om innholdet av og grunnen til siktelsen mot ham;

b) Å få tilstrekkelig tid og anledning til å forberede sitt forsvar og til å rådføre seg med en forsvarer som han selv har valgt;

c) Å få sin sak pådømt uten unødig opphold;

d) Å være tilstede i retten, og å forsvare seg personlig eller ved en forsvarer han selv har valgt; å bli underrettet om sin rett til dette dersom han ikke har forsvarer; og, hvis rettferdshensyn krever det, å få oppnevnt en forsvarer, og da uten omkostninger for ham selv dersom han ikke har tilstrekkelige midler.

e) Å avhøre eller få avhørt vitner som føres mot ham og å innkalle og avhøre egne vitner på de samme betingelser som de vitner som føres mot ham;

f) Å få gratis bistand av tolk, dersom han ikke forstår eller taler det språk som brukes i retten.

g) Ikke å bli tvunget til å vitne mot seg selv eller til å erkjenne seg skyldig.

4. I saker mot unge mennesker skal rettergangen avpasses hensynet til vedkommendes alder og ønskeligheten av å fremme deres sosialisering.

5. Enhver som er domfelt for en forbrytelse, skal ha rett til å få domfellelsen og straffutmålingen overprøvet av en høyere instans i overensstemmelse med lov.

6. Når noen er blitt dømt for en straffbar handling ved endelig dom og når dommen

senere er blitt omgjort eller han er blitt benådet på grunn av en ny eller nyoppdaget omstendighet, som på avgjørende måte viser at dommen var feilaktig, skal den som har måttet utstå straff som følge av en slik dom, ha erstatning i overensstemmelse med lov, med mindre det bevises at det helt eller delvis skyldes ham selv at sakens fakta ikke ble kjent i tide.

7. Ingen skal kunne tiltales eller straffes på ny for en lovovertrødelse som han allerede er blitt endelig dømt eller frifunnet for i overensstemmelse med loven og rettergangsordningen i det enkelte land.

Artikkel 15.

1. Ingen må kjennes straffskyldig på grunnlag av en handling eller unnløtelse som på den tid den ble begått ikke var straffbar etter nasjonal eller internasjonal rett. Heller ikke kan det idømmes strengere straff enn den som var anvendelig på den tid da den straffbare handling ble begått. Dersom det er innført mildere straffebestemmelser etter at lovovertrødelsen ble begått, skal lovovertrøderen nyte godt av disse.

2. Intet i denne artikkel skal være til hinder for at noen tiltales eller straffes for en handling eller unnløtelse som på den tid da den ble begått, var straffbar etter de alminnelige rettsprinsipper som anerkjennes av folkerettssamfunnet.

Artikkel 16.

Enhver skal ha rett til overalt å anerkjennes som en person i rettslig henseende.

Artikkel 17.

1. Ingen må utsettes for vilkårlige eller ulovlige inngrep i privat- eller familieliv, hjem eller korrespondanse, eller ulovlige inngrep på ære eller omdømme.

2. Enhver har rett til lovens beskyttelse mot slike inngrep eller angrep.

Artikkel 18.

1. Enhver skal ha rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å bekjenne seg til eller anta en religion eller tro etter eget valg, og frihet til alene eller sammen med andre, offentlig eller privat, å utøve sin religion eller tro gjennom gudstjeneste, iakttagelse av religiøse skikker, andaktsøvelser og undervisning.

NOU 1984: 18
Om samenes rettsstilling

2. Ingen må utsettes for tvang som vil kunne innskrenke hans frihet til å bekjenne seg til eller å anta en religion eller tro etter eget valg.

3. Friheten til å utøve en religion eller tro skal ikke være gjenstand for andre begrensninger enn slike som er foreskrevet i lov og som er nødvendige for å beskytte den offentlige sikkerhet, orden, helse eller moral, eller andres grunnleggende rettigheter og friheter.

4. Konvensjonspartene forplikter seg til å respektere foreldres, og i tilfelle vergers, frihet til å sørge for sine barns religiøse og moralske oppdragelse i samsvar med deres egen overbevisning.

Artikkel 19.

1. Enhver skal ha rett til meningsfrihet uten inngrep.

2. Enhver skal ha rett til ytringsfrihet; denne rett omfatter frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og tanker av alle slag, uten hensyn til landegrenser, enten i muntlig, skriftlig eller trykt form, eller ved kunstneriske eller andre uttrykksmidler etter eget valg.

3. Utøvelsen av de rettigheter som er fastsatt i denne artikkels paragraf 2 medfører særlige forpliktelser og et særlig ansvar. Den kan derfor gjøres til gjenstand for visse begrensninger, som dog må være fastsatt ved lov, og være nødvendige av hensyn til:

a) Respekten for andres rettigheter eller omdømme;

b) Beskyttelsen av den nasjonale sikkerhet, den alminnelige samfunnsorden (ordre public), eller den offentlige helse eller moral.

Artikkel 20.

1. Enhver krigspropaganda skal forbys ved lov.

2. Enhver form for fremme av nasjonalhat, rasehat eller religiøst hat som innebærer tilskyndelse til diskriminering, fiendskap eller vold, skal forbys ved lov.

Artikkel 21.

Retten til fredelige sammenkomster skal anerkjennes. Utøvelsen av denne rett skal ikke være underkastet andre begrensninger enn slike som er fastsatt i samsvar med loven og som er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale eller offent-

lige sikkerhet, den alminnelige samfunnsorden (ordre public), beskyttelse av den offentlige helse eller moral eller beskyttelse av andres rettigheter og friheter.

Artikkel 22.

1. Enhver skal ha rett til foreningsfrihet, heri innbefattet retten til å danne og slutte seg til fagforeninger til beskyttelse av egne interesser.

2. Utøvelsen av denne rettighet skal ikke være underkastet andre begrensninger enn slike som er foreskrevet i lov, og som er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale eller offentlige sikkerhet, den alminnelige samfunnsorden (ordre public), til beskyttelse av den offentlige helse eller moral eller beskyttelse av andres rettigheter og friheter. Denne artikkel skal ikke være til hinder for at det for medlemmer av de væpnete styrker og politiet gjøres lovlige begrensninger i utøvelsen av denne rettighet.

3. Intet i denne artikkel skal gi stater som er parter til Den Internasjonale Arbeidsorganisasjons konvensjon av 1948 om foreningsfrihet og vern av organisasjonsretten adgang til å treffe lovgivningstiltak eller anvende loven på en måte som innebærer inngrep i de garantier som er fastsatt i den nevnte konvensjon.

Artikkel 23.

1. Familien er den naturlige og grunnleggende samfunnsenhet og har krav på beskyttelse av samfunnet og staten.

2. Retten for menn og kvinner i gifteferdig alder til å inngå ekteskap og stifte familie skal anerkjennes.

3. Intet ekteskap må inngås uten de fremtidige ektefellers frie og uforbeholdne samtykke.

4. Konvensjonspartene skal ta passende forholdsregler for å sikre ektefellene likestilling med hensyn til rettigheter og plikter ved inngåelsen av ekteskap, under ekteskapet og ved dets oppløsning. I tilfelle av oppløsning av ekteskapet, skal barna sikres nødvendig beskyttelse.

Artikkel 24.

1. Ethvert barn skal, uten forskjellsbehandling av hensyn til rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom eller fødsel, ha rett til slike

beskyttelsestiltak fra familiens, samfunnets og statens side som dets stilling som mindre-årig krever.

2. Ethvert barn skal registreres umiddelbart etter fødselen og skal ha et navn.

3. Ethvert barn har rett til å erverve et statsborgerskap.

Artikkel 25.

Enhver borger skal, uten noen form for forskjellsbehandling som nevnt i artikkel 2 og uten urimelige begrensninger, ha rett og anledning til:

a) Å ta del i varetakelsen av offentlige anliggender, direkte eller gjennom fritt valgte representanter;

b) Å avgi stemme og bli valgt ved frie periodiske valg som skal bygge på alminnelig og lik stemmerett og hemmelig avstemning, som sikrer at velgernes vilje kommer fritt til uttrykk;

c) På alminnelige og like vilkår ha adgang til offentlig tjeneste i sitt land.

Artikkel 26.

Alle er like for loven og har uten noen form for forskjellsbehandling rett til lik beskyttelse av loven. I dette øyemed skal lovgivningen forby enhver form for forskjellsbehandling og sikre alle likeverdig og effektiv beskyttelse mot forskjellsbehandling på noe slikt grunnlag som rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller stilling forøvrig.

Artikkel 27.

I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.

Del IV.

Artikkel 28.

1. Det skal opprettes en komité for menneskerettighetene (heretter betegnet «Komitéen» i denne konvensjon). Den skal bestå av 18 medlemmer og skal utføre de funksjoner som er fastsatt nedenfor.

2. Komitéen skal bestå av statsborgere av de stater som er parter til denne konvensjon. De

skal være personer av høy moralsk karakter og med anerkjent sakkunnskap i menneskerettighetsspørsmål. Det skal legges vekt på betydningen av at noen av Komitéens medlemmer har juridisk erfaring.

3. Komitéens medlemmer velges og utfører sine funksjoner i personlig egenskap.

Artikkel 29.

1. Komitéens medlemmer skal velges ved hemmelig avstemning fra en liste over personer som er i besittelse av de kvalifikasjoner som er foreskrevet i artikkel 28 og som er foreslått i dette øyemed av konvensjonspartene.

2. Hver konvensjonspart kan foreslå høyst to personer. Disse skal være statsborgere i den stat som foreslår dem.

3. En person skal kunne foreslås flere ganger.

Artikkel 30.

1. Det første valg skal holdes senest seks måneder etter at denne konvensjon er trådt i kraft.

2. Senest fire måneder før tidspunktet for ethvert valg til Komitéen, med unntak av valg som finner sted i henhold til artikkel 34 i anledning av at en plass er blitt ledig, skal De Forente Nasjoners Generalsekretær sende en skriftlig oppfordring til konvensjonspartene om innen tre måneder å sette frem forslag til medlemmer av Komitéen.

3. De Forente Nasjoners Generalsekretær skal utarbeide en alfabetisk liste over kandidatene, med angivelse av hvilken stat som har foreslått dem, og skal oversende listen til konvensjonspartene senest en måned før tidspunktet for ethvert valg.

4. Valg av Komitéens medlemmer skal finne sted på et møte av konvensjonspartene sammenkalt av De Forente Nasjoners Generalsekretær i De Forente Nasjoners hovedkvarter. På dette møtet, som er beslutningsdyktig når to tredjedeler av konvensjonspartene er representert, skal de kandidater anses valgt som oppnår det høyeste stemmetall og et absolutt flertall av stemmene fra de representanter for konvensjonspartene som er til stede og avgir stemme.

Artikkel 31.

1. I Komitéen skal det ikke være mer enn én statsborger fra en og samme stat.

2. Ved valgene til Komitéen skal det tas hensyn til ønskeligheten av en rettferdig geografisk fordeling av medlemskapet og til at de forskjellige sivilisasjonsformer og viktigste rettssystemer blir representert.

Artikkel 32.

1. Komitéens medlemmer velges for en periode av fire år. De kan gjenvelges dersom de blir foreslått på nytt. Dog skal funksjonstiden for ni av de medlemmer som velges ved det første valg utløpe etter to år. Umiddelbart etter det første valg skal navnene på disse ni medlemmer bestemmes ved loddtrekning av formannen for det møte som er nevnt i artikkel 30, paragraf 4.

2. Valg ved funksjonstidens utløp skal holdes i overensstemmelse med bestemmelsene i de foregående artikler i denne del av konvensjonen.

Artikkel 33.

1. Dersom et av Komitéens medlemmer, etter de øvrige medlemmers enstemmige oppfatning, ikke lenger utfører sine funksjoner av en annen grunn enn midlertidig fravær, skal Komitéens formann underrette De Forente Nasjoners Generalsekretær. Denne skal deretter erklære vedkommende medlems plass for ledig.

2. I tilfelle av at et medlem avgår ved døden eller nedlegger vervet, skal formannen straks underrette De Forente Nasjoners Generalsekretær, som skal erklære plassen ledig fra dødsfallet eller fra tidspunkt da nedleggelsen av vervet trer i kraft.

Artikkel 34.

1. Når en plass erklæres ledig i overensstemmelse med artikkel 33 og vedkommende medlems funksjonstid ikke utløper innen seks måneder etter at ledigheten oppstår, skal De Forente Nasjoners Generalsekretær underrette konvensjonspartene. Disse kan innen to måneder fremsette forslag i overensstemmelse med artikkel 29 med henblikk på å besette den ledige plass.

2. De Forente Nasjoners Generalsekretær skal utarbeide en alfabetisk liste over de foreslåtte personer, og skal forelegge den for konvensjonspartene. Valgene til den ledige plass skal deretter finne sted i overensstemmelse med de angjeldende bestemmelser i denne del av konvensjonen.

3. Et medlem av Komitéen som er valgt til en plass som er erklært ledig i overensstem-

melse med artikkel 33, skal inneha vervet i den resterende del av funksjonstiden for det medlem hvis plass i Komitéen ble ledig i henhold til bestemmelsene i den nevnte artikkel.

Artikkel 35.

Komitéens medlemmer skal, med godkjenning av De Forente Nasjoners Generalforsamling gis en godtgjørelse av De Forente Nasjoner. De nærmere vilkår for denne godtgjørelse bestemmes av Generalforsamlingen under hensyntagen til betydningen av de oppgaver som er tillagt Komitéen.

Artikkel 36.

De Forente Nasjoners Generalsekretær skal sørge for nødvendig personale og andre hjelpemidler som er nødvendig for at Komitéen effektivt skal kunne utføre sine oppgaver etter konvensjonen.

Artikkel 37.

1. De Forente Nasjoners Generalsekretær skal sammenkalle Komitéens første møte i De Forente Nasjoners hovedkvarter.

2. Senere møter skal holdes på slike tidspunkter som bestemmes i Komitéens forretningsorden.

3. Komitéen skal som regel holde sine møter i De Forente Nasjoners hovedkvarter eller ved De Forente Nasjoners kontor i Genève.

Artikkel 38.

Ethvert komitémedlem skal, før han trer i funksjon, i et åpent møte i Komitéen avgi en høytidelig erklæring om at han vil utføre sitt verv upartisk og samvittighetsfullt.

Artikkel 39.

1. Komitéen skal velge personer til tillitsverv i Komitéen for en periode av to år. Disse kan gjenvelges.

2. Komitéen vedtar selv sin forretningsorden. Dog må denne forretningsorden bl.a. bestemme at:

a) Komitéen er beslutningsdyktig når 12 medlemmer er tilstede;

b) Komitéens avgjørelser skal treffes med flertall av de tilstedeværende medlemmers stemmer.

Artikkel 40.

1. Konvensjonspartene forplikter seg til å avgi rapporter om de tiltak som de har truffet for å gjennomføre de rettigheter som er anerkjent i konvensjonen og om den fremgang som er gjort med hensyn til iverksettelsen av disse rettigheter;

a) Innen et år etter at konvensjonen er trådt i kraft for vedkommende stat;

b) Deretter når som helst Komitéen anmoder om det.

2. Rapportene skal sendes De Forente Nasjoners Generalsekretær som skal videre sende dem til Komitéen til behandling. Rapportene skal nevne de omstendigheter og mulige vanskeligheter som kan ha innvirket på gjennomføringen av bestemmelsene i denne konvensjon.

3. I samråd med Komitéen kan De Forente Nasjoners Generalsekretær oversende til de berørte særorganisasjoner kopier av de deler av rapportene som måtte angå deres fagområde.

4. Komitéen skal granske de rapporter som avgis av konvensjonspartene. Den skal sende sine egne rapporter, og slike alminnelige bemerkninger som den finner passende, til konvensjonspartene. Komitéen kan likeledes oversende disse bemerkninger, sammen med kopier av de rapporter som den har mottatt fra konvensjonspartene, til Det Økonomiske og Sosiale Råd.

5. Konvensjonspartene kan selv avgi uttalelser til Komitéen i anledning av eventuelle bemerkninger fra Komitéen i henhold til denne artikkels paragraf 4.

Artikkel 41.

1. En konvensjonspart kan til enhver tid i henhold til denne artikkel avgi erklæring om at den anerkjenner Komitéens kompetanse til å motta og undersøke henvendelser fra en konvensjonspart om at en annen konvensjonspart ikke oppfyller sine forpliktelser i henhold til denne konvensjon. Henvendelser i henhold til denne artikkel skal bare kunne mottas og behandles dersom de kommer fra en konvensjonspart som har avgitt erklæring om at den anerkjenner Komitéens kompetanse med virkning for seg selv. Komitéen skal ikke kunne ta imot noen henvendelse som gjelder en konvensjonspart som ikke har avgitt slik erklæring. Henvendelser som mottas i henhold til denne artikkel skal behandles på følgende måte:

a) Dersom en konvensjonspart mener at en annen konvensjonspart ikke oppfyller bestemmelsene i konvensjonen, kan den ved skriftlig henvendelse gjøre vedkommende konvensjonspart oppmerksom på dette forhold. Mottagerstaten skal innen tre måneder etter mottagelsen gi senderstaten en forklaring eller annen skriftlig uttalelse til belysning av saken. Denne redegjørelse skal så vidt det er mulig og hensiktsmessig inneholde opplysninger om de interne regler og rettsmidler som allerede er anvendt, som er under anvendelse, eller som står til rådighet i saken;

b) Dersom saken ikke er brakt til en tilfredsstillende avslutning for begge de berørte parter innen seks måneder etter mottagelsen av den opprinnelige henvendelse, har hver av partene rett til å henvise saken til Komitéen ved å avgi meddelelse til Komitéen og til den annen part;

c) Komitéen skal først behandle en sak som er henvist til den etter at den har forvisset seg om at alle tilgjengelige interne rettsmidler er blitt påberopt og uttømt i overensstemmelse med folkerettens alminnelige anerkjente prinsipper. Dette gjelder likevel ikke når anvendelsen av rettsmidlene tar urimelig lang tid;

d) Komitéens møter skal holdes for lukkede dører når den behandler henvendelser i henhold til denne artikkel;

e) Med forbehold for bestemmelsene i punkt c) skal Komitéen stille seg til rådighet for de berørte konvensjonsparter med sikte på å få i stand en vennskapelig løsning av saken på grunnlag av respekt for menneskerettighetene og de grunnleggende friheter slik som disse er anerkjent i denne konvensjon;

f) I enhver sak som er innbragt for den kan Komitéen anmode de konvensjonsparter som er nevnt i punkt b) om å tilveiebringe alle opplysninger av betydning for saken;

g) De berørte konvensjonsparter som er nevnt under punkt b), skal ha rett til å være representert når saken behandles i Komitéen og til å avgi muntlige og/eller skriftlige innlegg;

h) Komitéen skal innen tolv måneder etter mottagelsen av en meddelelse i henhold til punkt b), avgi rapport;

i) Dersom det er kommet i stand en løsning som nevnt under punkt e), skal Komitéen begrense rapporten til en kort redegjørelse for de faktiske forhold og for den løsning som er kommet i stand;

ii) Dersom det ikke er kommet i stand noen løsning som nevnt under punkt e), skal Komitéen begrense rapporten til en kort re-

degjørelse for de faktiske forhold: skriftlige innlegg og et referat av de muntlige innlegg som de berørte konvensjonsparter har avgitt, skal vedlegges rapporten.

I enhver sak skal rapporten sendes til de berørte konvensjonsparter.

2. Bestemmelsene i denne artikkel skal tre i kraft når ti stater som er parter i denne konvensjon har avgitt erklæringer i henhold til denne artikkels paragraf 1. Konvensjonspartene skal deponere disse erklæringer hos De Forente Nasjoners Generalsekretær, som skal sende kopier til de andre konvensjonsparter. En erklæring kan til enhver tid tilbakekalles ved meddelelse til Generalsekretæren. Slik tilbakekallelse skal ikke berøre behandlingen av en sak som allerede er gjennstand for en henvendelse i henhold til denne artikkel. Ingen ytterligere henvendelse fra noen konvensjonspart skal kunne mottas etter at Generalsekretæren har mottatt meddelelsen om tilbakekallelse, med mindre den berørte konvensjonspart har avgitt en ny erklæring.

Artikkel 42.

1. a) Dersom en sak som er henvist til Komitéen i overensstemmelse med artikkel 41 ikke løses til vedkommende konvensjonsparters tilfredshet, kan Komitéen med disse parters samtykke, nedsette en ad hoc forlikskommisjon (heretter betegnet «Kommissjonen»). Kommissjonen skal stille seg til rådighet for de berørte konvensjonsparter med sikte på å få istand en vennskapelig løsning av saken på grunnlag av respekt for denne konvensjon.

b) Kommissjonen skal bestå av fem personer som er godkjent av de berørte konvensjonsparter. Dersom det ikke lykkes partene innen tre måneder å komme til enighet om sammensetningen av Kommissjonen helt eller delvis, skal de medlemmer av Kommissjonen som partene ikke er blitt enige om, velges av Komitéen blant dens egne medlemmer ved hemmelig avstemning og med to tredjedels flertall.

2. Kommissjonens medlemmer utøver sine funksjoner i personlig egenskap. De må ikke være statsborgere av de berørte parter, av en stat som ikke er konvensjonspart eller av en konvensjonspart som ikke har avgitt erklæring i henhold til artikkel 41.

3. Kommissjonen skal selv velge sin formann og vedta sin forretningsorden.

4. Kommissjonens møter skal som regel holdes i De Forente Nasjoners hovedkvarter el-

ler ved De Forente Nasjoners kontor i Genève. Møtene kan imidlertid også holdes på andre hensiktsmessige steder som Kommissjonen måtte bestemme i samråd med De Forente Nasjoners Generalsekretær og de berørte parter.

5. Det sekretariatet som er nevnt i artikkel 36, skal også stå til disposisjon for de kommissjoner som nedsettes i medhold av denne artikkel.

6. De opplysninger som Komitéen har mottatt og samlet, skal stilles til rådighet for Kommissjonen, og Kommissjonen kan anmode de berørte parter om å skaffe ytterligere opplysninger av betydning for saken.

7. Når Kommissjonen har ferdigbehandlet saken, men ikke i noe tilfelle senere enn tolv måneder etter at saken ble innbragt for den, skal Kommissjonen avgi en rapport til Komitéens formann for oversendelse til de berørte parter.

a) Dersom Kommissjonen er ute av stand til å avslutte behandlingen av saken innen tolv måneder, skal den begrense sin rapport til en kort redegjørelse for sakens behandling til da.

b) Dersom det lykkes å få i stand en vennskapelig løsning av saken på grunnlag av respekt for menneskerettighetene slik de er anerkjent i denne konvensjon, skal Kommissjonen begrense sin rapport til en kort redegjørelse for sakens faktiske forhold og for den løsning som er kommet i stand.

c) Dersom det ikke lykkes å få i stand en løsning slik som nevnt under punkt b), skal Kommissjonens rapport inneholde resultatene av Kommissjonens undersøkelser av alle de faktiske forhold av betydning for tvisten mellom partene og Kommissjonens syn på muligheten for en vennskapelig løsning. Denne rapport skal også inneholde de skriftlige innlegg og et referat av de muntlige innlegg som de berørte konvensjonsparter har avgitt.

d) Dersom Kommissjonens rapport avgis i medhold av punkt c), skal de berørte parter innen tre måneder etter mottagelsen av rapporten underrette Komitéens formann om hvorvidt de godtar innholdet av rapporten.

8. Bestemmelsene i denne artikkel berører ikke Komitéens plikter i henhold til artikkel 41.

9. Utgiftene til Kommissjonens medlemmer deles likt mellom de berørte parter i samsvar med beregninger foretatt av De Forente Nasjoners Generalsekretær.

10. De Forente Nasjoners Generalsekretær er bemyndiget til, om nødvendig, å betale Kommissjonsmedlemmenes utgifter før de berørte parter har dekket dem etter denne artikkels paragraf 9.

Artikkel 43.

Medlemmene av Komitéen og av de ad hoc forlikskommisjoner som måtte nedsettes i henhold til artikkel 42, skal være berettiget til de lettelser, privilegier og immuniteter som tilkommer eksperter på oppdrag for De Forente Nasjoner, i henhold til vedkommende bestemmelser i konvensjonen om De Forente Nasjoners privilegier og immuniteter.

Artikkel 44.

Bestemmelsene til gjennomføringen av denne konvensjon berører ikke andre fremgangsmåter på menneskerettighetenes område som er vedtatt i eller i medhold av De Forente Nasjoners og særorganisasjonenes statutter og konvensjoner, og skal ikke hindre konvensjonspartene i å benytte andre fremgangsmåter for å løse en tvist i overensstemmelse med generelle eller spesielle internasjonale avtaler som gjelder mellom dem.

Artikkel 45.

Komitéen skal, gjennom Det Økonomiske og Sosiale Råd, hvert år fremlegge for De Forente Nasjoners Generalforsamling en rapport om sin virksomhet.

Del V.

Artikkel 46.

Intet i denne konvensjon må tolkes som noen innskrenkning i de bestemmelser i De Forente Nasjoners Pakt og i særorganisasjonenes vedtekter som angir ansvarsområdet for De Forente Nasjoners ulike organer og særorganisasjonene når det gjelder spørsmål som behandles i denne konvensjon.

Artikkel 47.

Intet i denne konvensjon skal tolkes som noen innskrenkning i den iboende rett hos alle folk til fullt ut og fritt å dra fordel av og utnytte sine naturrikdommer og -forekomster.

Del VI.

Artikkel 48.

1. Denne konvensjon er åpen for undertegning av alle stater som er medlem av De Forente Nasjoner eller noen av særorganisasjonene, av alle stater som er parter i Den Internasjonale Domstols Statutter, og av enhver annen stat som av De Forente Nasjoners Generalforsamling er blitt innbudt til å bli part i konvensjonen.

2. Denne konvensjon skal ratifiseres. Ratifikasjonsdokumentene skal deponeres hos De Forente Nasjoners Generalsekretær.

3. Denne konvensjon skal kunne tiltres av enhver stat som er nevnt i denne artikkels første paragraf.

4. Tiltredelse skjer ved deponering av tiltredelsesdokument hos De Forente Nasjoners Generalsekretær.

5. De Forente Nasjoners Generalsekretær skal underrette alle stater som har undertegnet eller tiltrådt konvensjonen, om deponeringen av hvert ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument.

Artikkel 49.

1. Denne konvensjon skal tre i kraft tre måneder etter den dag da det trettifemte ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument deponeres hos De Forente Nasjoners Generalsekretær.

2. For hver stat som ratifiserer eller tiltrer konvensjonen etter det trettifemte ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument er deponert, skal konvensjonen tre i kraft tre måneder etter at vedkommende stat har deponert sitt ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument.

Artikkel 50.

Bestemmelsene i denne konvensjon skal uten begrensninger eller unntak få anvendelse for alle deler av forbundsstater.

Artikkel 51.

1. Enhver av konvensjonspartene kan overfor De Forente Nasjoners Generalsekretær foreslå endringer i konvensjonen. Generalsekretæren skal oversende endringsforslag til konvensjonspartene med anmodning om å meddele ham om de ønsker at partene skal sammenkalles for å behandle og stemme over forslagene. Dersom minst en tredjedel av konvensjonspartene ønsker det, skal Generalsekretæren sammenkalle til et slikt

møte i De Forente Nasjoners regi. Endringsforslag vedtatt av et flertall av de konvensjonsparter som er til stede og avgir stemme, skal forelegges De Forente Nasjoners Generalforsamling til godkjennelse.

2. Endringer trer i kraft når de er blitt vedtatt av De Forente Nasjoners Generalforsamling og godkjent av et flertall på to tredjedeler av konvensjonspartene i overensstemmelse med deres konstitusjonelle bestemmelser.

3. Når endringer trer i kraft, er de bindende for de konvensjonsparter som har godkjent dem, mens de øvrige konvensjonsparter fortsatt skal være bundet av bestemmelsene i denne konvensjon og av eventuelle tidligere endringer som de har godkjent.

Artikkel 52.

Foruten de meddelelser som avgis i henhold til artikkel 48, paragraf 5, skal De Forente Nasjoners Generalsekretær underrette alle stater som det er henvist til i samme artikkels paragraf 1 om følgende:

a) Undertegninger, ratifikasjoner og tiltredelser i henhold til artikkel 48;

b) Datoen for konvensjonens ikrafttredelse i henhold til artikkel 49, og datoen for ikrafttredelsen av enhver endring i henhold til artikkel 51.

Artikkel 53.

1. Denne konvensjon, hvis engelske, franske, kinesiske, russiske og spanske tekst har samme gyldighet, skal deponeres i De Forente Nasjoners arkiv.

2. De Forente Nasjoners Generalsekretær skal sende bekreftede kopier av konvensjonen til alle stater som det er henvist til i artikkel 48.

Til bekreftelse herav har de undertegnede som har fått behørig fullmakt av sine respektive regjeringer, undertegnet denne konvensjon, som ble lagt fram til undertegning i New York den nittende dag i desember nittenhundredeogsekstiseks.

4 E. Fakultativ protokoll av 19. desember 1966 til De Forente Nasjoners konvensjon om sivile og politiske rettigheter

De stater som er parter til denne protokoll, som anser at det for å fremme formålet med konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (heretter kalt «konvensjonen») og gjennomføringen av dens bestemmelser, ville være hensiktsmessig å gi den komité for

menneskerettighetene som er opprettet i henhold til del IV i konvensjonen (heretter betegnet «Komitéen»), adgang til, i samsvar med bestemmelsene i denne protokoll, å motta og behandle henvendelser fra enkeltpersoner som hevder å ha vært utsatt for krenkelser av noen av de rettigheter som er fastsatt i konvensjonen,

er blitt enige om følgende:

Artikkel 1.

Konvensjonsstat som tiltrer denne protokoll, anerkjenner Komitéens kompetanse til å motta og behandle henvendelser fra enkeltpersoner som er undergitt dens jurisdiksjon og som hevder å være utsatt for krenkelse fra denne stats side av noen av de rettigheter som er fastsatt i konvensjonen. Henvendelser som gjelder en konvensjonsstat som ikke er part til denne protokoll, skal ikke mottas av Komitéen.

Artikkel 2.

Med forbehold for bestemmelsen i artikkel 1, kan enkeltpersoner som hevder å være utsatt for en krenkelse av noen av de rettigheter som er fastsatt i konvensjonen, og som har uttømt alle tilgjengelige innenlandske rettsmidler, fremsette en skriftlig henvendelse for Komitéen til behandling.

Artikkel 3.

Komitéen skal avvise henvendelse i henhold til denne protokoll når henvendelsen er anonym eller når Komitéen anser den for å være et misbruk av retten til å foreta slike henvendelser eller for å være uforenelig med bestemmelsene i konvensjonen.

Artikkel 4.

1. Med forbehold av bestemmelsen i artikkel 3, skal Komitéen gjøre den konvensjonsstat som påstås å ha krenket noen bestemmelse i konvensjonen, kjent med henvendelser som den mottar i henhold til denne protokoll.

2. Vedkommende stat skal innen seks måneder sende Komitéen en skriftlig redegjørelse eller erklæring til belysning av saken og de tiltak som staten måtte ha satt i verk.

Artikkel 5.

1. Komitéen skal behandle henvendelser som mottas i henhold til denne protokoll under hensyntagen til alle skriftlige opplys-

ninger som klageren og den berørte konvensjonspart har lagt frem.

2. Komitéen skal ikke kunne prøve en henvendelse fra en klager før den har forsikret seg om at:

a) samme sak ikke er gjenstand for annen internasjonal undersøkelse eller bileggelse;

b) klageren har uttømt alle tilgjengelige innenlandske rettsmidler. Dette gjelder likevel ikke når anvendelsen av rettsmidler tar urimelig lang tid.

3. Komitéen skal møte for lukkede dører når den behandler henvendelser i henhold til protokollen.

4. Komitéen underretter den berørte konvensjonspart og klageren om sine synspunkter.

Artikkel 6.

Komitéen skal i sin årlige rapport, som avgis i henhold til konvensjonens artikkel 45, gi en kort redegjørelse for sin virksomhet i henhold til denne protokoll.

Artikkel 7.

Inntil de mål som er satt i De Forente Nasjoners Generalforsamlings resolusjon 1514 (XV) av 14. desember 1960 vedrørende Erklæringen om uavhengighet for koloniland og folk er gjennomført, skal bestemmelsene i denne protokoll ikke på noen måte begrense den klagerett disse folk har i medhold av De Forente Nasjoners Pakt og andre internasjonale overenskomster og dokumenter inngått innenfor De Forente Nasjoner eller særorganisasjonene.

Artikkel 8.

1. Denne protokoll er åpen for undertegning av enhver stat som har undertegnet konvensjonen.

2. Denne protokoll kan ratifiseres av enhver stat som har ratifisert eller tiltrådt konvensjonen. Ratifikasjonsdokumentene skal deponeres hos De Forente Nasjoners Generalsekretær.

3. Denne protokoll er åpen for tiltredelse av enhver stat som har ratifisert eller tiltrådt konvensjonen.

4. Tiltredelse skjer ved deponering av tiltredelsesdokument hos De Forente Nasjoners Generalsekretær.

5. De Forente Nasjoners Generalsekretær skal underrette alle stater som har undertegnet eller tiltrådt denne protokoll om depone-

ringen av ethvert ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument.

Artikkel 9.

1. Med forbehold for konvensjonens ikrafttreden, skal denne protokoll tre i kraft tre måneder etter den dag da det tiende ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument er deponert hos De Forente Nasjoners Generalsekretær.

2. I forhold til stat som ratifiserer eller tiltrer protokollen etter at det tiende ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument er deponert, skal protokollen tre i kraft tre måneder etter den dag da ratifikasjons- eller tiltredelsesdokumentet ble deponert.

Artikkel 10.

Bestemmelsene i denne protokoll skal uten begrensninger eller unntak av noe slag få anvendelse for alle deler av forbundsstater.

Artikkel 11.

1. Enhver stat som er part til denne protokoll, kan foreslå endringer i denne; slike endringsforslag sendes De Forente Nasjoners Generalsekretær. Generalsekretæren skal deretter oversende endringsforslagene til de stater som er parter til protokollen, med anmodning om å meddele ham om de ønsker at partene skal sammenkalles til en konferanse for å behandle og stemme over forslagene. Dersom minst en tredjedel av statene ønsker det, skal Generalsekretæren sammenkalle til en slik konferanse i De Forente Nasjoners regi. Endringsforslag som vedtas av et flertall av de stater som er til stede på konferansen og avgir stemme, skal forelegges De Forente Nasjoners Generalforsamling til godkjenning.

2. Endringer trer i kraft når de blir godkjent av De Forente Nasjoners Generalforsamling og godkjent av et flertall på to tredjedeler av de stater som er parter til protokollen i overensstemmelse med deres konstitusjonelle bestemmelser.

3. Når endringer trer i kraft, er de bindende for de stater som har vedtatt dem, mens de øvrige stater fortsatt skal være bundet av bestemmelsene i denne protokoll og av eventuelle tidligere endringer som de har godkjent.

Artikkel 12.

1. Enhver stat som er part til denne protokoll kan når som helst oppsi denne ved skriftlig

underretning til De Forente Nasjoners Generalsekretær. Oppsigelsen trer i kraft tre måneder etter den dag Generalsekretæren mottok underretningen.

2. Oppsigelsen er uten virkning på den fortsatte anvendelse av bestemmelsene i denne protokoll på henvendelser som er foretatt i henhold til artikkel 2 før oppsigelsen trer i kraft.

Artikkel 13.

Foruten de meddelelser som er nevnt i artikkel 8, paragraf 5, i denne protokoll, skal De Forente Nasjoners Generalsekretær underrette alle de stater som er nevnt i konvensjonens artikkel 48, paragraf 1, om følgende:

- a) undertegninger, ratifikasjoner og tiltredelser i henhold til artikkel 8;
- b) datoen for denne protokolls ikrafttredelse i henhold til artikkel 9, og datoen for

ikrafttredelsen av enhver endring i henhold til artikkel 11;

- c) oppsigelser i henhold til artikkel 12.

Artikkel 14.

1. Denne protokoll, hvis engelske, franske, kinesiske, russiske og spanske tekst har samme gyldighet, skal deponeres i De Forente Nasjoners arkiv.

2. De Forente Nasjoners Generalsekretær skal sende bekreftede kopier av denne protokoll til alle stater som er nevnt i konvensjonens artikkel 48.

Til bekreftelse herav har de undertegnede som har fått behørig fullmakt av sine respektive regjeringer, undertegnet denne protokoll, som ble lagt fram til undertegning i New York den nittende dag i desember nittenhundredeogsekstiseks.

Vedlegg 5

Historiske tekster

5 A. Ottars beretning

Oversatt av professor Arthur O. Sandved, Universitetet i Oslo etter The Old English Orosius (utg. ved Janet Bately for Early English Text Society, 1980). Oversettelsen er ikke offentliggjort tidligere.

Ottar fortalte sin herre, kong Alfred, at han bodde lengst nord av alle nordmenn. Han sa at han bodde nord i landet, ved Vesterhavet. Men han fortalte også at landet strakte seg meget langt nordover derfra, men det er helt ubebygd¹⁾ unntatt at på noen få steder her og der slår³⁾ samer²⁾ leir³⁾, for å gå på jakt om vinteren, og for å drive fiske ved havet om sommeren.

Han fortalte at han ved en anledning ønsket å undersøke hvor langt landet strakte seg rett mot nord⁴⁾, eller om det bodde noe menneske nordenfor den øde strekning. Så fór han rett nordover⁴⁾ langs kysten. I tre dager hadde han hele tiden det ubebodde landet på styrbord side og det åpne havet på babord. Da var han så langt nord som hvalfangerne drar på det lengste. Så fortsatte han rett nordover⁴⁾ så langt som han kunne seile i løpet av tre dager til. Da bøyde landet rett mot øst⁴⁾ eller sjøen gikk inn i landet – han visste ikke hvilken av delene. Men han visste at der ventet han på vind fra vest og en smule fra nord, og seilte så østover langs kysten så langt som han kunne seile i løpet av fire dager. Der måtte han så vente på vind rett fra nord fordi landet bøyde rett mot syd, eller sjøen gikk inn i landet – han visste ikke hvilken av

delene. Så seilte han derfra rett sydover langs kysten så langt som han kunne seile i løpet av fem dager. Der var det en stor elv som strakte seg innover i landet. Så dreide de oppover elven, for de våget ikke å seile forbi den av frykt for fiendtligheter, fordi landet var helt bebodd på den andre siden av elven. Før det hadde han ikke støtt på noe bebygd land siden han dro fra sitt eget hjem, men hele veien var det ubebygd land på styrbord side – unntatt fiskere og fuglefangere og jegere, og de var alle samer – og hele tiden var det åpent hav på babord side.

Bjarmene hadde dyrket sitt land meget godt, men de våget ikke gå i land der. Men ter-finnenenes land var helt ubebygd, unntatt der hvor jegere hadde slått leir, eller fiskere eller fuglefangere.

Bjarmene fortalte ham mange beretninger både om sitt eget land og om de landene som lå omkring dem, men han visste ikke hva som var sant av dette fordi han ikke selv hadde sett det. Han syntes samene og bjarmene talte nesten samme språk.

Foruten å utforske landet dro han dit først og fremst på grunn av hvalrossene, fordi disse har meget fint bein i sine tenner – de brakte noen slike tenner til kongen – og deres hud er meget velegnet til skipstau. Denne hvalen er mye mindre enn andre hvaler: den er ikke mer enn syv alen lang. Men den beste hvalfangst finnes i hans eget land; de er åtte og førti alen lange og de største femti alen lange. Han fortalte at han og fem andre drepte seksti av disse på to dager.

Han var en mann svært rik på den slags eiendom som deres rikdom består i, det vil si dyr. Han hadde ennå på den tid da han besøkte kongen, seks hundre usolgte tamme dyr. Disse dyrene kaller de reinsdyr. Seks av dem var lokke-rein. De er meget kostbare blant samene, fordi de fanger ville reinsdyr med dem.

Han var blant de fremste menn i landet. likevel hadde han ikke mer enn tyve kyr og tyve sauer og tyve griser; og det vesle som han pløyde, det pløyde han med hester.

Men deres rikdom er for det meste basert på den skatt som samene betaler dem. Denne skatt består i dyrehuder og fuglefjær og hvalbein og skipstau som er laget av hvalhud og selhud. Enhver betaler etter sin stand. Den fornemste må betale femten mårskinn og fem reinskinn og et bjørneskinn og ti ambarer fjær og en bjørne- eller oterskinnskofte og to skipstau; hvert av disse skal være seksti

¹⁾ Den gammelengelske tekst har *weste*, som også kan ha andre betydninger, så som «udyrtet», «øde». «Ubebygd» er vel den rimeligste oversettelse her, siden ordet står i motsetning til den «bebyggelse» som er nevnt i fortsettelsen.

²⁾ Ordet «samer» er her brukt som oversettelse av det gammelengelske *finnas*, som i denne sammenheng åpenbart er en gjengivelse av det norrøne *finnar*. Tradisjonelt har dette hos oss vært gjengitt med «finner». Sml. fylkesnavnet Finnmark.

³⁾ Det gammelengelske verbet som her er brukt, *wician*, brukes vanligvis om et midlertidig opphold. Det er det samme verb som i følgende avsnitt er oversatt med «gikk i land».

⁴⁾ Himmeltretningene og deres betegnelse i Ottars beretning er problematiske, og det er skrevet flere studier omkring problemet. Det ord som her er oversatt «rett mot nord», *norþryhte*, oversettes vanligvis på denne måten, men enkelte forskere mener at det er brukt i en noe vagere betydning, «nordover». Tilsvarende problemer oppstår med andre himmeltretninger, som f.eks. «rett mot øst», *eastrýhte*.

alen langt; det ene skal være laget av hvalhud, det andre av selhud.

Han fortalte at nordmennes land var meget langt og meget smalt. Alt det av det som enten kan brukes til beite eller pløyes ligger ved havet, og selv dette er meget berglendt på noen steder. Det ligger øde fjellstrekninger mot øst og ovenfor, langs det bebygde land. På disse fjellområdene bor det samer. Og det bebygde land er bredest sydpå og smalere etter hvert som man kommer lengre nord. Sydpå kan det være seksti mil bredt eller en smule bredere, og midt på, tredve eller bredere; og nordpå, sa han, der hvor det er smalest, kunne det være tre mil bredt til fjellstrekningen. Og så er fjellet på noen steder så bredt som man kan fare over i løpet av to uker, og på andre steder så bredt som man kan fare over på seks dager.

Langs den sydlige del av landet på den andre siden av fjellet, er Svealand, helt til den nordlige del av landet; og langs den nordlige del av landet, kvenenes land. Kvenene drar stundom på herjetokter mot nordmennene over fjellet, og nordmennene stundom mot dem. Og det finnes meget store innsjøer overalt i fjellområdene, og kvenene bærer sine båter over land til disse innsjøene og derfra herjer de hos nordmennene. De har meget små og meget lette båter.

Ottar fortalte at det distriktet han bodde i kaltes Hålogaland. Han sa at ingen mann bodde nordenfor ham. Det er en kjøpstad som heter Skiringssal i den sydlige del av landet. Dit sa han at man ikke kunne seile i løpet av en måned dersom man gikk i land om natten og hver dag hadde god bøl; og hele veien må man seile langs land. Og på styrbord har man først Irland og deretter de øyene som ligger mellom Irland og dette land⁵⁾. Deretter har vi dette landet⁵⁾ på styrbord side til man kommer til Skiringssal; og hele veien har man Norge på babord.

Syd for Skiringssal strekker det seg en meget stor sjø inn i landet. Den er bredere enn noen mann kan se over. Og Jylland ligger rett over på den andre siden og deretter Sillende⁶⁾. Denne sjøen strekker seg mange hundre mil innover i landet.

Og fra Skiringssal sa han at han seilte til den kjøpstaden som kalles Hedeby i løpet av fem dager. Den ligger mellom vender og saksere og Angeln, og hører inn under danene. Da han seilte dit fra Skiringssal, hadde han Danmark på babord og på styrbord hadde han åpent hav i tre dager; og deretter, i to dager

før han kom til Hedeby, hadde han på styrbord Jylland, og Sillende og mange øyer. I de landområdene bodde anglene før de kom hit til lands. Og i to dager hadde han på babord de øyene som hører inn under Danmark.

5 B. Fra Historia Norvegiæ

Den latinspråklige Historia Norvegiæ ble kildekritisk utgitt i 1880 av Gustav Storm. Han daterte verket til ca. 1190, altså vel en mannsalder før Snorre skrev sine kongesagaer, og påviste at forfatteren har vært en nordmann (Monumenta Historica Norvegiæ, s. XXIII). Det gjengis her i utdrag fra cand. philol. Astrid Salvesens oversettelse med noter, i Thorleif Dahls kulturbibliotek, Aschehoug, 1969.

Her begynner første bok om Norges historie

Norge har fått navn etter en konge som hette Nor¹⁾. Det er et veldig land; men størstedelen er ubeboet, for landet er fylt av svære fjell og skoger, og der hersker det streng kulde. Det begynner i øst ved [Göta-Jelven²⁾], strekker seg så vestover og bøyer av i en runding mot nord. Landet er fullt av vik og tøyser seg ut i utallige nes. Det er delt på langs i tre belter hvor folk kan bo. Det første og bredeste beltet er kystbeltet; det andre, mindre beltet kalles Opplandene; det tredje beltet er fullt av skoger hvor finnene bor, men uten å pløye jorden. I vest og nord er det omgitt av bølgende hav, i syd ligger Danmark og Østersjøen, i øst Svitjod og Gautland og Ångermanland og Jämtland. I disse landsdelene bor det nå, Gud være lovet, kristne folk, men mot nord er det mange som ennå, synd å si, trelles under hedenskapet. De brer seg fra øst og inn mot Norge, kirjalene og kvænene og hornfinnene og to slags bjærmer³⁾. Men hva for folk som bor borten-

¹⁾ I Flatey-boken, i avsnittet «Hversu Noregr bygdisk» fortelles det hvordan Nor kom nordfra og ble stamfar til småkongene som fylkene senere fikk navn etter. En slik europeisk navnetradisjon finnes også hos Are Frode, i Snorre-Edda og i Snorres Olav den helliges saga kap. 137.

²⁾ [Göta-] er satt inn etter Halvdan Koht. Gustav Storm foreslår *Albia* etter en tilføyelse hos Adam av Bremen.

³⁾ I Egils saga, kap. 14, lokaliseres disse områdene på følgende måte. «Øst for Namdalen er Jämtland og Helsingjaland (= Ångermanland), så Kvænland, så Finnland og så Kirjalaland.» Hvis «cornuti Finni» – hornfinnene – er de samme som beboerne av Finnland, holder de, ifølge Egils saga, til mellom kirjalene (på Det karelske neset) og kvænene (nord og nordøst for Bottenviken). Hvis det er tilfellet, regner forfatteren av *Historia Nor-*

⁵⁾ D.v.s. England.

⁶⁾ Sannsynligvis ikke Sjælland, men en del av Jylland.

for disse, vet vi ikke noe sikkert om. Noen sjøfolk som kom ut for voldsom motvind på hjemvei fra Island til Norge drev av og inn i dette kalde beltet, der de omsider landet et sted mellom Grønland og Bjarmland. Der, skal de ha fortalt, fant de folk som var uvanlig høye, og et land med jomfruer som det påstås blir med barn etter å ha tatt en slurk vann⁴). Grønland er skilt fra disse områdene ved isberg, og dette landet som islendingene oppdaget og bygget og styrket med den katolske troen, er avslutningen på Europa i vest. Det rører nesten ved de afrikanske øyene der storhavet skyller inn med bølgenes sine. Bortenfor grønlendingene og videre mot nord støtte noen jegere på noen små menn som kalles skrælinger⁵). Når de ble ufarlig såret, ble sårene deres hvite og de blødde ikke; men hvis de fikk banesår, var det nesten ikke ende på alt det blod som fløt. De kjenner slett ikke til bruken av jern, men nytter hvalrosstener som kastevåpen og skarpe steiner som kniver.

Inntil nå har vi skildret Norges beliggenhet og omlandene; la oss nå ta for oss den tredelte befolkningen i landet.

Den tredelte bosetningen i Norge

Kystbeltet kan en kalle Decapolis, for det er kjent for ti byer; det omfatter fire lagdømmer og to og tyve fylker. Det første lagdømmet⁶) kalles Viken i øst. Det strekker seg fra danskegrensen til det stedet som kalles Rygjarbit, og omfatter fire fylker⁷). Det andre er

vegiæ disse stammene opp i chiastisk rekkefølge, og ikke i direkte linje øst-vest). Hornfinnene omtales også i Hauksbok (Haukr Erlendsson, død 1334), men her som et menneskelignende fabelvesen -- menneskeetere med horn i pannen -- som synes inspirert av Isidors forklaring på satyrene.

Jfr. og «hornfinnen» på Rødøyristningen i Gurtorm Gjessing, *Nordenfjelske ristninger og malinger av den arktiske gruppe*, Oslo 1936, s. 9-10, fig. 9, og Bengt Anell, «Animal Hunting Disguises among the North American Indians», *Studia Ethnographica Upsaliensia*, XXXI, 1964. Bjarmland kaltes, ifølge P. A. Munch, den nordlige delen av Russland som var bebodd av tsjerktjerne. Halvdan Koht foreslår at de to slags bjarmer kan være bjarmer øst og vest for Kvitsjøen.

Også Saxo ser ut til å ha regnet med at Bjarmland har vært delt i to: han nevner *Biarmia ulterior*, uten eksplisitt å nevne noe *Biarmia citerior*.

⁴) Disse kjempene og kvinnene finnes omtalt også hos Adam av Bremen (IV, 19 og IV, 40).

⁵) Skrælingene kalte nordboerne de opprinnelige beboerne av Vinland (jfr. Are Frode, *Islandin-gabók*, kap. 6).

⁶) Den latinske teksten har *patria*, f., som er gjengitt med «lagdømme».

⁷) Lat. *provincia*, f. er gjengitt med «fylke»; denne inndelingen er ikke kjent fra andre, samtidige kilder.

Gulatingslagdømmet, som strekker seg til den øya som heter Mien⁸) og omfatter seks fylker. I Møre, det nordligste av disse seks, er det en gård som har den merkelige egenskapen at alle grener og kvister som blir hugget av trærne der, blir til stein dersom de blir liggende på jorden i ett år. Det tredje lagdømmes kalles Trondheim. Her har fjorden et uvanlig trangt innløp; men der den vider seg ut, grenser den mot åtte fylker med de veldige armene sine. Tre andre fylker rekker ikke ned til fjorden, så dette lagdømmet teller i det hele elleve fylker. Det fjerde lagdømmet er Hålogaland, hvor innbyggerne for en stor del bor sammen med finnene og driver handel med dem. Dette lagdømmet danner den nordlige grensen for landet ved Vegetstav, som danner grenseskillet mot Bjarmland. Her er den dype Nordviken med Charybdis og Scylla og strømhvirvler som ingen slipper levende ut av⁹). Her er det også isdekke fjell; de kaster ut i havet veldige isberg som vokser lag på lag når havet spyr bølgenes mot dem og de fryser fast i nordhavskulden. Ofte støter handelsmenn på vei til Grønland uforvarende på disse isfjellene så de lider skibbrudd og kommer ut i stor fare. Der er det også mange forskjellige slags hvaler som bryter i stykker selv de sterkeste skutene, sluker sjøfolkene eller driver dem under i kavet. Her skjærer enøyde rosshvaler seg gjennom havdypet, ville og truende med de tufsete mankene sine, der er hvalfisken og der draugen, det største uhyret, som hverken har hode eller hale; han dukker opp og ned i bølgenes som en kvistet trestamme og når han viser seg for sjømannen, er det tegn på fare. Der er havkraken og havkatten, de største av alle havsens udyr, og ellers finnes det endeløst av samme slag.

⁸) Mien = Midja.

⁹) Når en dro østover fra Finnmarken, mente de gamle, strakte landet seg i en bue nord- og vestover inntil det endte ved sørspissen av Grønland. Denne dype «fjorden» ble kalt Nordviken.

Scylla var i klassisk mytologi navnet på en havnymfe. Ifølge ett av flere sagn om henne ble havguden Glaucus forelsket i Scylla, og han søkte råd hos Circe for å vinne Scyllas gunst. Men Circe var selv betatt av Glaucus, og for å gjøre det av med sin rivalinne nyttet hun trolldomskunst mot henne: overkroppen forble en ung pikes, men midjen ble omgitt av gjøende hundehoder og hun fikk fiskehale fra hoftene og ned. Underdelen av kroppen holdt etter sagnet til i en hule nær Charybdis, hvor hun levde av fisk og sjøfolk som kom henne for nær. Charybdis er navnet på en farlig malstrøm ved et trangt sund som Odysseus passerte under store farer (Odysseen, 12. sang). I senere romersk litteratur ble Charybdis identifisert med Messina-stredet, men gikk senere over til å bety farlig farvann overhodet; Augustin bruker det også i overført betydning.

Men la oss forlate kyststrøkene og vende oss mot opplandene i Norge.

Opplandene i Norge

Det midtre beltet ved grensen mot Gautland omfatter fire lagdømmer og tolv fylker og strekker seg like til Trondheim. Det første lagdømmet er Romerike og Ringerike og nabofylkene deres; det andre er Telemark og bygdene bortenfor¹⁰⁾; det tredje er Hedmark med Alvdalene og det fjerde er Gudbrandsdalen med Lom og nabofylkene. Her danner det digre Dovrefjellet grensen. Dessuten finnes det flere bygder mellom kystlandet og Opplandene, slike som Valdres og Hallingdal, som ligger under Gulatingslagdømmet. På Opplandene er det en elv som skinner rød av gullet i sanden. Den kommer fra den svære innsjøen Mjøsa og faller ut i havet i Viken. En gang da sakserne kom der, fant de at det satte seg gull mellom klovene på oksene når de svømte over elven. Dette metallet smeltet de om og tok det i all hemmelighet med seg i uendelige mengder. Utenfor byen Oslo er det også store mengder sølv, men vannflommen har stengt det av for folk, så nå ligger det skjult i fjellet.

Etter at vi nå har streift om i Opplandene, så la oss dra på forskerferd inn i Finnskogene.

Finnene

Langs Norge strekker det seg en veldig ødemark som skiller landet fra hedningefolkene. Denne ødemarken er bebodd av finner og ville dyr som finnene spiser halvra og hvis huder de bruker til klær. Disse finnene er vel øvede jegere som streifer omkring enkeltvis uten å ha noe fast bosted. I stedet for hus har de barkhytter som de legger over skuldrene, og med glatte treskinner på føttene (et redskap de kaller *ondrer*¹¹⁾) farer de av sted fortore enn fuglen med både kone og barn bortover snøskavlene og nedover liene mens reinsdyrene følger dem på ferden. Boplass skifter de stadig, for det er tilgangen på villdyr som til enhver tid avgjør hvor de kan jakte. Der er det uendelig med ville dyr, bjørner og ulver, gauper og rever, sobler, otere, mår og bever. Beveren er så forsiktig at en rent kan undre seg. Siden den ofte blir jaget av hundene, graver den seg en gang med tre

huler ned til vannet. Når vannstanden er høy, holder den seg i den midtre eller øvre hulen; men når vannet synker og hundene gleser like ved¹²⁾, setter den trelen til å vokte hullet nærmest inngangen mot hundekoblet, og sammen med hunnen og ungene tyr den ned i den nederste hulen, hvorfra den lett kan komme ut i vannet; for beveren har mer tillit til ferdsel til vanns enn til lands. Når beverne samler forråd til vinteren, sager de med mye slit ned svære almetrær med tennene – for de liker å tygge barken av disse trærne – og legger så stokkene mellom forlabbene på en arbeidsbever – trelen. Denne ligger på ryggen, og idet de nytter arbeidsbeveren som understell, griper de fatt i stokken med kjevene og hjelpes ad med å trekke trelen. Slik haler de hjem en mengde stokker. Det finnes altså et slag bever som kalles trelle, og de er ikke mye verd, for pelsen deres er skrinn på grunn av det harde arbeidet.

Hos finnene er det også en mengde ekorn og røyskatt, og av pelsene deres må finnene hvert år svare store skatter til de norske kongene som de er underlagt. Overtroen er svær blant finnene, og en kan undre seg over all den djevelske trolldom de nytter i kunstene sine. Noen av finnene dyrkes nesten som profeter av den uvitende hopen; for ved hjelp av en uren ånd som de kaller *ganär*¹³⁾, kommer de, så ofte de blir spurt, med mange spådommer som også går i oppfyllelse. På lang avstand kan de også lokke til seg ting de vil ha, med en makt ingen kan forklare; og selv om de er langt unna, kan de merkelig nok fortelle folk om skjulte skatter. En gang da noen kristne som drev handel med finnene, satt til bords med dem, falt kona de bodde hos plutselig død om. De kristne begynte å sørge og klage, men finnene tok det ikke det minste alvorlig. Hun var ikke død, sa de, men var rammet av gand fra noen som ville henne vondt, og kunne lett bli brakt til live igjen. Dermed spredte en trollmann ut et klæde; under det hadde han forberedt seg til å synge de hedenske tryllesangene sine. Så løftet han et lite kar høyt i været; det var av form som et såld og var fylt med¹⁴⁾ forskjellige små figurer: hvaler, reinsdyr med seletøy og ski og til og med en liten båt med årer, alt

¹²⁾ Eller «nærmer seg», hvis lat. *addentantibus* rettes til *adventantibus*.

¹³⁾ Ordet *ganär*, m., er også gammelnorsk og ikke samisk. Den opprinnelige betydningen er «kvist, kjepp», som så har gått over til «tryllestav»; betydningen «trolldomsånd» er ellers ikke belagt.

¹⁴⁾ Lat. *impletum* er her oversatt med «fylt med», muligens like gjerne «behengt med».

Gustav Storm retter i sin utgave *sub* til *super*, oversettelsen her følger håndskriftets *sub*, under (dvs. klædet).

¹⁰⁾ Lat. «cum remotis ruribus» – «med bygdene bortenfor», kan være en direkte oversettelse av Robyggjalag; *ro*, f. = krok.

¹¹⁾ Gammelnorsk *ondurr*, m., dannet av *and*, imot, brukes helst om ski besatt med pels med hårene i fartsretningen så de skulle gli utfor, men ikke glippe i motbakke. Ordet er ikke samisk, slik som forfatteren sier, men norsk.

sammen redskap som djevelen ville nytte for å komme fram, over snøvidder og ned etter lier og over dype sjøer. Etter at han hadde galdret og danset med dette utstyret, falt han over ende, svart som en neger over hele kroppen, mens fråden sto om munnen på ham så en skulle tro han hadde mistet vettet. Med ett satte han i et brøl idet maven revnet og han oppga ånden. Da spurte de en annen som var kjent med slik trolldomskunst om hva som hadde hendt med disse to. Denne andre tok da til med kunstene sine på samme vis, men med et ganske annet utfall; for denne gangen sto kona opp igjen, frisk og sunn, mens den døde trollmannen forble død, og det hadde foregått på denne måten forklarte den andre: ganden til trollmannen var blitt omskapt til en hval, og da den i voldsom fart for gjennom en innsjø, støtte den ved et rent uhell på fiendeganden som var blitt omskapt til spise påler. Disse pålene sto gjemt på bunnen av sjøen, og så skar de seg gjennom magen på den ganden som var blitt drevet ut – det var klart nok etter det en så på trollmannen hjemme.

Med det samme må jeg fortelle at når finnene og de kristne dro ut sammen for å fange stim av skjellet fisk på kroken, kunne finnene med sin krok trekke opp fra dypet nesten fulle ruser som de hadde sett i husene til de kristne slik at de nesten fylte båtene sine med fisk.

Blant alle finnenes utallige trolldomsverk har jeg plukket ut disse eksemplene for å gjøre kjent blant folk lenger unna enkelte trekk som kjennetegner denne vanhellige stammen.

Siden vi nå har skildret hele Norge, så la oss gå over til skattøyene; for de øyene som ligger rett utenfor Norges kyst, er så tallrike at det ikke nytter å regne dem opp.

5 C. Håkon V Magnussons rettarbot for Hålogaland frå 1313 om søksmål i skreifisket, om tiend og om finnane

(Etter Norges gamle Love, III, s. 106. Omsetting Gudmund Sandvik. Nest siste avsnitt etter fragment NRA 35b.)

Håkon med Guds miskunn Noregs konge, son av kong Magnus, sender alle menn på Hålogaland, no og i framtida, dei som ser eller høyrer dette brevet, Guds og si helsing.

For den gode viljes og lydtnads skuld som vi har røynt frå dykk sidan Gud valde oss til riksens styre, kjenner vi oss skyldige til å gje akt på og sjå etter korleis det er fare fram i kvar landsdel og bøta på det som vi ser er til gagn for dykk og høyrer er til nytte, særleg

der landet ligg så langt borte frå oss, at saker derifrå ikkje blir lagt fram for oss når det synest vera turvande. Difor vil vi at alle menn skal vita at vi gjev dykk denne rettarbota som fast skipan.

At alle søksmål skal stå medan skreifisket er om våren, frå kyndelsmess [2. februar] og ut til Marimess i fasta [25. mars], på alle dei fiskestader der skreifiska er, slik at verken kongens eller biskopens årmenn skal reisa sak eller fengsla på denne tida, men krevja lovleg forplikting av dei som forbryt seg, og seinare reisa sak etter lova mot dei, når skreifisket er til endes. Men om nokon vil fara bort da, før han har svara for seg etter lova, da skal han setja ein fullmektig til både å svara etter lova og gjera rett for seg, enda om fristen er ute. Og kvar den som annleis saksøker eller fengslar enn som no er sagt, han skal til oss sjølv svara slik bot som lova seier, og lik den som saksøker og fengslar ein annan med urette. Og jamvel om dei byd seg til å saksøka på anna vis, så vil vi at våre tegnar (undersåttar) der ikkje skal betala noko til dei.

Likeeins, og ikkje mindre, vil vi by dykk at dei prestar skal ikkje ha prostedøme som høyrer løynleg skriftemål, etter det som står i rettarbota frå den vyrdelege herre kong Eirik, bror vår.

Vi byd og alle menn, at de gjev tiendane dykkar vel og nøye. Men på ingen måte vil vi at nokon nye tiendar skal leggjast til eller at meir skal krevjast enn det som har vore til forn.

Og med omsyn til nauda hos finnane, som vi har høyrte skal ha stor fattigdom både i arbeidet og i andre ting som dei treng å ha til livsopphald, har vi gjort den lempe og miskunn, at 20 vintrar frå det at dei blir gjort kristne, skal dei ikkje betala meir, anten dei blir saka med kongedømet eller med kristenretten og herr erkebiskopen, enn tredjeparten av den bot som lovboka seier, same kva bolk dei blir saka etter. Og når desse 20 vintrane er lidne, skal dei betala full bot som andre bumenn, men likevel med den lempe og miskunn som høyrer til.

Slik åtvarar vi årmennene både under kongedømet og under herr erkebiskopen, dei som saksøker etter kristenretten, at de ikkje skal føra falske klager mot finnane og få dei slik til å skjelva, at dei anten skal gje eller betale etter dykkar vilje, når de kjem i fjordane til dei. Og over alt der slikt blir sannprova, der byd vi sysselmannen og lagmannen eller kvar den som er til stades, å sjå slik etter og gjera rett, både mot oss og finnane, som dei vil svara for Gud og oss, og vera andre til åtvaring som vågar seg til slikt.

Gjeve Gud dykk denne vår godvilje og all annan som vi sender dykk, slik at de brukar han Gud til heider og oss til sømd og dykk sjølve til gagn og nytte. Dette brevet vart gjort i Bergen to netter etter Larsok i det 15. året av vårt kongedøme. Bjarne Audunarson innsegla, og Torgeir Tovason skreiv.

5 D. Fredstraktet og grenseskil mellom Noreg og Russland

(Etter Norges gamle Love, III, s. 151. Omsetting Gudmund Sandvik.)

a. Fredstraktaten.

Novgorod den 3. juni 1326.

Den storslåtte fyrste Magnus, Noregs, Svea og Gøtars konge, har ved sin utsending ved namn Håkon på heile Noregs rikets vegner med biskopen i Novgorod ved namn Moses, med borggreven Olphormoj, med hertug Astaf og med kvar og ein av Novgorods menn stadfesta freden slik han var før våre næraste føregjengarar.

Så langt Noregs konges land og vatn når, der skal nordmennene ha rett til å fara, bu og halda det for sitt land og vatn, etter gamal synfaring, merkesetting og dele. Likeeins, om nordmennene i desse åra har gått over den gamle merkesettinga eller delet mellom landa, skal dei avstå og gje tilbake til russarane landet deira, ved krosskyssing.

Likeeins skal Novgorods menn ikkje gå over det gamle grenseskiljet og landemerket, ved krosskyssing, og dersom dei har gått over, skal dei på liknande vis gje nordmennene deira land tilbake.

Likeeins, når det kjem sendebod frå Novgorod til Noregs konge, skal dei dela landa etter gamle landemerke og grenseskilje, ved krosskyssing, av di kvar og ein skal ha sitt land. Men denne grensegangen overlet vi til Gud og Noregs konge, at han deler slik han vil, etter sitt samvit.

Likeeins, med omsyn til den skaden som nordmenn kan ha gjort mot Novgorods menn på land og sjø, anten ved manndrap eller ved andre skadar, da skal Novgorods menn ikkje hemna dette eller dra det til minne. Og dersom Novgorods menn på same vis skulle ha gjort nordmenn nokon skade, skal heller ikkje nordmennene friska opp minnet om det.

Likeeins, om nordmennene går over grensesteinen og skiljet mellom landa for å gjera skade, og omvendt dersom Novgorods menn går over landeskiljet frå sitt land til nordmennenes land, da skal desse illgjerningsmennene gripast og refsast utan at ein dermed bryt freden, ved krosskyssing.

Likeeins, kjøpmenn (eller framande) frå Noreg skal kunna gå over til Novgorod og Sauløke¹⁾ utan noko hinder, og omvendt kjøpmenn (eller framande) frå Novgorod og Sauløke til Noreg utan noko hinder.

Likeeins, denne freden er gjort og stadfesta for ti år. Og på denne freden har førnemnde greve og hertug kyssa krossen på vegner av alle Novgorods menn. Likeeins har førnemnde utsending Håkon på vegner av Noregs konge og heile Noregs rike kyssa krossen på denne freden. Vernekinus var tolk ved denne fredslutninga. Og slik som Novgorods menn gjer fred med nordmennene, er også dei frå Sauløke med i freden.

Likeeins, kvar den som bryt krosskyssinga, Gud døme og straffe han.

Før at denne freden skal stå dess fastare i dei før fastsette år, er innsegla til dei førnemnde, nemleg nærverande biskop, borggreve og hertug, festa under dette brevet, som er gitt og utferda i Novgorod i det Herrens år 1326, den 3. juni.

b. Grenseskil. Omkring 1330.

Desse endemerka er mellom Noregs konges rike og Russarkongens etter det som gamle menn har sagt og som enno i dag gamle bumenn og finnar seier.

Russarane har rett til å ta skatt langsmed sjøen til Lyngstuva og på fjellet til Mæliå, og ho ligg beinast opp frå Lyngstuva og aust mot Kjølen.

Og kongen av Noreg tek skattar aust til Trjanema og inn etter Gandvik til Vælijoki, der som halvkarelane eller halvfinnane er, dei som har hatt finsk mor. Ikkje skal det takast meir ved dei endemerka som er lengst borte enn 5 ikornskinn av kvar boge, og da etter gamle skattekrevjingsreglar, når dei vil betala etter slike reglar.

5 E. Storthings Forhandlinger, september 1818 s. 178–181

Over et Forslag fra Repræsentanten Controlleur Meier om et saadant Tillæg til Grundlovens § 50, «at de, som i Finmarken have været Rettigheds mænd i 5 Aar, og fyldt deres 25de Aar, ligesaavel som de, der eie eller bruge matriculeret jord, bør have Stemmerettighed,» afgav [Constitutions-]Committeen følgende Betænkning:

¹⁾(Ebbe Hertzberg: Glossarium, Norges gamle Love V, s. 824) *Sauløke*, russisk Sa-volotschie, d.e. eg. «hinsides aasryggen». Benævneelse på de nordøstlige dele af det nuværende europæiske Rusland, hvorover allerede storfyrstendømmet Novgorod gjorde krav paa høihedsret (jfr. Munch, *Unionsperioden*, I s. 75).

«Efter Stortingets Beslutning af 5te dennes er denne Committee tilstillet det herhos følgende Forslag af Repræsentanten Controlleur Meier, om et Tillæg til Grundlovens 50de §, for over dette Forslag at afgive Betænkning. Forslaget er vigtigt, da dets Hensigt er at sikre nogle skatteydende Indvaanere i Norge den Stemmerettighed, de som Skatteydende billigen tilkomme, men ifølge den anførte § i Grundloven ikke kunne gjøre Paa-stand paa, fordi de ei ere nævnte blandt dem, §phn giver Stemmeret; skjönt der neppe kan være Tvivl om, at hvis disse Indvaaneres borgerlige Stilling havde været rigtigen kjendt af den constituerende Rigsforsamling, vilde de ikke være udelukkede fra, under samme Betingelser og paa samme Maade, at deltage i Lovgivningen som andre skatteydende Norges Beboere. De fremsatte Forslag handler om de saakaldte Rettighedsmænd i Finmarken, hvilke ikke alene deeltage i Commune-Afgifterne for det District, hvori de opholde sig, men ogsaa virkeligen yde Bidrag i Forhold til deres Evne til Statsindtægterne, uden dog at besidde som Eiere eller Brugere matriculeret Jord, da denne ei gives i den Egn de beboe, eller noget Huus i en Kjøbstad. Naar de altsaa ikke ere eller have været Embedsmænd kunne de ifølge Grundlovens § 50 ikke være stemmeberettigede.

At fortolke denne § saaledes, at disse saakaldte Rettighedsmænd gives Stemmeret ligemed Brugere af matriculeret Jord, vilde neppe være rigtigt, da som enhver Lov kun med yderste Varsomhed ved Fortolkning bør gives anden Mening end dens Bogstav indeholder, saa bør en Grundlov i Særdeleshed ikke lettigen tillægges anden Mening end den, der med udtrykkelige Ord findes i den, fordi det Hegn, med hvilket den bør omgjerde Borgernes Frihed, snarligen ved Fortolkninger kunde svækkes og omsider nedbrydes. Da altsaa, efter denne Committees Formening, de her omhandlede Rettighedsmænd ikke ved Fortolkning af Grundloven bør indrømmes den Stemmerettighed, Grundlovens Ord ei tilstaaer dem, og Retfærd dog synes at forde, at den bør tillægges dem ligemed andre skatteydende Indvaanere, saa troer denne Committee, at Repræsentanten Meiers Forslag fortjener megen Opmærksomhed, og indstiller derfor: at dette Constitutions-Forslag bekjendtgjøres ved Trykken, for i Overensstemmelse med Grundlovens § 112 at forelægges næste ordentlige Storting til Afgjørelse.

Christiania, i Committeeen til at gjøre Indstilling om Constitutions-Forslag,
den 10de Septbr. 1818.

Rosenkrantz,
Committeens Formand.»

Enstemmig besluttedes: «Committeens Indstilling bifaldes.»

«De sidstomhandlede tvende Constitutions-Forslage tilligemed Hs. Majestæts Proposition om et Additament til Rigsagten bliver at bekjendtgjøres som saadanne, paa samme Maade, som skede ved sidste ordentlige Storting.»

5 F. Storthings Forhandlinger, mars 1821 s. 233-241

Det tredje Constitutions-Forslag er fremsat den 5te September 1818 af Hr. Toldcontroleur Mejer, og angaaer et Tillæg til Grundlovens § 50 Littr. b, ved hvilket Tillæg Forfatteren vil at det skal vorde decreteret: «at de, som i Finmarken have været Rettighedsmænd i 5 Aar og fyldt deres 25 Aar, bør, ligesaavel som de, der eie og bruge matriculeret Jord, have Stemmerettighed.»

Committeen har gjort sig Umage for at erholde de fornødne Oplysninger om de saakaldte Rettighedsmænd, og er den dels ved en Afhandling, indrykket i National-bladets 28de Hefte No. 81-84, 1820 og dels ved hoslagte Udarbeidelse af Hr. Foged Schioldager i Vestfinmarken, dateret 12te Januar 1818, kommen til Kundskab om, at ved Rettighedsmænd forstaaes de, der ei allene svare visse Commune-Afgifter, men ogsaa betale visse Afgifter til Staten, og til den Ende paa Thinget indføres i et Skattemandtal. En stor Deel Jordeiendomme i Vestfinmarken ere matriculerede og eies af Opsiddere, hvori- mod et fuldkomment Fælledsskab endnu finder Sted næsten i hele Østfinmarken og tillige i en ikke ubetydelig Deel af Vestfinmarken. De matriculerede Jorder eller Pladser ere skyldsatte til Køer eller Faar, af hvilke sidste der regnes otte for at udgjøre en Koe, og af hver Koes Skyld svares 8 sk. aarlig til Statscassen. Med Hensyn til de af Finmarkens Indvaanere som beboe saadanne matriculerede Jorder, kan der efter Committeeens Formening, ikke blive mindste Tvivl om, at de jo maae ansees i alle Dele lige med de i Grundlovens § 50 Littr. b anførte norske Borgere. Hvad derimod angaaer de øvrige i Finmarken under Navn af Rettighedsmænd benævnte Indvaanere, der ikke eie eller besidde nogen Jord, da kunde der med Hensyn til disse vel være noget Spørgsmaal om de bør gives Stemmeret; thi Grundloven synes ved at bestemme hvilke der skulle ansees for stemmeberettigede norske Borgere, at have forudsat, at ingen maatte erkjendes som saadanne, med mindre at de ved Særdeles Forhold ere nøie bundne til Statsamfundet, og derfor bestemt, at de, foruden at have fast Ophold i Riget, enten skulle være eller have været Embedsmand, enten eie eller paa længere Tid end 5 Aar have bygslet matriculeret Jord, og endelig enten ere Kjøbstædborgere eller i Kjøb- og Ladestæd eie Gaard eller Grund til en Værdie af i det mindste 150 Spd.

Omendskjönt nu disse Bestemmelser ikke nøiagtigen kunne passe paa de her omhandlede Rettighedsmænd i Finmarken, saa troer

NOU 1984: 18
Om samenes rettsstilling

dog Committeen, at de bør tilstaaes Stemmeret, og det paa følgende Grunde:

- 1) At de lige med deres Medborgere i de sydligere Egne af Riget, bidrage forholdsmæssigen efter deres Evne til at bære Statens offentlige Byrder;
- 2) at det ikke er deres, men Localets Skyld i disse af Naturen saa stedmoderligen udstyrede Egne, at de ikke kunne erhverve sig faste og matrikulerede Bopæle;
- 3) at en stor Deel af disse omvankende Finner, og især de saakaldte Fjeldfinner ofte ere Eiere af Reensdyr og andet, der i sand Værdie langt overstiger den i § 50 Litr. c, for Kjøb- og Ladestæders Indvaanere bestemte Sum af 150 Spd., hvilken de Sidstnævnte som før ommeldt skulde eie i Gaard eller Grund; ikke at tale om den relative større Værd, som enhver nyttig Ting maae have for Eieren i det golde Finmarken, og
- 4) at dersom et saa betydeligt Antal, som alle de i Finmarkens Amt boende Rettigheds-mænd, der ikke besidde matrikuleret Jord, eller have faste Bopæle, negtedes Stemmeret, da vilde Maaskee dette Amt med Tiden tabe næsten aldeles sin Repræsentationsret, uagtet det forekommer Committeen at være klart, at man fra intet Amt heller maatte ønske det fulde Antal Repræsentanter end fra Finmarken, hvis Locale er saa forskjelligt fra Norges andre

Egne, og derhos saa lidt bekjendt for de øvrige Districters Repræsentanter.

Paa Grund af Foranførte giver Committeen sig den Frihed herved ærbødigtst at indstille til Stortinget at tage følgende Beslutninger:

...

- c) Hr. Toldcontrolleur Mejers Forslag «at de, som i Finmarken have været Rettigheds-mænd i 5 Aar og fyldt deres 25 Aar, bør ligesaavel som de, der eie eller bruge matrikuleret Jord have Stemmerettighed.» antages.

De Committeen tilstillede Bilag følge hoslagte tilbage.

Christiania, i Constitutions-Committeen den
24de Marts 1821.

Arentzen,
Comm. Formand

Nilsen,
Secretair.»

I denne Anledning blev besluttet:

...

...

(Eenstemmig): «Indstillingen Litr. c bifaldes.»

Vedlegg 6

**Forordning om den finske «delegationen för sameärenden»
av 9. november 1973 med endringer av 18. april 1975**

1 §.

För beredning och förenhetligande av behandlingen av frågor angående samebefolkningens rättsliga, ekonomiska, sociala och kulturella angelägenheter och samernas särförhållanden i övrigt tillsättes en delegation för sameärenden som är underställd statsrådets kansli.

Med same avses i denna förordning en person som själv eller av vars föräldrar eller far- eller morföräldrar åtminstone den ena enligt en av nordiska samerådets Finlands-sektion år 1962 företagen befolkningsundersökning befinns ha lärt sig samespråket såsom sitt första språk.

Med samernas hembygdsområde avses Enontekiö, Enare og Utsjoki kommuners områden samt Lapplands renbeteslags område inom Sodankylä kommun.

2 §.

På delegationen för sameärenden ankommer att bevaka samernas rättigheter och främja deras ekonomiska, sociala och kulturella förhållanden samt taga initiativ, göra framställningar och till myndigheterna avge utlåtanden i angelägenheter som angår

1) miljövård och inrättande av naturskyddsområden inom samernas hembygdsområde;

2) inledande av gruvverksamhet, inrättande av turist- eller exkursionscentrum, byggande av vattenkraftverk och regleringsdammar, utförande av avverkning och markberedning genom plogning, upptagning av fåror, utdikning av torvmarker eller annan med dem jämförlig markberedning inom samernas hembygdsområde:

3) nyttjande och vård av vatten samt inrättande av sportfiskeområden eller reglering av jakt- och fiskeförhållandena inom samernas hembygdsområder;

4) renskötsel;

5) införande av undervisning på för-, grund- eller mellanskolstadiet eller vuxenutbildning för samer; och

annat som strävandena att uppnå i 1 § avsedda mål ger anledning till.

3 §.

Till delegationen för sameärenden hör 20 medlemmar. Delegationens mandattid är fyra år.

Statsrådet förordnar till medlemmar av de-

legationen de 20 personer som vid val bland samebefolkningen har fått de flesta rösterna, dock så, att delegationen för sameärenden skall ha minst två medlemmar från var och en av de fyra kommunerna inom samernas hembygdsområde.

Om någon av medlemmarna under pågående mandatperiod upphör att vara medlem av delegationen för sameärenden, förordnar statsrådet i hans ställe för delegationens återstående mandattid den som näst efter invald har fått de flesta rösterna utan att ha blivit vald, med beaktande av vad i 2 mom. är föreskrivet om delegationens sammansättning.

Befrielse från medlemskap i delegationen beviljas på vederbörandes begäran av statsrådet.

4 §.

Delegationen för sameärenden väljer inom sig ordförande och två viceordförande. Resultatet av ordförandeval skal utan dröjsmål anmälas till statsrådets kansli.

Delegationen för sameärenden har rätt att antaga sekreterare och, med tillstånd av statsrådets kansli, annan behövlig personal.

5 §.

Delegationen för sameärenden sammanträder inom samernas hembygdsområde.

Delegationen för sameärenden är beslutförmär när ordföranden eller den ena av viceordförandena och minst tio andra medlemmar är närvarande.

Ärendena avgörs genom majoritetsbeslut. Vid lika röstetal avgör ordförandens röst.

6 §.

Delegationen för sameärenden kan inom sig tillsätta ett arbetsutskott att bereda ärenden som den skall behandla. Delegationen kan uppdraga åt arbetsutskottet att behandla ärenden som är av den art eller omfattning att de icke påkallar handläggning vid delegationssammanträde.

Delegationen kan även tillsätta sektioner och, med tillstånd av statsrådets kansli, till medlemmar av dem kalla även personer som icke hör till delegationen för sameärenden. Dessa sektionsmedlemmar har vid sektionssammanträde samma ställning som medlemmarna av delegationen.

Angående arvoden samt resekostnader-

sättningar och dagtraktamente till ordföranden, viceordförandena och övriga medlemmar av delegationen för sameärenden, ordförandena och ledamöterna av arbetsutskott och sektioner, sekreterare och sakkunniga samt valnämnds ordförande, viceordförande, medlemmar och sekreterare gäller vad om statlig kommittés ordförande och övriga medlemmar tillkommande arvoden och ersättningar är föreskrivet.

7 §.

I 3 § avsedda val anordnas av en av delegationen för sameärenden för varje val särskilt tillsatt valnämnd.

För valnämnd skall väljas ordförande och fyra andra medlemmar sålunda, att var och en av de fyra kommunerna inom samernas hembygdsområde blir företräd i nämnden. Dessutom skall nödigt antal suppleanter väljas för valnämnden med iakttagande av samma grunder.

Valnämnd utser inom sig viceordförande.

Valnämnd är berättigad att antaga sekreterare och, med tillstånd av statsrådets kansli, annan behövlig personal.

8 §.

Röstberättigad är i 1 § 2 mom. avsedd person som före valet har fyllt 18 år.

Rösträtt tillkommer likväl icke den som ej är finsk medborgare.

9 §.

Valnämnden uppgör vallängd med postadresser över de röstberättigade. Vallängden skall genom valnämndens försorg framläggas till påseende på ställen, som anges i nedan nämnda valreglemente, för en tid av 14 dagar sålunda, att från utgången av den tid längden varit framlagd till påseende återstår fyra månader till valet.

Den som anser att han obehörigen utelämnats ur vallängden eller att i längden gjord anteckning om honom är oriktig kan skriftligen framställa yrkande om rättelse hos valnämnden inom 14 dagar från utgången av den tid då längden har varit framlagd till påseende.

Yrkande om rättelse skall avgöras av valnämnden i brådskande ordning.

Den som är missnöjd med valnämndens beslut kan befordra sitt yrkande om rättelse till delegationen för sameärenden för avgörande. Yrkande om rättelse avgöres av arbetsutskottet, om sådant har tillsatts.

10 §.

Valbar är varje röstberättigad som har

samtyckt till att bli uppställd såsom kandidat och ej står under förmynderskap.

Kandidat kan uppställas av minst tre röstberättigade personer på en av valnämnden minst tre månader före valets början. Röstberättigad får delta i uppställandet av endast en kandidat.

Valnämnden uppgör kandidatlista över de såsom kandidater uppställda vilka nämnden har funnit uppfylla stadgade krav på kandidat. Kandidatlistan skall av valnämnden framläggas till påseende på ställen, som närmare anges i valreglementet, för en tid av 14 dagar sålunda, att från utgången av den tid listan har varit framlagd till påseende återstår minst två månader till valet.

Den som anser att kandidatlista är oriktig är berättigad att hos valnämnden skriftligen framställa yrkande om rättelse inom 14 dagar från utgången av den tid listan har varit framlagd till påseende. Den som är missnöjd med valnämndens beslut kan befordra saken till delegationen för sameärenden för avgörande. Yrkande om rättelse avgöres av arbetsutskottet, så framt sådant har tillsatts.

Slutliga vallängder och kandidatlistor skall genom valnämndens försorg för den tid valet pågår en månad före valets början uppsättas på ställen som närmare anges i valreglementet.

11 §.

Val av delegation för sameärenden pågår tre veckor och valet skal kungöras offentlig.

Valet förrättas genom postens förmedling. Valnämnden tillställer de röstberättigade en röstsedel och för röstandet erforderliga anvisningar genom rekommenderat brev som, ställt till mottagaren personligen, sänts med begagnande av ett särskilt mottagningsbevisförfarande.

I 2 mom. avsedda valhandlingar skall postas senast 7 dagar före valets början. Röstande skall återställa sin röstsedel till valnämnden under den för valförrättningen anslagna tiden.

12 §.

Valresultatet fastställs av valnämnden. Resultatet skall meddelas statsrådets kansli för förordnande av medlemmar i delegationen för sameärenden under följande mandatperiod.

12 a §.

Röstberättigad, som anser, att valnämnden vid fastställandet av valresultatet förfarit

i strid mot denna förordning eller valreglemente, är berättigad att skriftligen framställa rättelseyrkande hos delegationen för sameärenden inom 14 dagar från det att valnämnden fastställt valresultatet.

Rättelseyrkande skall behandlas i brådskande ordning och senast före utgången av valåret.

Har ovan i 1 mom. avsedd åtgärd av valnämnden inverkat på valresultatet, skall valresultatet rättas.

13 §.

Närmare bestämmelser och anvisningar om val av delegation för sameärenden meddelas i valreglemente, som antages av delegationen för sameärenden och fastställs av statsrådets kansli.

14 §.

Angående delegationen gäller i övrigt vad om statens kommittéer är föreskrivet.

15 §.

Närmare bestämmelser om delegationen för sameärenden och om dess verksamhet meddelas vid behov av statsrådets kansli.

Följande i enlighet med denna förordning verkställda val av delegation för sameärenden anordnas år 1975 vid tidpunkt som närmare anges i valreglementet för val av delegation för sameärenden. Fram till valen förordnar statsrådet till ovan i denna förordning avsedd delegation för sameärenden det sameparlament som valts genom val vilket anordnades under tiden mellan den 4 och den 20 oktober 1972.

Vedlegg 7

Høyesterettsdom 21. juni 1862.

LN^o 319 Adv. Paludan, Actor
JN^o 243 mod
 Lap Peder Pedersen.

Tilfølge en Anmeldelse fra Proprietair Holst om ulovlige Eiendomsindgreb udøvede af Lapperne Jon Pedersen og Peder Pedersen blev et Forhør optaget den 6te November 1856, hvorefter Sagen for sidstnævnte Persons Vedkommende blev behandlet i Overensstemmelse med L. 6/9 45 og Dom afsagt den 31te December 1856 af Sorenskriveren i Helgeland. Denne Dom blev, efterat en Reassumtion havde fundet Sted, kjent uefterrettelig ved Trondhjems Stiftsoverretts Dom af 20 September 1858. Sagen blev derpaa atter behandlet i Overensstemmelse med L. 6/9 45, uagtet Angj. ikke vilde indrømme, at de paaklagede, af ham foretagne Handlinger vare ulovlige, og Dom afsagt af Underretten den 19de April 1859 og af Overretten den 6te Juni 1859, men disse Domme bleve kjendte uefterrettelige ved Høyesteretsdom af 10ende Marts 1860, der fandt, at Sagen ikke burde været behandlet paa den i L. 6/9 45 bestemte Maade. Nu blev Peder Pedersen under 11te April 1860 af Nordlands Amt sat under Tiltale for Tyveri, og Sagfører Amble beskikket til Referent. – Angj. var i længere Tid ikke at finde, hvorfor Session først blev afholdt den 2den August s. A.; derefter fremmedes Sagen med nogenlunde Hurtighed indtil den paakjendtes den 3die Januar 1861 af Søndre Helgelands Sorenskriver, der aldeles frifandt Angj. for Justitiens Tiltale, til hvilket Resultat ogsaa Overretten kom i sin Dom af 23de Septbr 1861, efterat den først ved Kjendelse af 6te Mai 1861 havde reassumeret Sagen til Indhentelse af nye Oplysninger, hvilke bleve erhvervede ved et den 8nde og 12te August 1861 optaget Thingsvidne. – Nordlands Amt har erklæret sig ganske enig med Under- og Overretten, men har dog «af Hensyn til Frifindelsesgrundens Betydning baade for vedkommende Landeiere og fornemmelig for de nomadiserende Lapper» troet ikke at burde acqviescere ved de ergangne Domme, hvorfor Sagen ved Appelpaategning af 11te October forrige Aar er indbragt for Høyesteret.

Anledningen til nærværende Sag er følgende:

Efterat Klageren Proprietair Holst i Aarene 1831 eller 1832 var bleven Eier af de saakaldte Vefsens Rydninger, kjøbte han i

1847 af Proprietair Brodtkorb de tilgrænsende Fjelde, der fra gammel Tid have været benyttede af Lapperne under deres aarlige Vandring om Sommeren ned imod Søkysten, og derfor ogsaa sees at være benævned «Lappestrækningerne» /: Fp. 17 og 18 /: For Benyttelsen af disse Strækninger og det med Opholdet der forbundne Forbrug af Træfang forlangte nu Holst, at Lapperne skulde udrede en vis Erstatning til ham som Eier, og da han i denne Henseende ikke kunde faa Ret paa Lappebrødrene Jon og Peder Pedersen, indgav han sin ovennævnte Anmeldelse. I Sessionen den 31te Marts 1859 efter Sagens første Fornyelse ved Underretten frafaldt imidlertid Holst, saavidt det stod til ham, enhver Klage imod Angj., da denne »havde affundet sig med ham« angaaende Erlæggelse af Afgift for Benyttelsen af Skoven /: Cp. 12 /: Under nærværende ved Nordlands Amt fornævnte Actionsordre af 18de April 1860 anlagte Justitssag er derfor kun Tale om følgende det Offentliges Paatale formeentlig undergivne Eiendomsindgreb:

1. I 1856 hug Angj. 2de friske Birketræer, hvoraf beholdtes 4 Skiemner.
2. Samme Aar «rodløpede» Angj. endeel Birketræer c: flaaede Næver af Stammen fra Roden opad, hvilken Næver han benyttede til Udbedring af sin Kaata /: Hytte /: paa Fjeldet.
3. Af og til har Angj. paa sin Vandring i Mangel af Kvist og tørt Træ m. V. hugget friske Træer til Brændsel.

Angj. erkjendte at have foretaget disse af flere Vidner omprovede Handlinger, men negter at have været sig bevidst, at de indeholdt nogen Ulovlighed, da han kun har brugt den samme Fremgangsmaade, som han tidligere har seet sine Forældre og mange andre Lapper udøve, ligesom han paastaar intet Varsel om det Ulovlige deri at have faaet forinden han blev indkaldt til Forhør /: Cp. 16, F.p. 21 /: – At Angj. virkelig har handlet i god Tro, kan vel heller ikke betvivles, naar hensees til hvad 1ste og 2det Vidne i Thingsv. have forklaret om:

- a. at ikke alle Lapper have pleiet at svare den først i senere Tid paalagte Afgift for Brugen af Mark og Skov under deres Vandring, jfr 1ste og 2det Hovedvidne (F.p. 8 og 9); –
- b. at der saavidt vides aldrig af Lapperne har været fordret nogen Afgift for Brugen af de i denne Sag omhandlede Fjeldstrækninger ved og omkring Sørvasdal, Ovendal og Bjørnaavold, inden hvilke Strækninger Angj. har forøvet samtlige de paa-

klagede Gjæringer; paa hvilken Omstændighed maa lægges saa meget større Vægt, som Angj.'s Forældre skal have svaret Afgift af en anden Fjeldstrækning, Vesterfjeld kaldet, jfr. 1. V. i Thingsvidnet p. 5. —

Hertil kommer at de Eiendomsindgreb, som Angj. har tilladt sig, ikke alene i det Væsentlige kun ere saadanne, som ere uadskillige fra den for hans Folk særegne og af Lovgivningen godkjendte Levemaade, men tillige maa antages at have medført liden eller rettere ingen Skade for Grundeieren, jfr. 1ste V. i Thvidnet p. 5–6, samt 1ste, 3die, 4de, 6te og 7nde Hovedvidne /: F.p. 7, 9, 10, 20 :/, Lagrettets Erklæring /: F.p. 11 og 21:/ og Proprietair Brodtkorbs Erklæring af 18de August 1860 /: F.p. 19:/, hvoraf blandt andet fremgaaer, deels, at det af Angj. Aavirkede var paa selve Stedet saa godt som værdiløst, og deels at Næverflækning ikke i og for sig er til Skade for Træet. —

Som 3 Vidne i Thingsvidnet har derhos Klageren maattet erkjende, at heller ikke «han kjender til hvorledes Forholdet var mellem Lapperne og Eierne af Fjeldene i Vefsen, forinden han kjøbte disse; han veed kun, at der af Lapperne tildeels blev svaret Afgift.»

Under disse Omstændigheder kan der formeentlig efter den gjeldende Retspraxis ikke være Tale om at ilægge Angj. Straf i denne Sag. Han maa i ethvert Tilfælde blive at frifinde for videre Tiltale. Jeg kan imidlertid ikke blive staaende herved, men maa votere for en fuldstændig Frifindelse, da jeg antager, at Angj. i alt Væsentligt var fuldt berettiget til den Brugsudøvelse, for hvilken han er bleven actioneret.

Allerede det historiske Forhold mellem Lapperne som de oprindelige Beboere af Landet og de indvandrede norske Eiendomsbesiddere tilsiger, at man maa opretholde og beskytte den Brugsret, som hine selv efter Okkupationen fra de Sidstnævntes Side ere vedblevne at udøve over den tidligere herreløse Grund. Herfor kan ogsaa paaberaabes Lovens Grundsætninger om Hævd paa Brug. Det er dog neppe nødvendigt at tage sin Tilflugt til deslige almindelige Betragtninger, da Frifindelsesdommen kan bygges paa et mere positivt Grundlag. — Thi uagtet Lovgivningen aldri har villet anerkjende Lappernes Folk for eiendomsberettiget til de Strækninger, det fra Alders Tid har benyttet som Græsgange m.V., har den dog stadig forudsat, at den for Lapperne aldeles nødvendige Omvankning med Reenhjorden ogsaa i Fremtiden vilde finde Sted, jfr. Tractat af 7/18 Oktober 1751 Cod. 1 § 10. Men heraf følger

igien, at den med saadan Omvandring uundgaaelig forbundne Befattelse med og Disposition over andres Skov og Mark ikke i og for sig kunne ansees som strafbare Eiendomsindgreb fra Lappernes Side. — Spørrsmålet er kun, om ikke lovgivningen har tænkt sig Lappernes berettigede Omflakken indskrænket til de Staten tilhørende Strækninger, i det den da maatte være gaaet ud fra, at der iallefald i en tilstrækkelig lang Fremtid vilde blive Rum nok tilovers for Lapperne at bevæge sig paa, om de end maatte afholde sig fra at udøve nogen Raadighed over den Mark og Grund, som efterhaanden maatte blive forvandlet til privat Eiendom. Men at dette ikke kan have været Lovgivningens Mening sees allerede og det paa en dobbelt Maade af et «aabent Brev» av 1666, dat. 4de (12te) Januar /: Tillæg til Bergs Rescr. :/. Thi deels er det i sig selv klart, at man ikke kan have tænkt sig, at dette Brev eller Skjøde der overdrog til Privatmand alt Kronens Gods i Nordlandene «intet undertaget» — skulde have udelukket Lapperne fra Nordlands Amt, derunder indbefattet Senjens og Tromsøens Fogderi, og deels omtaler Skjødet som en Herlighed for Kjøberen Rettigheden til at oppebære «Lappeskat», hvorved utvivlsomt maa forstaas den Afgift, som man fra de ældste Tider af pleiede at affordre Lapperne for Tilladelsen til at benytte Græsgangen og Skoven. Derhos viser Traktat 7/18 Oktober 1751 med Bestemthed, at Lappernes Brugsret ogsaa strækker sig til Privateiendom; thi Cod. 1 § 10 har tillagt svenske Lapper en ganske almindelig Ret til lige med Landets Undersaatter mod en vis Afgift at betjene sig af Land og Strand til Underhold for deres Dyr og dem selv, og derfor er kun gjort Undtagelse med Hensyn til de i § 16 udtrykkelig angivne Steder.

Eiendomsbesidderne og Nybyggerne i de af Lapperne fra gammel Tid befarede Strækninger skjønnes derfor ikke at kunne fordre mere end, at Lapperne holde sig borte fra Hjemmarken og andet dyrket eller opryddet Land. Vistnok nævner Cod. 1 § 16 ogsaa «Skov» blandt de Gjenstande som Lapperne skulle vogte sig for at tilføie «Skade», men foruden at dette Udtryk maa forstaas cum grano salis, er det vel klart, at samme ikke er anvendeligt paa en Benyttelse af Træfang, der er foregaaet saa langt tilfjelds og under saadanne Omstændigheder, som i nærværende Sag i det Væsentlige er Tilfældet.

Efter det saaledes anførte kan Angj. formeentlig ikke ansees skyldig i noget Eiendomsindgreb, der er Gjenstand for offentlig Paatale; thi den Omstændighed, at han har unddraget sig for at betale den forlangte Afgift

for Benyttelsen af Klagerens Eiendom, kan saameget mindre henføre hans Handlemaade under Tyvskapitlet, som det ikke engang er vist, at der paahviler ham nogen Forpligtelse i saa Henseende. – Det maa muelig bemærkes, at, om man end, som oven er skeet, af Traktaten 7/18 Oktober 1751 med Sikkerhed kan udlede en Omvandringsret for norske Lapper siden den er tilstaaet svenske, kan man dog ikke slutte omvendt, at Forpligtelserne, navnlig til at svare Afgift, ere de samme for norske som for svenske Lapper. – Og nogen anden almindelig Bestemmelse om Afgiftspligt for norske Lapper gives der neppe. – Der er tvertimod al Grund til at antage, at der i saa Henseende har hersket og fremdeles hersker en forskjellig Skik og Brug i de forskjellige Egne, idet Oprindelsen til den f. Ex. i det fornævnte Skjøde af 1666 omtalte Lappeskat rimeligviis har været, at en slags «Byxel eller Fæste» i sin Tid er bleven tilstaaet enkelte, maaske især svenske Lapper paa større eller mindre Strækninger, jfr. Rescr. 27. Sptbr 1726, Rescr. 6 December 1743, Rescr. 29 Januar 1745, Rescr. 16de Juli 1745 og Trakt. 7/18 Oktober 1751 Cod. 1 § 1. – Jeg kommer altsaa til samme Resultat som Overretsdommen og har forsaavidt ikke noget imod at stadfæste denne, hvis Premisser intet indeholde, der kunde lede til at ansee Spørgsmaalet om Forholdet mellem Lapperne og Eiendomsbesidderne for afgjort i videre Omfang end nødvendigt er for Paakjendelsen af det foreliggende Tilfælde, nemlig saaledes, at der kun erholdes Præjudikat for, at paa de Steder tilfjelds, hvor Lapperne fra gammel Tid stadig har pleiet at holde til med sine Reenhjorde under Omvandringene, der ere de fremdeles berettigede til saadan Brug af Mark og Træfang, som er aldeles fornøden for deres Levemaade. Her skal jeg tillige gjøre opmærksom paa, at, naar det oven gjentagende er udhævet, at Angjeldendes Bemægtigelse af Træmaterialier iallefald «i det Væsentlige» har indskrænket sig til hvad han tiltrængte under Vandringen paa Fjeldet, saa er herved sigtet til, at Angj. maaskee kunde siges at have overskredet sin Brugsret ved at hugge de 4 Skiemner. Men ved denne ubetydelige Post bør man dog ikke hæfte sig, især da det ikke er oplyst, at hans Hensigt var at aavirke til Salg – Noget, hvortil Lapperne vistnok i Almindelighed maa ansees uberettigede. – At forøvrigt en Frifindelsesdom intet afgjør om Lappernes Afgiftspligt, er vel en overflødig Bemærkning.

Hvad Sagens Omkostninger angaar, da har Overretten, næst at erklære dem at være Tiltalte uvedkommende, kun paalagt det Offentlige at udrede Halvdelen af de Udgifter,

der falde paa Forhørssagen fra 6te November til 31te December 1856 samt paa Forhørssagen fra 16de December 1858 til 19de April 1859, herunder indbefattet 12 Spd. som det Halve af Salæret til Sættedommeren Sagfører Møller. Den anden Halvdeel af de ved disse Rets handlinger forvalgte Omkostninger har nemlig Overretten fundet at vedkomme Jon Pedersen, der oprindeligt blev inddragen under samme Forfølgning som Angj. i nærværende Sag, idet man feilagtig antog, at de i Fællesskab havde forseet sig. Mod denne Overrettens Halvering kan vistnok indvendes, at Nordlands Amt allerede under 15de Sptbr 1859 har resolveret, at Tiltale ikke bliver at reise imod Jon Pedersen. Imidlertid bør man dog ogsaa forsaavidt blive staaende ved Overrettens Dom, thi Forhøret over Jon Pedersen sees at være fortsat indtil den 24de August 1859, medens Sagen imod Peder Pedersen ved Underretten allerede paakjendtes den 19de April 1859, og om Omkostningerne ved det senere kontinuerede Forhør kan i ethvert Tilfælde ingen Bestemmelse gives under nærværende Sag. – Med Hensyn til Udgifterne ved den mod Peder Pedersen efter Amtets Ordre anlagde Justits-sag, hvilke samtlige ere paalagte det Offentlige, er kun at mærke, at Salariet til Referenten Sagfører Amble for det ifølge Overrettens Forlangende optagne Thingsvidne synes temmelig høit ansat med 10 Spd., eftersom de under samme førte Vidner egentlig burde været afhørte under Hovedsagen. Da Undladelsen heraf dog ikke kan tilregnes Referenten som nogen særdeles Feil og han har havt en meget lang Reise til Retsstedet – vistnok ikke for dette Thingsvidnes Skyld alene – saa trøster jeg mig ikke til at nedsætte eller fratage ham det tilkjendte Salarium, hvis Beløb forøvrigt maa berigtiges til 10 Spd. istedetfor det af Overretten formodentlig ved en Skrivefeil opførte 12 Spd. – Det Referenten for Hovedsagens Behandling tillagte Salarium af 20 Spd er iallefald ikke for høit beregnet. Hvad Processualia forøvrigt angaar, da henvises til det allerede anførte, som ikke skjønnes at indeholde Grund til at gjøre Ansvar gjeldende imod Nogen. – Endelig tilføies, at Angj. er født den 19de Januar 1831, synes at være ugift, og har af Vefsens Præst faaet et særdeles godt Vidnesbyrd /: Fp. 6 :/. Han opgiver selv, at han i Forening med Søsteren, som altid har været i hans Følge, eier omtrent 100 Reen /: A. p. 7 :/. 3. Deponent den 6te November 1856 /: A. p. 5 :/ siger at Angj. i de 2de foregaaende Aar har havt med sig omtrent 200 Reen. – Angj. sees at have været arresteret i nogen Tid i Slutningen af Aaret 1858 /: Cp. 3 og 9 :/.

Thi

konkluderes:

Stiftsverrettens Dom bør ved Magt at stande, dog saaledes, at Salariet til Referenten Sagfører Amble for det den 8nde og 12te August 1861 optagne Thingsvidne bestemmes til 10 – ti – Spd. I Salarium til Actor for Høiesteret Advocat Paludan betaler det Offentlige 8 – otte – Spd.

Ch. Platou.

Enige – Hjelm og Thomle.

Jeg er ogsaa enig med Førstvoterende, dog med den Modification, at jeg ingen Betænkeligheder finder ved at paalegge det Offentlige at udrede samtlige Omkostninger. Hvo skal, eftersom Overrettsdommen er concluderet, nu bære de Omkostninger, som ere kjendte at være Angj. uvedkommende og som heller ikke ere paalagte det Offentlige? Denne Pligt kan jo dog ikke paahvile nogen anden end det Offentlige, som jo ikke engang har fundet Anledning til at anlægge Sag mod Jon Pedersen; og Forhørets Fortsættelse mod denne alene fra 21 Mai til 24nde August 1859 er jo nærværende Sag uvedkommende; og det Salarium af 12 Spdlr., som Sættedommeren har tilkjendt sig, angaar jo heller ikke disse 2 Forhørs-sessioner, thi Sættedommeren har jo tilkjendt sig dette Sal. allerede ved Dom af 19de April 1859. Alle Sessioner til 19 April 1859 ere dessuden af den Beskaffenhed, at de for den allervæsentligste Deel netop angaa nærværende Angj., saa man heller ikke vilde taget i Betænkning at paalægge ham alle disse Omkostninger, hvis der havde været Anledning til at paalægge ham saadanne; og naar man nu kommer til det Resultat, at det Offentlige bør bære alle de Omkostninger, man ville paalagt Angj., hvis der hos denne var nogen Brøde, saa bør man ikke gjøre nogen saadan vildledende og uforstaaelig

Modification, som den Overretten har gjort. Selv om man skulde havt nogen Betænkelighed ved at paalægge Angj. de Omkostninger, som Overrettens Modification omfatter, bør man efter det Resultat, hvortil man kommer, dog ikke nære nogen Betænkelighed ved at lægge samme paa det Offentlige, thi naar samme ikke har fundet Anledning til at anlægge Sag mod John Pedersen, kan det jo dog ikke være noget Spørsmaal om det Offentlige jo ogsaa skal bære disse Udgifter. Jeg vil derfor konkludere: Peder Pedersen bør for Justitiens Tiltale i denne Sag fri at være. Sagens Omkostninger, hvoriblandt Sal. til Sættedommeren Sagfører Møller 12 Spdlr., til Referenten Sagfører Amble for Hovedsagen 20 Spdlr. og for Thingsvidnet 10 Spdlr. og til Actor for Høiesteret Advocat Paludan 8 Spdlr. udredes af Statskassen.

E. Bruun.

Enig med Assessor Bruun

J. Aall.

Ligeledes – Manthey og Lasson.

Konklusion:

Stiftsverrettens Dom bør ved Magt at stande, dog saaledes at Salariet til Referenten Sagfører Amble for det den 8nde og 12te August 1861 optagne Thingsvidne bestemmes til 10 Spd. og at samtlige Sagens Omkostninger udredes af det Offentlige. Actor for Høiesteret Adv. Paludan tillægges i Salarium 8 – otte – Spd., der udredes af Statskassen.

Lasson.

(Avskrift av Skriftlig Voteringsprotokol, Høyesteretts arkiv. Ikke innført i Høyesteretts Voteringsprotokol serie B nr 107, Riksarkivet. Jfr. Norsk Retstidende 1862 s. 654.)

Litteraturliste

- Agersnap, Torben: «Minoriteter og eliter i et utviklingssamfund». Foredrag på same-nes VI. nordiske konferanse i Håtta, 1968. Inntatt i NU 1969:6 s. 54 flg.
- Alfredsson, Gudmundur S.: *Greenland and the Right of External Self-Determination*, stensil, Harvard University 1982.
- (American Indian Policy Review Commission): *Final Report, Special Joint Task Force Report on Alaskan Native Issues*, Washington 1977.
- (American Society of International Law): «The Rights of Indigenous Peoples: A Comparative Analysis», *Proceedings* 1974 s. 265 flg.
- Andenæs, Mads T. og Ingeborg Wilberg: *Grunnloven – kommentarutgave*, Oslo 1983.
- Andersen, Poul: *Dansk Statsforfatningsret*, København 1954.
- Andresen, Astrid: *Russiske østsamers rettigheter i Norge 1826–1925. Myndighetspolitikk og rettighetsproblematikk*, stensil, Universitetet i Tromsø 1983.
- Arnesen, Arne G.: *Minoritetsbeskyttelse, rettsregler og virkelighet*, stensil, Oslo 1972.
- Arnesen, Arne G.: «Reindriftsamenes rettslige stilling i Norge». Inntatt i Trond Thuen, red.: *Samene – urbefolkning og minoritet*, Tromsø–Oslo–Bergen 1980.
- Arnesen, Arne G.: *Samenes stilling i folkeretten*, Diedut nr. 4 1983, stensil, Nordisk Samisk Institutt.
- Asbeck, F.M. van: «International Law and Colonial Administration», *Transactions Grotius Society*, Vol. 39, London 1953.
- Aschehoug, Torkel H.: *Norges nåværende Statsforfatning*, bind I, Christiania 1875.
- Aubert, Vilhelm: *Den samiske befolkning i Nord-Norge*, Artikler fra Statistisk sentralbyrå nr. 107, Oslo 1978.
- Aubert, Vilhelm: «En nasjonal eller sosial minoritet?» Inntatt i Lina R. Homme, red.: *Nordisk nykolonialisme. Samiske problem i dag*, Oslo 1969.
- Baer, Lars-Anders: *Samerna – En ursprunglig befolkning i sitt eget land*, stensil, Uppsala 1980.
- Barth, Fredrik, red.: *Ethnic Groups and Boundaries*, Bergen 1969.
- Bennett, Gordon: *Aboriginal Rights in International Law*, Royal Anthropological Institute, Occasional Paper no. 37, London 1978. (1978 A).
- Bennett, Gordon: «Aboriginal Title in the Common Law: A Stony Path Through Feudal Doctrine», *Buffalo Law Review*, Vol. 27, no. 4 1978 s. 617 flg. (1978 B).
- Bennett, Gordon: «The Developing Law of Aboriginal Rights», *The Review, International Commission of Jurists*, Vol. 22, 1979 s. 37 flg.
- Berger, Thomas R.: *Native Rights and Self-Determination*, Address at the University of British Columbia, School of Social Work, 27.3.1981, stensil.
- Berger, Thomas R.: *Northern Frontier – Northern Homeland. The Report of the Mackenzie Valley Pipeline Inquiry*, Vol. I, Toronto 1977.
- Bergsland, Knut: «The Lapp Dialects south of Lappland», *Suomalais – Ugrilainen Seura. Toimituksia*, nr. 125 1962 s. 27 flg.
- Bergsland, Knut: «Litt om språkskifte i stedsnavn», *Åarjel – Saemieh – Samer i sør*, Saemien Sijte årbok 1982/83.
- Bergsland, Knut: «Om middelalderens Finnmark», (*Norsk Historisk Tidsskrift*, bind 49 1970 s. 365 flg.
- Bergsland, Knut: «Synsvinkler i samisk historie», (*Norsk Historisk Tidsskrift*, bind 53 1974 s. 1 flg.
- Bergsland, Knut: «Utredning for Skattefjällsmålet om de sydlige sameområders historie til omkring 1751», *Samernas Vita Bok*, III:1 og 2, Stockholm 1975.
- Bergsland, Knut, red.: *Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst*, Oslo–Bergen–Tromsø 1977.
- Betænkning nr. 837/78: Se (Kommissionen om Hjemmestyret i Grønland), Germer, Peter og Espersen, Ole.
- Bjørklund, Ivar: «Det indre landnåm: Finne-rydningenes avvikling i Nord-Troms», (*Norsk Historisk Tidsskrift*, bind 61 1982 s. 247 flg.
- Bjørklund, Ivar og Terje Brantenberg: «Urbefolkning og nasjonalstat i Nord-Amerika». Inntatt i Ivar Bjørklund og Terje Brantenberg: *Samisk reindrift – norske inngrep*, Tromsø–Oslo–Bergen 1981.
- Brandt, Fr.: *Tingsretten, fremstillet efter den norske Lovgivning*, Kristiania 1867, 1878, 1892.
- Brøsted, Jens: «Beskyttelsen af de oprindelige folks eksistensbetingelser under FN's menneskerettighedskonventioner og urbefolkningsretten». Inntatt i Trond Thuen, red.: *Samene – urbefolkning og minoritet*, Tromsø–Oslo–Bergen 1980.

- Brøsted, Jens: «Oprindelige folks ejendomsret efter Felix Cohens beskrivelse», Københavns universitet, Institut for eskimologi, publ. nr. 9, København 1981.
- Capotorti, Francesco: *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, United Nations, ECOSOC, E/CN.4/Sub.2/384/Rev.1, New York 1979.
- Carter, Betty: «The Incorporation of the Treaty of Waitangi into Municipal Law», *Auckland University Law Review*, no. 4 1980.
- Cassese, Antonio: «The Self-Determination of Peoples». Inntatt i Louis Henkin, red.: *The international Bill of Rights*, New York 1981.
- Cassese, Antonio, red.: *UN Law, Fundamental Rights*, Alphen aan den Rijn 1979.
- Chartrand, P.E.: «The Status of Aboriginal Land Rights in Australia», *Alberta Law Review*, Vol. XIX, no. 3 1981.
- Clinebell, J.H. og J. Thomson: «Sovereignty and Self-Determination: The Rights of Native Americans under International Law», *Buffalo Law Review*, Vol. 27, no. 4 1978 s. 669 flg.
- Cobo, José R.M.: *Study of the Problem of Discrimination against Indigenous Populations*, United Nations, ECOSOC, E/CN.4/Sub.2/L 566 1972
- » -	L 584 1973
- » -	L 596 1974
- » -	L 622 1975
- » -	L 684 1978
- » -	L 707 1979
- Cohen, Felix S.: *Handbook of Federal Indian Law*, US Dept. of the Interior, Washington 1942, (1942 A).
- Cohen, Felix S.: «Original Indian Title», *Minnesota Law Review*, 1947. Inntatt i Lucy K. Cohen, red., *The Legal Conscience. Selected Papers of Felix S. Cohen*, Yale University Press 1960.
- Cohen, Felix S.: «The Spanish Origin of Indian Rights in the Law of the United States», *Georgetown Law Journal*, 1942 (1942B). Inntatt i Lucy K. Cohen, red., *The Legal Conscience. Selected Papers of Felix S. Cohen*, Yale University Press 1960.
- Coldevin, Axel: *Jordegods og storgårder i Nord-Norge*, Trondheim 1943.
- Collinder, Bjørn: «The Affinities of Lapp», *Uppsala Universitets Årsskrift* 1945, Uppsala 1945.
- Collinder, Bjørn: «Proto-Lappish and Samoyed», *Uppsala Universitets Årsskrift* 1954, Uppsala 1954.
- Cramér, Tomas: «Kodicillen av 1751 och samernas rätt», NU 1965:13 s. 17 flg.
- Cramér, Tomas: «Om samernas privatrettslige rätt till land och vatten», *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1968 s. 71 flg.
- Cramér, Tomas: «Samenes rett til land og vann». Foredrag på landsmøte i NSR 1970. Inntatt i NSR's *Landsmøte-protokoll 1970*, stensil.
- Cramér, Tomas: «Samernas rätt til jorden», *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1974 s. 642 flg.
- Cramér, Tomas, red.: *Samernas Vita Bok*, I-VII, Stockholm 1972-80.
- Cramér, Tomas og G. Prawitz: *Studier i reneteslagstiftning*, Stockholm 1970.
- Cristescu, Aureliu: *The Right to Self-Determination, Historical and Current Development on the Basis of United Nations Instruments*, New York 1981.
- Cumming, Peter A. og N. Mickenberg: *Native Rights in Canada. The Indian-Eskimo Association of Canada*, 2 nd ed., Toronto 1972.
- Dahl, Helge: *Språkpolitikk og skolestell i Finnmark 1814-1905*, Oslo 1957.
- Dahl, Karl Nandrup: *ILO-standards innflytelse på norsk rett*, Sosialdepartementet, Oslo 1964.
- Dahl, Karl Nandrup: «Kontrollen med gjennomføringen av ILO-standarder», *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1965 s. 480 flg.
- Delupis, Ingrid: «Internationella remedier vid kränkning av medborgares äganderett med särskild hänsyn til samernas situasjon», *Samernas Vita Bok*, VI, Stockholm 1979, s. 188 flg.
- Despres, Leo A., red.: *Ethnicity and Recourse Competition in Plural Societies*, The Hague 1975.
- Devik, Bjørn Arnfinn: «Litt om sørsamene og sørsamisk historie», *Ottar*, nr. 116-117 1979 s. 17 flg.
- Devik, Bjørn Arnfinn: *Sameskolen i Havika 1910 - 1951. Et tidsskifte i sørsamenes kulturreising*, Tromsø museum 1980.
- de Vittoria: Se Vittoria, Francesco de
- Dinstein, Y.: «Collective Human Rights of Peoples and Minorities», *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 25, no. 1 1976 s. 102 flg.
- Eckhoff, Torstein: *Rettskildelære*, Oslo 1975.
- Eggleston, Elizabeth. M.: «Prospects for the U.N. Protection of the Human Rights of Indigenous Minorities», *Australian Yearbook of International Law 1970-73*, Sydney 1975, s. 68 flg.
- Eide, Asbjørn: *Det internasjonale menneskerettighetsvern*, NOU 1977:23.

- Eide, Asbjørn: «Menneskerettigheter og samenes rettigheter», *Lov og Rett*, 1980 s. 139 flg.
- Eidheim, Harald: *Aspects of the Lappish Minority Situation*, Oslo 1971.
- Eidheim, Harald: «Indigenous Peoples and the State: The Sami Case in Norway», manuskrift 1984.
- Emerson, Rupert: «Self-Determination», *American Journal of International Law*, 1971 s. 459 flg.
- Eriksen, Knut Einar og Einar Niemi: *Den finske fare. Sikkerhetspolitikk og minoritetspolitikk i nord 1860–1940*, Oslo 1981.
- Eriksson, Gunnar: «Utlåtande i Skattefjällsmålet», *Samernas Vita Bok*, III:2, Stockholm 1975.
- Espersen, Ole: «Responsum om problemer vedrørende den grønlandske undergrund». Inntatt som bilag 7 i Betænkning nr. 837/78 (avgitt av Kommissionen om Hjemmestyret i Grønland), bind 2, København 1978, s. 31 flg.
- Espiell, Hector Gros: *The Right to Self-Determination. Implementation of United Nations Resolutions*, United Nations, ECOSOC, E/CN.4/Sub.2/Rev.1, New York 1980.
- Evensen, Jens: «Den nye reinbeitekonvensjonen», kronikk i *Finnmark Dagblad* 17. juli 1972.
- Falkenberg, Johs.: *Bosetningen ved Indre Laksefjord i Finnmark*, Nordnorske samlinger, Oslo 1941.
- Falkenberg, Johs.: «Samiske bruksområder og stedsnavn i Rørostraktene», *Åarjel-Saemieh – Samer i sør*, Saemien Sijte årbok 1982/83.
- (Finnmark fylkeskommune): Fylkesplan for Finnmark 1980–83.
- (Finnmark fylkeskommune): Fylkesplanmelding for Finnmark 1982.
- FN-dokumenter: Se under de enkelte forfattere og (United Nations).
- (Forbruker- og administrasjonsdepartementet): *Institusjonsmeldinger. Forslag til snering og forenkling av institusjonsmeldinger til Stortinget*. Rapport fra en utredningsgruppe nedsatt av Forbruker- og administrasjonsdepartementet, Oslo 1983.
- Frihagen, Arvid: *Forvaltningsrett II*, 4. rev. utg., Bergen–Oslo–Tromsø 1977.
- Germer, Peter: «Responsum». Inntatt som bilag 6 i Betænkning nr. 837/78 (avgitt av Kommissionen om Hjemmestyret i Grønland), bind 2, København 1978, s. 20 flg.
- Getches, D.H., D.M. Rosenfelt og C.F. Wilkinson: *Federal Indian Law*, St. Paul, Minnesota 1979.
- Gjelsvik, Nikolaus: «Er Norge forpligtet til at taale de svenske Lappers Renbeitning her i Riget?», Afsnit 4 i *Indstilling 1904* (s. 97 flg.).
- Granfelt, H.: «Frågan om den internationella rättens supremati med särskild hänsyn til minoritetsrätten», *Nordisk Tidsskrift for International Ret*, 1949 s. 114 flg.
- Grønqvist, Henrik: «Språklagstiftningen i Finland», *Språk i Norden*, 1981 s. 59 flg.
- Hallquist, Göran: *Lapp-rätten, ett element i Nordens första samelagstiftning 1751*, Uppsats i tillämpade studier, Rättshistoria. Stensil, Lunds universitet, Lund 1982.
- Halonen, U.V.: «Rättshistorisk återblick på samernas status i Finland». Foredrag på samenes VI. nordiske konferanse i Hättä, 1968. Inntatt i NU 1969:6 s. 67 flg.
- Hansen, Lars Ivar: «Kommentar til Hauglid og Mindes foredrag», *Heimen*, nr. 4 1980 s. 501 flg.
- Hauglid, Anders Ole og Henry Minde: «Sesongboplass – Finnerydning – Gård. Samisk bosetningshistorie i Balsfjord kommune under jordbrukskoloniseringa», *Heimen*, nr. 4 1980 s. 475 flg.
- Helgesen, Jan Erik: «Det internasjonale menneskerettsvernet – dets betydning for norsk rett generelt og for Alta-Kautokeino-utbyggingen». Inntatt i Trond Thuen, red.: *Samene – urbefolkning og minoritet*, Tromsø–Oslo–Bergen 1980.
- Helgesen, Jan Erik: *Teorier om «Folkerettens stilling i norsk rett»*, Oslo 1982.
- Helland, Amund: *Topografisk Statistisk Beskrivelse over Finmarkens Amt, Anden Del Befolkning og Historie*, Kristiania 1906.
- Helle, Knut: *Konge og gode menn i norsk riksstyring ca. 1150–1319*, Oslo 1972.
- Henkin, Louis, red.: *The International Bill of Rights: The Covenant on Civil and Political Rights*, Columbia University Press, New York 1981.
- Hielmstjerne, Henrik og Henrik Stampe: «Erklæring» av 16. september 1750. (Avskrift av R.A. Grændsereg. Pakke 5, vol. 8, nr. 227). Inntatt i *Indstilling 1904* som noter i bilag nr. 1 (s. 8 flg.).
- Hill, Rowland G.P., red.: *The Lapps To-Day I*, Paris–Oslo 1960.
- Hill, Rowland G.P. og Karl Nicul, red.: *The Lapps today in Finland, Norway and Sweden*, II. Conferences of Stockholm 1959, Inari 1959 and Kiruna 1962, Oslo 1969.
- Hoem, Anton: *Makt og kunnskap*, Oslo 1976.
- Holmbäck, Åke: *Om lappskattelandsinstituttet och dess historiska utveckling*, SOU 1922:10, Socialdepartementet.

- Holmsen, Andreas: «Finnskatt og nordmannsskatt». Inntatt i Knut Bergsland, red.: *Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst*, Oslo-Bergen-Tromsø 1977.
- Homme, Lina R., red.: *Nordisk nykolonialisme. Samiske problem i dag*, Oslo 1969.
- Høgetveit, Einar: *Vern av urbefolkninger*, NOU 1980:53.
- Haarstad, Kjell: *Samiske vandringer i Sør-Norge*, Trondheim 1981.
- Indberetning 1892, bilag nr. 6: «Indberetning fra Den ved Kongelig Resolution af 12te Juli 1889 til Undersøgelse af Lappeforholdene i Hedmarkens, Søndre- og Nordre Trondhjems Amter anordnede Kommission», Kristiania 1892. *Bilag nr. 6*: «Afskrift af Røros Sorenskriveries Pantebog, forsaavidt angaar Stiftamtmand Fjeldsteds Resolution af 29de December 1794».
- Indstilling 1904: (Lappekommissionen af 1897): «Indstilling fra den ved Storthingets Beslutning af 27de Juli 1897 og Kongelig Resolution af 9de September s.A. nedsatte Kommission, der har havt at tage under Overveielse, hvilke Lovregler m.v. vedkommende Lappevæsenet der bliver at istandbringe, efterat Lov om Lapperne i de forenede Kongeriger Norge og Sverige af 2den Juni 1883 er traadt ud af Kraft», Kristiania 1904.
- Innst. O.VI 1933: Tilraading fraa landbruksnemndi vedkommende «lov om reindriften».
- Innst. O. nr. 98 for 1976-77: Innstilling fra landbrukskomiteen om lov om reindrift.
- Innst. O. nr. 37 for 1977-78: Innstilling fra landbrukskomiteen om lov om reindrift.
- Innst. S. nr. 373 for 1952: Om forslag til ny § 110 i Grunnloven.
- Innst. S. nr. 220 for 1954: Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om forslag til ny § 110 i Grunnloven.
- Innst. S. nr. 196 for 1962-63: Innstilling fra Kirke- og undervisningskomiteen om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning.
- Innst. S. nr. 291 for 1973-74: Innstilling fra Kommunal- og miljøvernkomiteen om et utbyggingsprogram for Nord-Norge.
- Innst. S. nr. 23 for 1974-75: Om kulturarbeid og kulturpolitikk.
- Innst. S. nr. 257 for 1974-75: Om en aksjonsplan for de sentrale samiske bosettingsområder.
- Innst. S. nr. 207 for 1975-76: Om forslag fra Helge Seip om endring i Grunnlovens § 110.
- Innst. S. nr. 207 for 1979-80: Om forslag til endring i Grunnlovens § 110 (Ansattes medbestemmelsesrett).
- (Internationales Institut für Nationalitätenrecht und Regionalismus): *Nationalitätenkonflikt und Volksgruppenrecht*, München 1977.
- (Inventeringsutvalget): *Molterressursen i Kautokeino kommune*, stensil, Alta 1982.
- Jahreskog, Birgitta, red.: *The Sami National Minority in Sweden*, Stockholm 1982.
- Jebens, Otto: «Samenes land – en rettslig realitet», *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1982 s. 625 flg.
- (Jordbruksutskottet): Jordbruksutskottets betänkande nr. 5, 16. saml. nr. 5, Riksdagen, Stockholm 1972.
- (Journal of International Affairs): «The Human Rights of Indigenous peoples», Columbia University, Vol. 36, no. 1 1982.
- (Justisdepartementet): *Lovteknikk. Rettledning om utforming av lovtekster*. Utarbeidd i Justisdepartementets lovavdeling, 2. utgave, Oslo 1979.
- Keon-Cohen, B.: «Makarrata», *Current Affairs Bulletin*, Vol. 57, no. 9, University of Sydney 1981.
- Keskitalo, Alf Isak: «Samiske rettsoppfatninger til samisk land». Inntatt i Trond Thuen, red.: *Samene – urbefolkning og minoritet*, Oslo-Bergen-Tromsø 1980.
- Keskitalo, Alf Isak: «The Status of the Sami Language». Intatt i Einar Haugen, J. Derrick McClure og Derick Thomson, red.: *Minority Languages Today*, Edinburgh 1980.
- Keyser, Rudolf: *Norges Historie*, I, Kristiania 1866.
- Keyser, Rudolf: «Om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab», i *Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie*, Bind VI, s. 263 flg., Christiania 1839. Også utgitt i Rudolf Keyser: *Samlede Afhandlinger*, Christiania 1868.
- Keyser, Rudolf og Peter Andreas Munch, utg.: *Norges gamle Love indtil 1387*, I-III, Christiania 1846-1849.
- Kjerschow, P.: *Utkast til lov om reindriften*. Vedlegg til Ot.prp. nr. 28 for 1932.
- Kleivan, Helge og K. Nærregaard, red.: *Vort land, vort liv. Udvikling og oprindelige retigheter i arktisk Canada*, Institut for eskimologi, København 1976.
- Klockhoff, Axel: «Uppkomsten av det svenska anspråket på flyttningsfrihet för lapperna (1914)», *Samernas Vita Bok*, V:2, Stockholm 1979.

- Kolsrud, Knut: *Finnefolket i Ofoten. En studie i Ofotens demografi og sjøfinnernes etnografi i eldre tid*, Nordnorske samlinger, Oslo 1947.
- Kolsrud, Knut: «Sjøfinnerne i Rognsund», *Studia septentrionalia*, Vol. 6 s. 81 flg., Oslo 1955.
- Kolsrud, Knut: «Sosiale problemer i dagens kultursituasjon». Inntatt i Kalle Nickul, Asbjørn Nesheim og Israel Ruong red.: *Samiid Dilit, foredrag vid den nordiska samekonferensen Jokkmokk 1953*, Oslo 1957.
- (Kommissionen om Hjemmestyret i Grønland):
- Bind 1: *Hjemmestyreordningen*.
 - Bind 2: *Bilag om hjemmestyreordningen*.
 - Bind 3: *Hjemmestyrets oppgaver på kortere sigt*.
 - Bind 4: *Administrative konsekvenser m.v.*
- Betænkning nr. 837/78, København 1978.
- (Kommunaldepartementet): *Kommunalministerens kontaktmøter med de samiske organisasjoner og Norsk sameråd 17.-18. februar 1981 i Kautokeino og 1. april 1981 i Oslo*, stensil.
- Korhonen, Mikko: *Innledning til samisk språkhistorie (Johdatus lapin kielen historiaan)*, Helsinki 1981.
- Korpijaakko, Kaisa: «Om grunderna för äganderätten till jorden på sameområdet», i *Tre uppsatser av Kaisa Korpijaakko och Thomas Cramér*, Diedut nr. 1 1981, stensil, Nordisk Samisk Institutt.
- Korpijaakko, Kaisa: «Rättegången angående bördsrätt till Haukiniemi nybygge i Kuumamo åren 1737-1739», i *Tre uppsatser av Kaisa Korpijaakko och Thomas Cramér*, Diedut nr. 1 1981, stensil, Nordisk Samisk Institutt.
- Kaartveit, Alf: *Det norske Storting gjennom 150 år*, I, Oslo 1964.
- Langenhove, Fernand van: «Le problème de la protection des populations aborigines aux Nations Unies», *Recueil des cours, Hague Recueil*, vol. 89, 1956 s. 325 flg.
- (Lappekommisjonen for Hedmark og Trøndelag): Innberetning fra Lappekommisjonen av 12. juli 1889 om Lappeforholdene i Hedmark, og Nord-Trøndelag.
- (Lappekommissionen af 1897): Indstilling fra den ved Storthingets Beslutning af 27de Juli 1897 og Kongelig Resolution af 9de September s.A. nedsatte Kommission, der har havt at tage under Overveielse, hvilke Lovregler m.v. vedkommende Lappevæsenet der bliver at istandbringe, efterat Lov om Lapperne i de forende Kongeriger Norge og Sverige af 2den Juni 1883 er traktet ud af Kraft«, Kristiania 1904.
- (League of Nations): *Protection of Linguistic, Racial and Religious Minorities by the League of Nations*, Publ. I B Minorities, Geneva 1927.
- Lester, G.S.: «Primitivism versus civilization: a basic question in the law of aboriginal rights to land». Inntatt i *Our footprints are everywhere. Inuit land use and occupancy in Labrador*, Labrador Inuits Ass., Nain 1977.
- Lindley, M.F.: *The Acquisition and Government of Backward Territory in International Law*, London 1926.
- Marainen, Johannes: *Konventionen mellan Sverige och Norge angående flyttlappernas rätt til renbete - bakgrund, förutsättning och följder*, stensil 1978.
- Meløy, L. Lind: *Internatliv i Finnmark*, Oslo 1980.
- (Menneskerettskomiteen): Årsrapport 1979-80, General Assembly Off. Records, 35th Session, suppl. no. 40 (A/35/40).
- Meriam-rapporten: (Institute for Government Research, Studies in Administration, The Problem of Indian Administration): «Meriam Report», Washington 1928.
- Meyer, Poul: «Færøernes Retsstilling», *Juristen*, 1947 s. 289 flg.
- Meyer, Poul: «Færøernes selvstyre. En imødegåelse», *Ugeskrift for Retsvæsen*, 1950 B s. 200 flg.
- Milne, David: *The new Canadian Constitution*, Toronto 1982.
- Minde, Henry: «Bruksmåter og bruksrett i sameområder», *Ottar*, nr. 103 1978.
- Minde, Henry: *Den juridiske terminologi vedrørende samiske rettigheter*, stensil, Universitetet i Tromsø 1978.
- Minde, Henry: «Fra «tålt bruk» til «legitime rettigheter»». *Hefte for Kritisk Juss*, nr. 3/4 1981 s. 34 flg. (Minde 1981).
- Minde, Henry: «Samenes status som urbefolkning», *Hefte for Kritisk Juss*, nr. 3/4 1981 s. 18 flg.
- Minde, Henry: *Samiske rettsforestillinger på 1600- og 1700-tallet*, stensil, Universitetet i Tromsø 1978.
- (Minority Rights Group): *Constitutional Law and Minorities*. MRG Report no. 36, London 1978.
- Mitens, Edw.: «Færøernes selvstyre», *Ugeskrift for Retsvæsen*, 1951 B s. 1 flg.
- (Modalsliutvalget): Innstilling om den sentrale forvaltningsorganisasjon, 1970. Trykt som bilag til St.prp. nr. 85 for 1971-72.

- Munch, Peter Andreas: *Det norske Folks Historie*, I:1, Christiania 1852.
- Mörner, Magnus: «Samers och indianers rätt til jorden – en historisk jämförelse inför Högsta Domstolen», (*Svensk Historisk Tidskrift*, nr. 4 1981 s. 419 flg.
- Nesheim, Asbjørn: *Samene og deres kultur*, Norsk Folkemuseum, Oslo 1961.
- Nesheim, Asbjørn: *Traits from Life in a Sea-Lappish District*, Nord-Norske Samlinger, Oslo 1949.
- Nettheim, G.: *Aboriginal Law Research Unit*, stensil, University of New South Wales, Sydney 1980.
- Nickul, Karl: *The Lappish Nation, Citizens of Four Countries*, Bloomington 1977.
- Nickul, Karl: *Saamelaiset kansana ja kansalaisina*, Helsinki 1970.
- Nielsen, Yngvar: «Lapperne fremrykning mod syd i Trondhjems stift og Hedemarkens Amt», *Det Norske Geografiske Selskabs Aarbog*, bind I, Kristiania 1891.
- Niemi, Einar: *Oppbrudd og tilpassing. Den finske flyttingen til Vadsø 1845–1885*, Vadsø 1977.
- Nissen, Kristian: *Grenseforhandlingene av 1734 mellem Norge og Sverige, inledning til Maj. Peter Schnitlers Grenseeksaminasjonsprotokoller*, Oslo 1962.
- (Nordisk ministerråd): *Kortlægning af samenes nuværende rettigheder*, Nordisk ministerråd, stensil, Oslo 1979.
- (Nordisk sameråd): *The Lapps Today in Finland, Norway and Sweden, II*, Oslo–Bergen–Tromsø 1969.
- (Nordisk sameråd): *Samepolitisk program*, Utsjok 1980.
- (Nordisk sameråd): *Samernas kulturpolitiska program*, Helsingfors 1974.
- (Nordisk sameråd): *Sjätte nordiska samekonferensen i Hetta 16–19 augusti 1968*, NU 1969:6, Stockholm 1969.
- (Nordisk sameråd): *Samernas åttonde konferens i Snåsa 26–28.6 1974*, Helsingfors 1975.
- (Nordisk sameråd): *Samernas X konferens i Arjeplog 20–22.6 1978*, Helsingfors 1979.
- (Nordisk sameråd): *Samernas XI konferens i Tromsø 16.–19.6. 1980*, Utsjoki 1981.
- (Nordisk sameråd): *Världsrådet for urbefolkingars tredje generalforsamling*, Nordisk sameråd, Utsjok 1982.
- (Nord-Norge utvalget): *Redegjørelse om bruksrettsspørsmål på statens grunn i Nordland og Troms. – Om allmenninger og allmenningsrett*, stensil, 1977.
- (Nord-Norge utvalget): *Tysfjordfeltet*. NOU 1980:41.
- (Norsk sameråd): *Protokoller 1964–83*.
- NOU 1972:16: Gjennomføring av lovkonvensjoner i norsk rett.
- NOU 1972:33: Om landsdelsplan for Nord-Norge.
- NOU 1974:21: Viltstellet, jakt og fangst.
- NOU 1974:43: Nemnder i forvaltningen; organisasjon og saksbehandling.
- NOU 1974:53: Mål og retningslinjer for reformer i lokalforvaltningen.
- NOU 1977:23: Det internasjonale menneskerettighetsvern.
- NOU 1978:7: Nemnder på fylkesplan.
- NOU 1978:18 A: Finnmarksvidda, naturkultur.
- NOU 1978:18 B: Bruken av Finnmarksvidda.
- NOU 1980:41: Tysfjordfeltet.
- NOU 1980:53: Vern av urbefolkninger.
- NOU 1980:59: Samisk i grunnskolen. (Samiskspråklig utgave.)
- NOU 1982:6: Om en ny valglov.
- NOU 1982:38: Nemnder på kommuneplan.
- NOU 1983:6: Stadnamn.
- NOU 1983:38: ILO-konvensjoner som Norge ikke har ratifisert.
- NOU 1983:47: Ny fremmedlov.
- (NRL): *Landsmøteutskrifter for 1982*, stensil.
- (NRL): *Tillitsmannskonferanse 9.–11. februar 1982 i Kautokeino*, stensil.
- (NSR): *Protokoll fra Norske Samers Riksforbunds første ordinære landsmøte i Karasjok 22.–24. juni 1969*, Alta 1969.
- (NSR): *Protokoll 1970*, stensil.
- (NSR): *Landsmøteprotokoll 1973*, stensil.
- (NSR): *Landsmøteprotokoll 1977*, stensil.
- (NSR): *Landsmøteprotokoll 1978*, stensil.
- (NSR): *Landsmøteprotokoll 1979*, stensil.
- (NSR): *Landsmøteprotokoll 1980*, stensil.
- (NSR): *Landsmøteprotokoll 1981*, stensil.
- NU 1969:6: Sjätte nordiska samekonferensen i Hetta den 16–19 augusti 1968.
- NU 1975:32: Minoriteternas juridiska ställning i Norden.
- NU 1982:6: Färöarnas, Grönlands och Ålands representation i Nordiska rådet.
- Octavio, R.: «Les sauvages américains devant le droit», *Recueil des cours, Hague Recueil*, vol. 31, 1930.
- Ot.prp. nr. 28 for 1932: Om utferdigelse av en lov om reindriften.
- Ot.prp. nr. 48 for 1969–70: Om endringer i den alminnelige borgelige straffelov av 22 mai 1902 (forbud mot rasediskriminering m.m.).
- Ot.prp. nr. 68 for 1975–76: Om lov om endring i lov av 12. mars 1965 om statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke.
- Ot.prp. nr. 9 for 1976–77: Om lov om reindrift.
- Ot.prp. nr. 24 for 1977–78: Om lov om reindrift.

- Paine, Robert: *Coast Lapp Society*, Tromsø Museum 1957.
- Palley, Claire: *Constitutional Law and Minorities*. MRG Report no. 36, London 1978.
- Paus, Hans: *Indberetning av 1769 om Finnmarkens økonomiske tilstand*, utgave ved A.B. Wessel, Vadsø 1908.
- Pellicer, Cirici: *Report on the State of Minority Languages and Dialects*, Europarådets parlamentariske forsamling, Doc. 4589, 1980. (Pellicer-rapporten 1979–80).
- Peterson, N., red.: *Aboriginal Land Rights – a handbook*, Australian Institute of Aboriginal Studies, Canberra 1981.
- Petrén, Gustav: «Minoriteternas juridiska ställning i Norden», NU 1975:32 s. 41 flg.
- Prawitz, Gunnar: Utredninger för skattefjällsmålet av 14. mai 1966, 22. juni 1967, 14. august 1967 og 14. september 1968, *Samernas Skattefjäll*, I–IV, stensiler.
- Prop. 1972:16 (Sverige): Om godkännande av konvention mellan Sverige och Norge om renbetning m.m.
- Prop. 1976/77:80 (Sverige): Om insatser för samerna.
- Qvigstad, Just K.: *Die lappischen Dialekte in Norwegen*, Oslo 1925.
- Qvigstad, Just K.: *Sjöfennene i Nordland*, Tromsø 1929.
- Ravila, Paavo: «Die Stellung der Lappischen Innerhalb der finnisch-ugrischen Sprachfamilie», Inntatt i *Finnisch-Ugrische Forschungen*, Bind 23 s. 20 flg., Helsinki 1935.
- (Reindriftslovkomiteen): Innstilling av 23. november 1966. Inntatt som vedlegg til Ot.prp. nr. 9 for 1976–77.
- (Ressursutvalget for Finnmarksvidda): *Finnmarksvidda, natur – kultur*. NOU 1978:18 A.
- (Ressursutvalget for Finnmarksvidda): *Bruken av Finnmarksvidda*. NOU 1978:18 B.
- Robberstad, Knut: «Kløyvd eiedomsrett», *Lov og Rett*, 1963 s. 162 flg.
- Robinson, J., m.fl.: *Were the Minorities Treaties a Failure?*, New York 1943.
- Ross, Alf: *Dansk Statsforfatningsret*, I–II, København 1966.
- Ruong, Israel: *The Lapps in Sweden*, Stockholm 1967.
- Ryssdal, Rolv: «The Relation between the Judiciary and the Legislative and Executive Branches of the Government in Norway», *North Dakota Law Review*, 1981 s. 527 flg.
- Ræstad, Arnold: «Fra Stettin til Strömstad. De norsk-svenske renbeitespørsmål og grenseoppgjøret 1751», (*Norsk*) *Historisk Tidsskrift*, bind 29 (femte rekke, åttende bind) 1930–33 s. 414 flg. (Ræstad 1930–33.)
- Ræstad, Arnold: «Lappeskatten og lappenes rettigheter i Norge før 1751», *Festskrift til rektor J. Qvigstad*, Tromsø museumsskrifter, vol. II, Oslo 1928, s. 226 flg. (Ræstad 1928.)
- Sajnovics, Janos: *Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum idem esse*, Hafniæ 1770.
- Salvesen, Helge: «Sørsamene – en samisk minoritet», *Ottar*, nr. 116–117 1979 s. 23 flg. (Samekomiteen): *Innstilling fra Komiteen til å utrede samespørsmål*, 1959. Vedlegg til St.meld. nr. 21 for 1962–63.
- (Samernas Vita Bok): *Samernas Vita Bok*, I–VII, Thomas Cramér, red., Stockholm 1972–80.
- (Sameutredningen): *Samerna i Sverige*, SOU 1975:99 og SOU 1975:100.
- Sanders, Douglas E.: *Indigenous People in the Constitution of Canada*, Faculty of Law, University of Colombia, September 1980.
- Sanders, Douglas E.: *International Law Aspects of the Effect on the Sami People of the Hydro-Electric Project on the Alta River*, utredning til Høyesterett, 1981.
- Sanders, Douglas E.: «The Rights of Indigenous Peoples», forelesninger ved Universitetet i Tromsø 1981.
- Sanders, Douglas E.: «Urbefolkningenes rettigheter og Alta-Kautokeino-utbyggingen». Inntatt i Trond Thuen, red.: *Samene – urbefolkning og minoritet*, Tromsø–Oslo–Bergen 1980.
- Sandnes, Jørn: «Bosetning og næringsliv i Nordvest-skandinavia i yngre jernalder og tidlig kristen middelalder, en oversikt». Inntatt i *Nord-Skandinaviens historia i tvärvetenskaplig belysning*, utgitt av Evert Baudou og Karl-Hampus Dahlstedt, Umeå 1980.
- Sandnes, Jørn: «Om samenes utbredelse mot sør i eldre tid», (*Norsk*) *Historisk Tidsskrift*, bind 52 1973 s. 113 flg.
- Sara, Ellen R., Anne Hætta og Anna Laila Siri Frogner: *Flyttsamekvinnens arbeidssituasjon*, Diedut nr. 4 1979, stensil, Nordisk Samisk Institutt.
- Sawicki, Jerzy: «Hjemmestyre for Grønland», *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1980 s. 1 flg.
- Schefferus, Johannes: *Laponia*, Frankfurt 1673–74. Svensk oversettelse, Stockholm 1956. Finsk oversettelse, Tavastehus 1963.
- Schnitler, Peter: *Deduction af 26 Juni 1745 angaaende det Svenske Pro Memoria*, trykt som Bilag 7 til Indstilling 1904.

- Schnitler, Peter: *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*. Utgitt av Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt (Kjeldeskriftfondet). Bind I ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen (Oslo 1962), Bind II ved J. Qvigstad og K.B. Wiklund (Oslo 1929). 7. volumen («Beskrivelse af Vaardehuus Amt eller Finmarken») under utgivelse som Bind III.
- Schou J.H. og J.L.A. Kolderup-Rosenvinge: *Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger, Aabne Breve samt andre trykte Anordninger, som fra Aar 1670 af ere udkomne, tilligemed et nøiaktigt Udtog af de endnu gjældende, forsaavidt samme i Almindelighed angaar Undersaatterne i Danmark og Norge, forsynet med et alphabetisk Register*. København 1777, 1795, 1812.
- Schwarz, David, red.: *Identitet och minoritet – teori och politik i dagens Sverige*, Stockholm 1971.
- Scott, J.B. og E. Nys: *The Classics of International Law*, Washington 1917.
- (SI-utvalget): *Samisk i grunnskolen*. NOU 1980:59.
- (SLF): *Særutskrift av landsmøteprotokoll for Samenes landsforbund av møte 27. og 28. juni 1980 av sak 1–1.11, Formann Oscar Varsi's åpningstale*, stensil.
- (SLF): *Utdrag av protokoll for Samenes landsforbund's 2. ordinære landsmøte avholdt i Skoganvarre 3.–5. juli 1981*, stensil.
- Smith, Carsten: «Folkerettens stilling ved norske domstoler», *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1964 s. 356 flg.
- Smith, Carsten: «Om internasjonale menneskerettigheter og nasjonale domstoler», *Tidsskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland*, 1979 s. 471 flg. Også trykt i *Jusens Venner*, 1980 s. 302 flg.
- Smith, Carsten: *Statsliv og rettsteori*, Oslo 1978.
- Smith, Carsten og Lucy Smith: *Norsk rett og folkeretten*, Oslo 1982.
- Snow, A.H.: *The Question of Aborigines in the Law and Practice of Nations*, Washington 1919.
- Sohn, Louis B.: «The Rights of Minorities». Inn tatt i Louis Henkin, red.: *The International Bill of Rights: The Covenant on Civil and Political Rights*, New York 1981.
- Solem, Erik: *Lappiske rettsstudier*, Institutet for sammenlignende kulturforskning, serie B XXIV, Oslo 1933. 2. opplag utgitt av Universitetsforlaget, Oslo–Bergen–Tromsø, 1970.
- SOU 1922:10: Om lappskattelandsinstituttet och dess historiska utveckling.
- SOU 1972:15: Ny regeringsform – Ny riksdagsordning.
- SOU 1975:75: Medborgerlige fri- og rettigheter, Regeringsformen.
- SOU 1975:99: Samerna i Sverige.
- SOU 1975:100: Samerna i Sverige.
- Stang, Fredrik: *Systematisk Fremstilling af Kongeriget Norges constitutionelle eller grunlovsbestemte Ret*, Christiania 1833.
- (Statsministerens kontor): *Regjeringens kontaktmøte i Vadsø 20. november 1979*, stensil.
- St.meld. nr. 21 for 1962–63: Om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning.
- St.meld. nr. 99 for 1969–70: Om tiltak for å bedre boligforholdene i indre Finnmark.
- St.meld. nr. 108 for 1972–73: Om et utbyggingprogram for Nord-Norge.
- St.meld. nr. 8 for 1973–74: Om organisering og finansiering av kulturarbeid.
- St.meld. nr. 33 for 1973–74: Tillegg til St.meld. nr. 108 for 1972–73 om et utbyggingprogram for Nord-Norge.
- St.meld. nr. 52 for 1973–74: Ny kulturpolitikk. Tillegg til St.meld. nr. 8 for 1973–74 om organisering og finansiering av kulturarbeid.
- St.meld. nr. 13 for 1974–75: Om en aksjonsplan for de sentrale samiske bosettingsområder.
- St.meld. nr. 77 for 1974–75: Om gjennomføring av lovkonvensjoner i norsk rett m.m.
- St.meld. nr. 61 for 1979–80: Om regjeringens arbeid med gjennomføringen av Stortingets vedtak om utbygging av Alta-vassdraget.
- St.meld. nr. 79 for 1980–81: Langtidsprogrammet 1982–1985.
- St.meld. nr. 23 for 1981–82: Kulturpolitikk for 1980-åra.
- St.meld. nr. 7 for 1982–83: Utvalg, styrer og råd m.v. 1. januar – 31. desember 1982.
- Storm, Gustav: *Islandske Annaler indtil 1578*. Udg. for det norske historiske Kildeskriftfond, Christiania 1888.
- Storm, Gustav: *Sigurd Ranessøns Proces*, Kristiania 1877.
- Storm, Gustav, utg.: *Historisk-topografiske Skrifter om Norge og norske Landsdele, forfattede i Norge i det 16de Aarhundrede*, Det norske historiske Kildeskriftfond, Christiania 1895.
- St.prp. 1A for 1879: Regjerings-Indstillinger og øvrige Bilage til Kongelig Proposition No. 1 til Stortinget 1879 om Statsbudget for Terminen fra 1ste Juli 1879 til 1ste Juli 1880. Litr. A. Kirke-Departementet.
- St.prp. nr. 47 for 1919: Om godkjendelse av konvensjon mellom Norge og Sverige an-

- gående flytlappenes adgang til renbeiting.
- St.prp. nr. 140 for 1948: Om endringer i Grunnloven.
- St.prp. nr. 57 for 1950: Om innhenting av Stortingets samtykke til å ratifisere en konvensjon mellom Norge og Sverige om endring i konvensjonen mellom de to land av 5. februar 1919 om flyttlappenes adgang til reinbeiting, undertegnet i Oslo 14. desember 1949.
- St.prp. nr. 130 for 1964–65: Om vedtekter for Norsk kulturfond og retningslinjer for bruken av fondets midler.
- St.prp. nr. 85 for 1971–72: Om endring av bevilgningene på statsbudsjettet for termi- nen 1972 under kap. 22, Regjeringskontorene, og under kap. 23, Kgl. og parlamentariske kommisjoner m.m., og bevilgning under nytt kap. 1509, Statens Rasjonaliseringsdirektorat, i forbindelse med en omlegging av departementsorganisasjonen.
- St.prp. nr. 106 for 1971–72: Om samtykke til ratifikasjon av en konvensjon av 9. februar 1972, med tilhørende protokoll og noteveksling, mellom Norge og Sverige om reinbeite.
- St.prp. nr. 8 for 1975–76: Om et Utviklingsfond for de sentrale samiske bosettingsområder og om tilleggsbevilgning for termi- nen 1975 under kap. 1221, Reindrift, ny post 50, Tilskott til utviklingsfond for sentrale samiske bosettingsområder.
- St.prp. nr. 170 for 1975–76: Om hovedavtale for reindriftnæringen.
- Straka, Manfred: *Handbuch der europäi- schen Volksgruppen*, Wien 1970.
- Sundberg, Jacob W.F.: «Customary Law in Sweden and the Lapp Minority», *Nether- lands International Law Review*, Vol. XXVIII., no. 3 1981 s. 263 flg.
- Svensson, Tom G.: *Ethnicity and Mobiliza- tion in Sami Politics*, Stockholm 1976.
- Sørensen, Max: *Statsforfatningsret*, Køben- havn 1977.
- Taranger, Absalon: «Tilblivelsen af Grænse- traktaten mellem Norge og Sverige af 7/18 Oktober 1751 med dens 1ste Kodicil om Lapperne samt denne Kodicils Indhold», Afsnit 2 til *Indstilling 1904* (s. 9 flg).
- Tegengren, Helmer: «Samernas i Kemi lapp- mark rätt til bäverfänge». Inntatt i Knut Bergsland, red.: *Samenes og sameområde- nes rettslige stilling historisk belyst*, Oslo–Bergen–Tromsø 1977.
- Thuen, Trond, red.: *Samene – urbefolkning og minoritet*, Tromsø–Oslo–Bergen 1980.
- Tønnesen, Sverre: «Eiendomsforhold og bruksretter», kapittel 4 i NOU 1978:18 A.
- Tønnesen, Sverre: *Retten til jorden i Finn- mark*, Bergen–Oslo–Tromsø, 2. utg. 1979.
- (United Nations): Document A/C.3/SR.1299, (XX th Session 1965).
- (United Nations): *Documents of the UN Con- ference on International Organization*, Vol. III, Doc 2, G/29, New York 1945.
- (United Nations): *Draft International Cove- nants on Human Rights; Annotation pre- pared by the Secretary General*, A/2929, New York 1955.
- (United Nations): General Assembly Resolu- tion 217, *International Bill of Human Rights; C Fate of Minorities*, 10 Dec 1948.
- (United Nations): *The International Protec- tion of Minorities under the League of Na- tions*, ECOSOC, E/CN.4/Sub.2/6, New York 1947.
- (United Nations): *Protection of Minorities. Special Protective Measures of an Interna- tional Character for Ethnic, Religious or Linguistic Groups*. Subcommittee on Prevention of Discrimination and Protec- tion of Minorities, E/CN.4/Sub.2/214/Rev.1, New York 1967.
- (United Nations): *Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination*, General Assembly Off. Records, XXVIII th Session, Suppl. no. 18 (A/9018), New York 1973.
- (United Nations): *Report of the Human Rights Committee 1978*, General Assembly Off. Records, XXXIII rd Session, Suppl. no. 40, New York 1978.
- (United Nations): *Report of the Human Rights Committee 1980*, General Assembly Off. Records, XXXV th Session, Suppl. no. 40, New York 1980.
- (United Nations): *Report of the Human Rights Committee 1981*, General Assembly Off. Records, XXXVI th Session, Suppl. no. 40, New York 1981.
- (United Nations): *Seminar on the Multinatio- nal Society*, ST/TAO/HR/23, Ljubljana, Jugoslavia 1965.
- (United Nations): *Seminar on the Promotion and Protection of the Human Rights of Na- tional, Ethnic and other Minorities*, ST/ TAO/HR/49, Ohrid, Jugoslavia 1974.
- (United Nations): Subcommittee on Pre- vention of Discrimination and Protection of Minorities. Miss Monroe: «Draft Resolu- tion on Definition and Classification of Mi- norities», 1950, E/CN.4/Sub.2/103, New York 1950.
- (United Nations): Subcommittee on Pre- vention of Discrimination and Protection of Minorities. Mr. Masani: «Draft Resolu-

- tion on a Draft Convention for the Protection of the Ethnic, Religious and Linguistic Traditions and Characteristics of Minorities, 1950, E/CN.4/Sub.2/108, New York 1950.
- (United Nations): Union of Soviet Socialist Republics: «Amendments of Draft Resolution I proposed by the Third Committee», General Assembly Off. Records, 1950, Annexes, Agenda item 63.
- United Nations dokumenter for øvrig: Se Capotorti, Francesco og Cobo, José R.M. og Espiell, Hector Gros.
- Urbye, Andreas: *Karlstadforhandlingene 1905*, Oslo 1953.
- Urheim, Mikal: *Konsultativ statsråd for samesaker*, Oslo 1969.
- (Utenriksdepartementet): *Rapport fra den norske delegasjonen ved FN's rasekonferanse i Geneve 1978, vedlegg nr. 4 og 5*.
- (Valglovutvalget): *Om en ny valglov*. NOU 1982:6.
- van Asbeck, F.M.: Se Asbeck, F.M. van van Langenhove, Fernand: Se Langenhove, Fernand van
- (Verdensrådet for urbefolkninger): Se (World Council of Indigenous Peoples)
- Vittoria, Francesco de: «De Indis et de Iure Belli Relecciones». Inntatt i J.B. Scott og E. Nys: *The Classics of International Law*, Washington 1917.
- Vorren, Ørnulv: «Bosetning og ressursutnyttning i Hellemo-området», *Årbok for Rana 1977*, Rana museums- og historielag.
- Vorren, Ørnulv: *Finnmarksamenes nomadisme, I-II*, Oslo 1962.
- Vorren, Ørnulv: «Samisk bosetning på Nordkalotten, arealdisponering og ressursutnyttning i historisk-økologisk belysning», *Håløygminne*, hefte 3 1979.
- Vorren, Ørnulv og Ernst Manker: *Samekulturen*, Tromsø 1976.
- Walsøe, Jan O. og D. Ellingsen: *Kautokeino Forligelseskommission 1833-1907. Et inn- tak til samisk sedvane og konfliktbehandling*. Mellomfagsoppgave i kriminologi ved Universitetet i Oslo, våren 1981.
- Wernstedt, Monica: *Fastighetsrättens historia*, Stockholm 1972.
- Wessel Berg, Fr. Aug.: *Kgl. Rescrip- ter, Resolutioner og Collegial-Breve for Norge i Tidsrummet 1660-1813, I*, Christiania 1841.
- Whitaker, Ben, red.: *The Fourth World, Victims of Groups Oppression*, New York 1973.
- Wiklund, Karl Bernhard: «Die Herkunft der Lappen», *Folkliv*, 1937 s. 109 flg.
- Wilkinson, C.F.: «Basic Doctrines of American Indian Law», *American Indian Policy Review Commission, Final Report, Special Joint Task Force Report on Alaskan Native Issues*, s. 99 flg., Washington 1977.
- Wittmann, Fritz og Bethlen S.G., red.: *Volksgruppenrecht. Ein Beitrag zur Friedenssicherung*, Hans. Siedel-Stiftung/Internationales Institut für Nationalitätenrecht und Regionalismus, München 1972.
- Wold, Terje: «Den europeiske menneskerettighetskonvensjon og Norge», i *Legal Essays*, festskrift til Frede Castberg, Oslo 1963.
- Wold, Terje: «Minoritets- og menneskerettsspørsmålets folkerettslige stilling». Inntatt som vedlegg til St.meld. nr. 21 for 1962-63, s. 51 flg.
- (World Council of Indigenous Peoples): World Council of Indigenous Peoples Second General Assembly 24-27. 8. 1977, Helsingfors 1977.
- Åqvist, Gøsta: «Rättsbegreppens historiska användning på samiskt område», Institutet for sammenliknende kulturforskning, serie A XXVIII, 1977 s. 11 flg. Inntatt i Knut Bergsland, red.: *Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst*, Oslo-Bergen-Tromsø 1977.
- Aarseth, Bjørn: «Grensetraktaten med Sverige og Lappekodisillen av 1751», *Ottar*, nr. 101 1977 s. 32 flg.
- Aarseth, Bjørn: «Hvor mange samer er det i Norge?» *Ottar*, nr. 101 1977 s. 40 flg.
- Aarseth, Bjørn: «Kystsamene, en stor samegruppe», *Ottar*, nr. 137 1982 s. 2 flg.
- Aarseth, Bjørn: *Noen hovedtrekk i samfunnsutviklingen i samiske bosettingsområder de siste årtier*, stensil, Tromsø museum, 1980.
- Aase, Asbjørn: *Levekårene i Finnmark. En sosialstatistisk analyse*, Vadsø 1982.

Forkortelser

AJIL	- American Journal of International Law.	l.c.	- loco citato, på nevnte sted.
CERD	- Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Komitéen for avskaffelse av rasediskriminering.	ML	- Magnus Lagabøtes landslov.
Cod.	- Codicill.	Mot.	- Motion.
Dir.	- Direktiv.	MRG	- Minority Rights Group.
DN	- Diplomatarium Norvegicum.	NgL	- Norges gamle Love.
Ds Kn	- Departementsserien Kommunedepartementet.	NGO	- Non Governmental Organization, Ikke-statlige organisasjon.
d.s.s.	- det samme som.	NGO	- Norges geografiske oppmåling.
Ds U	- Departementsserien Utbildningsdepartementet.	NJA	- Nytt juridisk arkiv.
EF	- De europeiske fellesskaper.	NL	- Norske Lov.
EFTA	- European Free Trade Association, Det europeiske frihandelsforbund.	NORAD	- Direktoratet for utviklingshjelp.
FAO	- Food and Agriculture Organization of the United Nations, De forente nasjoners organisasjon for ernæring og landbruk.	NOU	- Norges offentlige utredninger.
FN	- De forente nasjoner.	NRL	- Norske reindriftsamers landsforbund.
frdn.	- forordning.	NSR	- Norske samers riksforbund.
F.U.E.V.	- Föderalistische Union Europäischer Volksgruppen.	NU	- Nordisk utredningsserie.
FördrS	- Fördragsserie.	OAS	- Organization of American States, Organisasjonen av amerikanske stater.
G.A.	- General Assembly, Hovedforsamlingen (i FN).	Ot.prp.	- Odelstingsproposisjon.
GATT	- General Agreement on Tariffs and Trade, Generalavtalen om tolltariffer og handel.	Ot.tid.	- Odelstingstidende.
grl.	- grunnloven.	para.	- paragraf.
HD	- Högsta Domstolen.	PCIJ	- Permanent Court of International Justice, Den mellomfolkelige domstol (i Haag).
HR	- Høyesterett.	Prop.	- Svensk proposisjon til Riksdagen.
ICJ	- International Court of Justice, FN's domstol i Haag.	R 104	- ILO - rekommendasjon nr. 104 om vern og integrering av urbefolkninger og andre folkegrupper som helt eller delvis lever under stammeforhold i uavhengige land av 26. juni 1957.
i.f.	- in fine, mot slutten.	Rescr.	- Rescript.
ILO	- International Labour Organization, Den internasjonale arbeidsorganisasjon.	RHD	- Registreringssentral for historiske data, Universitetet i Tromsø.
Innst.O.	- Innstilling til Odelstinget.	RP	- Regeringens Proposition.
Innst.S.	- Innstilling til Stortinget.	Rt.	- Norsk retstidende.
ITCO	- Instituto de tierras y colonizacion.	sk.	- såkalt.
IWGIA	- International Work Group for Indigenous Affairs.	SLF	- Samenes landsforbund.
K 107	- ILO - konvensjon nr. 107 om vern og integrering av urbefolkninger og andre folkegrupper som helt eller delvis lever under stammeforhold i uavhengige land av 26. juni 1957.	SOU	- Statens offentliga utredningar.
KB	- Kommittébetänkande.	sp.	- spalte.
kgl.res.	- kongelig resolusjon.	SSB	- statistisk sentralbyrå.
KSSE	- Konferansen om sikkerhet og samarbeid i Europa.	SSR	- Svenska samernas Riksförbund.
		St.forh.	- Stortingsforhandlingene.
		St.meld.	- Stortingsmelding.
		St.prp.	- Stortingsproposisjon.
		s.å.	- samme år.
		TfR	- Tidsskrift for rettsvitenskap.
		tvml.	- tvistemålsloven (lov av 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemaal).
		UD	- Utenriksdepartementet.
		UfR	- Ugeskrift for Retsvæsen.

UN	- United Nations, Forente nasjoner.	Vol.	- Volume, bind.
		vs.	- versus, mot.
UNESCO	- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, De forente nasjoners organisasjon for undervisning, vitenskap og kultur.	WCIP	- World Council of Indigenous Peoples, Verdensrådet for urbefolkninger.
		WHO	- World Health Organization, Verdens helseorganisasjon.
